STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 01206

YUD ZIS

Lion Feuchtwanger

Permanent preservation of this book was made possible by Ray & Natalie Feldman of Cleveland, Ohio

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

ליאָן פייכטוואַנגער

אידן

(יוד - זיס)

אידיש מ. ראַזומני

אונטער דער רעדאַקציע און מיט אַן אָפּהאַנדלונג פון
ז. קאַלמאַנאָוויטש

„ביכער פאַר אַלעמען" ריגע
1928

דרוקעריי ד. אַפּט, ריגע, פּאַרק גאַס 1=אַ № טעל. 22709

~~972069~~ c. 1

אין די שטעט ביים מיטללענדישן ים און ביים אנטלאַנטישן
אָקעאַן זיינען אידן געזעסן תקיף און מעכטיק. זיי האבן געפירט
דעם סחורות=אויסבייט צווישן מזרח און מערב. זייער האַנט האט
דערלאַנגט איבער ימים. זיי האָבן אויסגעריכט די ערשטע שיפן
קיין וועסט=אינדיען. האָבן איינגעשטעלט דעם האַנדל מיט דרום=
און מיטל=אַמעריקע. האָבן אופגעשלאָסן די טויערן פון בראַזיליען.
האָבן באַשאַפן די צוקער=אינדוסטריע פון דעם מערבדיקן ערד=
טייל. האָבן געלייגט די יסודות פאר דער אַנטוויקלונג פון ניו=
יאָרק.

אָבער אין דייטשלאַנד זיינען זיי געזעסן נישטיק און שפל.
אין פערצנטן יאָרהונדערט האָט מען זיי אין מער ווי דריי הונ=
דערט=פופציק קהילות געהרגעט, געטריינקט, געפערטלט, געווארגן,
לעבעדיק באַגראָבן. די שארית=הפליטה האט ארויסגעוואנדערט
על פי רוב קיין פוילן. זינט דעמאָלט זיינען זיי אין דער רוימי=
שער מלוכה פאַרבליבן אין גאָר א קנאַפער צאל. אַף זעקס הונ=
דערט דייטשן איז אויסגעקומען איין איד. אונטער די רשעותדיקע
פייניקונגען מצד דעם המון און דער מאַכט, האָבן זיי געלעבט
פאַראייניקט, ארעם, הושכדיק, אונטערגעווארפן יעטווידן ווילדווילן.
מלאכות און פרייע בארופן זיינען געווען פאַרווערט, דורך די
תקנות פון דער מאכט זיינען זיי אריינגעשטופט געווארן אין
פאַרוויקלטער און פארווינקלטער שאַכעריי און וואכעריי. תקנות
האבן זיי באגרענעצט אינם איינקויף פון לעבנס=מיטלען, האבן זיי
פארבאטן צו שערן די בערד, אָנגעטאָן זיי אין לעכערלעכע, דער=
נידערנדיקע מלבושים. פאַרשפאַרט זיי אין איינגע גאַסן, פאַרקלאַפּט
די טויערן פון זייערע געטאָס אָוונט אין אָוונט, באַוואַכט דעם
אריינגאַנג און ארויסגאַנג פון דאָרטן. געדיכט צוזאַמענגעפרעסט
זיינען אידן געזעסן; זיי האָבן זיך געמערט, אָבער מען האָט זיי
קיין מער ארט ניט פארגונען. אַזוי ווי זיי האָבן זיך ניט געטאָרט

ויען אין דער ברייט, האבן זיי געבויט אין דער הויך, גאָרן
איבער גאָרן. אַלץ, איינגעז, חושבֿדיקער, פֿאַרווינקלטער זײַנען זיי=
ערע גאַסן געוואָרן. ס׳איז נישט געווען קיין אָרט נישט פֿאַר אַ בוים,
נישט פֿאַר גראָז, נישט פֿאַר קוויטן, אָן זון זײַנען זיי געשטאַנען, אָן
לופֿט, פֿאַרשטעלט די שײַן איינס דעם אַנדערן, אין דיקן, מגפֿות=
ברייגענדיקן עיפּוש. אַפֿגעריסן זײַנען זיי געווען פֿון פֿרוכטפֿעריקער
ערד: פֿון הימל, פֿון גרינס. דער ווייענדיקער ווינט האט זיך גע=
פּלאָנטערט אין זייערע גראָע, פֿאַרעפּושטע גאַסן, די הויכע הײַזער=
קאַסטנס האָבן פֿאַרשטעלט דעם בליק אַף די ציענדיקע וואָלקנס,
אַף דעם בלאָעם הימל. אײַנגעהייקערט האבן זיך מיט אַ זײַט
געדוקט די מענער. די שיינע פֿרויען זײַנען פֿאַרוועלקט געוואָרן
פֿאַר דער צײַט. פֿון צען קינדער, וואָס זיי האָבן געבאָרן, זײַנען
זיבן געשטאָרבן. זיי זײַנען געווען טויט, פֿויל וואַסער זײַנען זיי
געווען, אָפּגעצאַמט פֿון שטראָמענדיקן, דרויסנדיקן לעבן, אָפּגעשיידט
פֿון דער שפּראַך, פֿון דער קונסט און פֿון גייסט פֿון די אַנדערע.
געדיכט צוגעקלעפּט צו אַנאַנד זײַנען זיי געזעסן, אין נבֿזהדיקער
אינטימקייט, יעדער איינער האָט געוווּסט אַלע סודות פֿון דעם
אַנדערן, לשון=הרעדיק און אומצופֿרידענע האָבן זיי איינער אָן דעם
אַנדערן זיך געריבן ביז ווונדן, געווען אײַנגעגעסן איינער אינם
אַנדערן און שונאים איינער דעם אַנדערן. ווײַל דער מינדסטער
חטא אָדער פֿאַרזען פֿון יעדן יחיד האָט געקענט ווערן אַ צרת=
הכלל.

אָבער מיט דעם זיכערן חוש, וואָס זיי האָבן פֿאַרמאָגט פֿאַר
דאָס נײַע, פֿאַרן מאָרגן, האָבן זיי געשפּירט אַז אין דער וועלט
ווערט עפּעס איבערגעשטעלט, אַז געלט נעמט פֿאַרבײַטן יחוס און
ווערדע. זיי האָבן געהאַט אײַנגעזען: קעגן אומזיכערקייט, רעכטלאָ=
זיקייט, סכּנות איז פֿאַראַן נאָר איין שוץ, אין דעם אומזיכערן,
וואַקלדיקן גרונט נאָר איין שטיקעלע פֿעסט לאַנד און דאָס איז —
געלט. פֿאַר דעם רײַכן אידן האָבן די שומרים די טויערן פֿון
געטאָ נישט צוגעשפּאַרט, פֿון דעם רײַכן אידן האָט זיך נישט גע=
טראָגן קיין שלעכטער ריח, און אַפֿן קאָפּ האָט מען אים נישט
געצוווּנגען אָנצוטאָן די חוזקדיקע, שפּיציקע הוט. פֿירשטן און

פריצים האָבן זיך גענויטיקט אין אים, אָן אים האָבן זיי ניט געקענט קיין מלחמות פירן און ניט געוועלטיקן. די גרעוועניץ און די שוואָבישע הערצאָגן האָבן געלאָזט יצחק לאַנדויער און יוסף זים ווערן גרויס און מעכטיק; אונטער די בראַנדענבורגער קורפירשטן זיינען עולה לגדולה געוואָרן ליפּמאַן גאַמפּערץ און שלמה עליאַס, און ביים קייזערלעכן הויף זיינען אויפגעקומען די אפּענהיימערס.

אָבער אָט די גאַנצע גרויסע מחנה געדריקטע און געפּלאָגטע און די איינציקע תּקיפים, די שטאָלצע אידן פון דער לעוואַנטע און פון די גרויסע ים=שטעט, וואס האָבן געוועלטיקט איבער דעם מסחר פון אייראָפּע און פון דער נייער וועלט און האָבן אין זייערע קאָנטאָרן געפּסקעט איבער מלחמה און שלום, און די פאַרברודיקטע, דערשלאָגענע, שפּלדיקע, לעבערלעכע אידן פון די דייטשע געטאָס; די אידישע לייב=דאָקטוירים און מיניסטערס ביי דעם קאַליף, ביים שאך פון פּערסיען, ביים סולטאַן פון מאַראָקאָ אין הערלעכקייט און גרויסער פּראַכט, און דער פאַרלוויזקטער המון פון די פּוילישע אידישע שטעט אין עפּוש און פאַראַכטונג, די ארומגעפאַדעטע און פאַרהאַסטע באַנקירן פון קייזער און פון די פירשטן אין זייערע קאַבינעטן און דער איד דער פּאַקן=טרעגער פון לאַנדישן שליאַך געהעצט פון הינט, גערודפט אַפן מיאוסטן און שפּלסטן אופן דורך פּאָליציי און גאַסן=יונגען, — אַלע האָבן זיי פאַרמאָגט בשותּפות איין זיכער סודותדיק וויסן. אסך פון זיי איז דאָס ניט קלאָר געווען, ארויסזאָגן דאָס וואָלטן גאָר וויניק געקענט, טייל וואָלטן גאָר דעם קלאָרן באַוווסטזיין דערפון אָפּגעשטופּט, אָבער דאָס האָט געשטעקט ביי אַלעמען אין בלוט, אין אינעווייניקסטן געפיל: דער טיפער פאַרבאָרגענער, זיכערער באַוווסט, אז מאַכט איז הבל הבלים: עס האָט ניט קיין זין, ניט קיין באַשטאַנד, ניט קיין ווערט. זיי זיינען אַזוי לאַנג געזעסן קליין און נישטיק צווישן די פעלקער פון דער ערד, פאַרהויקערט, לעבערלעך, אין שטויב צעריבן. זיי האָבן געוווסט, אז ארויסווייזן מאַכט און זיך אונטערוואַרפן אונטער מאַכט איז ניט דאָס אמתדיקע, דאָס וויכטיקע. ווערן דען ניט די עוג מלך:

Free Public Library, Newark, N. J.

הבשנם פון דער מאַכט צעבּרעקלט איינער נאָך דעם אַנדערן? אָבער זיי, די מאַכטלאָזע, האָבן דער וועלט דאָס פּנים אירס געגעבן.

און אָט די תּורה פון דער הבל הבלימדיקייט און נישטיקייט פון דער מאַכט האָבן געוווסט אַלע אידן, די גרויסע און די קליינע, די פרייע און די באַלאָדענע, די וויטע און די נאָענטע, ניט מיט דייטלעכע ווערטער, ניט מיט אַ באַשטימטן באַגריף, אבער פון בלוט און פון געפיל אוים. און אָט דאָס פאַרבאָרגענע וויסן פלעגט פלוצים ארופבריינגען אַף זייערע ליפּן יענעם רעטענישפולן, מילדן, פון-אויבן-אַראָפּיקן שמייכל, וואָס פלעגט טאָפּלט רייצן זייערע שונאים, ווייל זיי האבן עס אויסגעטייטשט ווי אַ מורדישע חוצפּה, און ווייל גאָר זייערע ענווים און גרוילן זיינען צונישט געוואָרן קעגן דעם. ניט קיין אַנדער זאַך, נאר אָט דאָס פאַרבאָרגענע וויסן אליין האָט אַלע אידן פאַראייניקט און צונויפגעשמאָלצן. ווייל אָט דאס פאַרבאָרגענע וויסן איז געווען דער זין פונם ספר.

יאָ, פונם ספר. פון זייער ספר. זיי האבן ניט געהאט קיין מלוכה וואָס זאָל זיי צוזאַמענהאַלטן, קיין מדינה, קיין מושלים, קיין בשותּפישן לעבנשטייגער. אויב זיי זיינען פונדעסטוועגן געווען איינס, מער איינס, ווי אַלע אַנדערע פעלקער פון דער וועלט, איז דאָס געווען נאָר דער ספר, וואָס האָט זיי צונויפגעשמאָלצן. ברוינע, ווייסע, שוואַרצע, געלע, אידן גרויסע און קליינע, פאַרפוצטע און אָפּגעריסענע, כּופרים און גאָטספאָרכטיקע, אזעלכע, וואס האָבן אין שטילע חדרים אָפּגעלעבט און אָפּגעחלומט זייערע טעג, אָדער אַזעלכע, וואָס האָבן אין פאַרביקן גאָלדענעם טומל מיט פּראַכט געשטורעמט איבער דער ערד: אין זיי אַלעמען איז טיף פאַרגראָבן געווען די תּורה פון אָט דעם ספר. פילזייטיק איז די וועלט, אָבער זי איז הבל און יאָגן זיך נאָך ווינט. נאָר איינס און איינציק איז דער גאָט פון ישראל, דער היה הוה ויהיה. צייטנווייס האָט דאָס לעבן ביי זיי גובר געווען דאס וואָרט, אָבער עס האָט דאָך געשטעקט אין יעדן איינעם. און אין די שעהן בשעת זיי זיינען אליין געווען, אין די לעבעדיקסטע רגעס זייערע איז עס

בײַ זײ געװען און בעת זײ זײַנען געשטאָרבן, איז ער מיט זײ געװען, און פֿון אײנעם צום אַנדערן האָט דאָס װאָרט אַריבערגעשטראָמט, זײ האָבן דאָס מיט רצועות פֿון תּפֿילין אַרום זײער האַרץ און מוח געשנירט, זײ האָבן דאָס אָן זײערע טירן אָנגענאָגלט, זײ האָבן מיט דעם זײער טאָג אָנגעהײבן און מיט דעם פֿאַרענדיקט; דאָס ערשטע, װאָס זײ האָבן געלערנט דאָס זױג־קינד איז דאָס װאָרט געװען. און דער גוסס האָט זײַן לעבן אױסגעכאָרכלט מיט דעם װאָרט. פֿון דעם װאָרט האָבן זײ געצױגן די כּחות אַריבערצוטראָגן די יסורים פֿון זײער װעג. בשתיקה האָבן זײ געלאַכט פֿון אדומס מאַכט, פֿון זײַן טומלעניש און דער משוגעת פֿון זײַן לעבן און טרײַבן. דאָס אַלץ איז װי א שטן פֿאַרבײַ; געבליבן איז נאָר דאָס װאָרט.

זײ האָבן דעם ספר מיט זיך געטראָגן דורך צװײ טױזנטער יאָרן. דאָס איז געװען זײער פֿאָלק, מלוכה, הײם, זײער אַרב און נחלה. זײ האָבן דאָס איבערגעגעבן אַלע פֿעלקער, און אַלע פֿעלקער האָבן אים אָנגענומען, אָבער די אײנציקע געזעצלעכע בעלי־בתּים, שומרים און נאמנים זײַנען זײ אַלײן געװען.

אותיות האָט דער ספר פֿאַרמאָגט. יעדער אות איז געװען געצײלט און געװױגן, געפּרוּװט און דערקענט. יעדער אות איז געװען אָפּגעצאָלט מיט לעבנס. טױזנטער האָבן זיך געלאָזט פֿאַרפּײניקן און טױטן צוליב יעדן אות. דער ספר איז אינגאַנצן זײער אײגנס געװאָרן, און אין זײערע בתּי־תּפֿלה, אין די גרױסע ימים־טובים, האָבן זײ גערופֿן און מודיע געװען, אַלע — די שטאָלצע תּקיפֿותדיק שפּרײזנדיקע, איבערצײגט צוגלײַך מיט די קלײנע, געטראָטענע, געבױגענע: גאָרנישט פֿאַרמאָגן מיר א חוץ דעם ספר.

קאַרל אַלעקסאַנדער האָט כּסדר געשיקט צו מאַגדאַלען סיבילע פּרעכטיקע מתּנות, פֿלאַנדרישע און װענעדיקער גאָבעלענס, גאָלדענע פּאַרפֿום־פֿלעשעלעך, שפּאַנישע אַרבעט, געפֿילט מיט פּערסישן רױזן־אײל, אַן אַראַבישן רײַט־פֿערד, א שנור פּערל. ער איז ניט געװען קײן קמצן. ער האָט זיך געלאָזט אָנזען, און מאַגדאַלען סיבילע איז איצט געװען זײַן אָפֿיציעלע געליבטע. טאָג

טעגלעך פלעגט קומען דער קאָמערדינער נייפער און האט צערעמאָניעל, אין שליחות פון הערצאָג, זיך נאָכגעפרעגט, וואס די פרײלן מאַכט.

מאגדאַלען סיבילע האט דאס אַלץ אויפגענומען קאַלט און אָן צו ריידן א וואָרט. זי איז ארומגעגאנגען שטום, ווי אַ טויטע, דער מענלעך־דרייסטער, שיינער פנים פארשטארט, צונויפגעפרעסט די ליפּן, די ארעמס משונהדיק שטייף. זי איז ניט ארויס פון הויז, זי האט געזאָגט „גוט מאָרגן", „גוטן אוונט", נישט מער, געגעסן האָט זי ביחידות, האָט זיך ניט געקימערט וועגן דער בעל־הבּתישקייט. מיט קיינעם, אויך מיט איר פאָטער, האָט זי ניט גערעדט וועגן דער מעשה מיטן הערצאָג, בכלל האט געטראָפן אז זי פלעגט דעם פאָטער גאַנצע טעג ניט זען. ווייסענזע האט זיך ניט געדרייסט צו מאכן א פרווו, כדי זי אויפצוועקן פון איר פארשטארטקייט. ער איז דערהויבן געווארן אין אַדל־ראַנג, האָט געקראָגן דעם טיטל קאנפערענץ־מיניסטער. ער איז געווען צעשראקן און זייער עלנט, ער האט געפילט דעם אומצוטרוי פון זיינע חברים פון דער לאנדשאַפטלעכער קאָמיסיע, ער האט געוואלט אויסריידן דאָס האַרץ פאַרן יוריסט הארפרעכט, פאר בילפינגער וואס איז געווען זיינער א גוטער פריינט און א גערעכטער, ערלעכער מאַן. ער האָט זיך אָבער ניט געדרייסט דערצו.

מאגדאַלען סיבילע איז שעהן לאַנג געזעסן פאַרשטארט, זי איז געווען ארויסגעשטופּט פון זיך, צעטראָטן, צעפלעקט, חרוב. זיינען דאס טאקע געווען אירע הענט? און אז זי האט זיך איינגעשטאָכן, איז דאס טאקע געווען איר בלוט? דאס שרעקלעכסטע איז געווען: זי האט קיין שנאה צום הערצאָג ניט געפילט. זי האט מיד און נערוויז געפּרוווט צוריק ארויסרופן פאר זיך דאס געשעעניש. האט זי געדיינקט דעם שכורן אטעם און דעם שווייסריח פון קארל אלעקסאנדער, זי האָט געזען, ווי עפּעס רויטס און עקלדיקס דערנעענטערט זיך צו איר, דאָס זיינען געווען זיינע הענט און זיין פנים. אָפּטמאָל, בעת זי האָט וועגן דעם געטראַכט, פלעגט אויפקומען אין איר אַ לעבלעכער, איבלדיקער געפיל פון עקל. וואָס ס'איז שפּעטער געשען, האָט זי שוין גאָרניט געוווסט. זי האט

נאָר געוווסט, אַז זי האָט דעם הערצאָג לחלוטין ניט פֿיינט געהאַט. ער איז געווען ווי אַ גרויסע, שווערע חיה, אַ פֿערד אָדער אַ בוהיי, וואַרעם און מעכטיק, גרויס און אין זיך פֿאַרשלאָסן. טײלמאָל זעט מען ארויס פֿון די אויגן פֿון אַזאַ חיה ווי פֿרעמד און אומדערגרייכלעך אַנדערש זי איז, טײלמאָל פֿילט מען זיך נאָענט צו איר, אָבער פֿיינט האָט מען זי קיין מאָל ניט.

דאָס איז געווען דאָס גרויליקע, וואָס האָט איר וועלט און אויך זי אליין צעשמעטערט צו אַ נאַרישן און לעכערלעכן הויפֿן שערבלעך: וואָס יענער איז געווען אַ חיה, וואָס מען האָט בשום אופֿן ניט געקאָנט פֿיינט האָבן. אַזוי ארום איז זי אליין אויך געווען אַזאַ חיה, שטילער אפֿשר, ניט אַזוי רויט און אַזוי פֿרייבנדיק און אַזוי טשאַדיק, אָבער דאָך אַ חיה. און דאָס, וועגן וואָס זי האָט אַלץ געחלומט, וועגן גאָט און וועגן שוועבן און צוזאַמענגיסן זיך מיט דער אייביקייט — דאָס אַלץ זיינען נאָר געווען נאַרישע, קינדישע פֿאַנטאַזיעס און פֿלאַפּלערייַ און שטותים. אַ חיה איז זי, און ניט קיין בלום.

זי איז געגאַנגען צו בעאַטאַ שטורמין. האָט זיך צוגעהערט צו די פֿרומע, באַרוטע, זיכערע דרשות פֿון דער אַלטער, הייליקער, בלינדער בתולה, און זי האָט קוים זיך איינגעהאלטן, ניט ארויסצופּלאַצן מיט אַ דרייסטן און אַ טרוקענעם געלעכטער. — וואָס ווייס זי! זי איז דאָך בלינד. און אַלץ, וואס זי דרשנט דאָ, איז מער ניט, ווי היי און שטרוי! דו האָסט זיך אויסגעלעבט דיינע טעג הייליק און צניעותדיק און פֿרום, און קיין שום זינדיקע מחשבה איז דיר ניט אופֿגעקומען. און מיט אַמאָל קומט אַ חיה, מיט זיין בּרוד און מיט זיין קויט. און דו קענסט זי ניט פֿיינט האָבן. דערקלער מיר דאָס! טייטש מיר דאָס אויס.

דער הערצאָג האָט געלאָזן בעטן צו זיך ווייסענזע און זיין טאָכטער. ווייסענזע האט אַ ביסל מיט מורא געזאגט וועגן דעם מאַגדאלען סיבילע. זי האט גאָרנישט געענטפערט, איז ניט געקומען. האט דער הערצאָג געבעטן אַ צווייטן מאָל. מאַגדאַלען סיבילע האָט נישט געהערט. האָט דער הערצאָג דורך נייפֿער געלאָזט וויסן דעם קאָנסיסטאָריע־פּרעזידענט וועגן זיין אומגעדולד

און זיין אומצופרידנקייט. וויסענזע האָט זיך ניט דערוועגט איר וועגן דעם עפּעס צו זאָגן. ער האָט דורך בּעאַטאַ שטורמין געוואָלט איינווירקן אַף זיין טאָכטער און האט דער הייליקער מיידל געגעבּן עפּעס אָנצוהערעניש, זי אָבּער אין איר נאַאיווקייט האָט די רמזים ניט פֿאַרשטאַנען. פונדעסטוועגן האָט זי געלאָזט רופן צו זיך מאגדאלען סיבּילע, האָט איר געזאָגט, אַז וועדליק איר פאָטערס רייד, האָט זי געפונען חן בּיים הערצאָג אין די אויגן, און זאָל זי דאָך גיין צו אים און עפענען די אויגן אַף זיינע זינד. אפשר האָט זי דער איבּערשטער אויסדערוויילט, אזוי ווי אסתּרן פאַר אחשורוש. מאגדאלען סיבּילע האט געלאַכט אָן אָפּשטעל און מיט שפּאָט. די בּלינדע האָט מילד, אָן פאַרשטענדעניש אָנגעשטעלט אַף איר אירע פאַרלאָשענע אויגן.

אָבּער דאָך איז זי געגאַנגען, מיט א מין אָפּגעשטאָרבּענער נייגעריקייט איז זי געגאַנגען צו דער חיה. אַלץ איז דאָרטן געווען אזוי פאַרקרימט און אזוי לעבּערלעך. אַלע זיינען ארומגעשמייעט און האָבּן געהאַט אזעלכע וויכטיקע עסקים און האָבּן צוגעטראַכט סיבּות, איבּער וואָס זיי דרייען זיך אזוי מיט אימפּעט ארום. און אין דער אמתן איז דאָך אַלץ אזוי נאַריש געווען, און ס'איז געלעגן אין דעם אזויפיל זין, פונקט ווי אין דער צאַפּלעניש פון זשוקעס, וואס א אינגל האט זיי אין אַ שאַכטעלע געהאַט איינגעשפּאַרט.

איז זי געזעסן בּיי קאַרל אַלעקסאַנדער. האָט געזאָגט: גוט מאָרגן, אייער דורכלויכט, צוגעטראָגן די שאקאלאד צו די ליפּן. ער האָט גערעדט מיט איר. ליבּנסווערדיק, גוטגינציק, צוגעטאָן, ווי צו קליין קינדער. זי האט געענטפערט עפּעס, אָן בּאַדייט, מעכאַניש. אַלץ, וואס זי האָט געטאָן און געזאָגט, איז געווען ווי צוגעמשעפּעט, האט ניט געהערט צו איר. ער האט זיך ווייטער געמיט ארום איר. זי האָט זיך געטראַכט, אַז ער איז גיכער אַ שווער פערד, איידער א בּוהיי, און האָט מיט אַ שטילער, איינגעקלעמטער נייגעריקייט געוואַרט, צי ער וועט זי נעמען. אַז ער האָט געזען, אז מען קאָן מיט איר גאָרנישט מאַכן, איז ער געוואָרן אין כּעס. אָן שום ספק, אַ צניעותדיק מיידל בּאַדאַרף זיך

חנען און דערנאָך מאַכן דעם אָנשטעל פון באַלײדיקט. אזוי איז דער פיר פון דער וועלט. אָבער סוף כל סוף איז דאָך גאָרניט אזאַ קלייניקייט צו זיין די געליבטע פון אים, דעם הערצאָג פון ווירטעמבערג. אזוי גאוהדיק ווי די, איז נאָך קיין איינע ניט געווען, ער האָט נאָך ביז איצט קיינמאָל ניט אָנגעטראָפן אַזאַ אייזקאַלטע פראַסטיקע באַשעפעניש. איז ער געוואָרן שטורמיש. זי האָט אים אנגעקוקט ניט מיט פאַרוואורף, אויך ניט פון אויבן אַראָפ; אָבער אין איר קוק איז געלעגן אזא מין אָפּגרונטיקער, בייסיקער חוזק. ער האָט זיך דערשפירט ניט גוט, געהאַט ביי זיך אליין אין די אויגן אַן אויסזען פון אויסגעזידלטן זעלנער. איז ווייטער פרייַנטלעך און צערטלעך געוואָרן. זי האָט אַלץ געשוויגן. צום סוף האָט ער זי גענומען, זי האט זיך אלץ געלאָזן, אבער אייזקאַלט, און ער האָט קיין שום תענוג ניט געהאַט. בעת ער האָט איר ארונטערבאַגלייט פון דער טרעפ צום עקיפּאַזש, — איז אף די פנימער פון די לאַקייען אָפּגעשטאָרבן דער חוזקדיקער געלעכטער — זי איז געגאַנגען, גלייך ווי אַ טויטע, אָדער אַ משוגענע.

זי האָט זיך ווייטער אויך ניט אַנטקעגן געשטעלט און אָן פּראָטעסט צוגעלאָזן, אַז ער זאָל זי האלטן פאַר אַן אָנערקענטער קעפּסווייב. זי פלעגט קומען ווען ער פלעגט באַפוילן. פלעגט זיך באַווייזן מיט אים בפני כל עם ועדה. דער המון איז געווען מלא שמחה, וואס דער פירשט האָט זיך אויסגעקליבן אַזאַ אָנשטענדיקע, שיינע און ציכטיקע קעפּסווייב, וואס האָט נאָך דערצו געהאַט דעם שם פון הייליק און איז געווען א היימישע. און אויב דאָס, וואָס קאַרל אלעקסאַנדער האָט צו זיין שיינער הערצאָגין געהאלטן אזאַ שיינע און פיינע און שוואַבישע געליבטע, האָט נאָך אלץ ניט איינגעשטעלט קיין שלום צווישן דעם פאָלק און דעם הערצאָגס איד, האט דאס אָבער דאָך זייער פיל מתקן געווען אין זיין פּאָפּולאַריטעט. די בירגער פלעגן אראָפּנעמען זייערע היטלעך פאַר מאגדאלען סיבילע, און טייל פלעגן אפילו שרייען הוראַ פון איר כבוד וועגן.

פאַר ווייסענזע איז אָט די שטימונג געווען זייער צום האַרצן. זיין חשיבות האָט געשטייגט, אַפילו אין פּאַרלאַמענט אויך. און אויב אין דער עלף־קאָמיסיע האָט מען אַפילו אונטערגעבורטשעט, זיינען אָבער דאָך כּמעט אַלע, אַחוץ צוויי־דריי, אים מקנא געווען זיין גליק און וואָלטן זיך גערן מיט אים געביטן. און נייפּער האָט גאָר געקוקט אַף אים מיט אַ מין אָנגעשטריינגטן יראת הכּבוד, ווי אין געוויסער מאָס אַ ממלא מקום פון הערצאָגס שווער.

פאַמעלעך, נאָך אַ צייט פון וואָכן האָבן זיך צו מאַגדאַלען סיבילע צוריק אומגעקערט די חושים. גלייך צו אַ פאַרפראָרענעם, וועלכער קערט זיך ווייטער צום לעבן און דערשפירט ווייטיק־דיק ווי זיין בלוט הויבט פונדאָסניי אָן צו שטראָמען, אַזוי האָט זי אויך מיט ווייטיק דערפילט אין זיך אָן אופזידן, אַ כוואַליע; אַלע אירע פאָרן ווערן אַלץ ווילדער אָנגעקוואָלן מיט שנאה און גלוסט. קאַרל אַלעקסאַנדער איז פאַר איר נאָך אַלץ געווען די גלייכ־גילטיקע, פרעמדע חיה, וואָס זי האָט מיט אַ לייכטן עקל אַריבערגעטראָגן. אָבער גאָר איר טראַכטן און פילן האָט זיך גע־דרייט אַרום אַן אַנדערן, געצילט אין אַ אַנדערן, דער הערצאָג! ב׳לעבן, וואָס האָט ער דען געוווסט! וואָס האָט ער פאַרשטאַנען! ער איז פאַר איר געווען אַן אומגליק. מען האָט אים געקאָנט פיינט האָבן ניט מער, ווי מען האָט פיינט אַפן ברוק די עפּל־שאָלעכץ, וואָס צוליב איר האָט מען זיך אויסגעגליטשט. אָבער דער אַנדערער, יענער האָט געוווסט, ער האָט געטראָגן די אחריות, ער האָט דייטלעכער פון אַן אַנדערן געזען, געוווינן, געציילט, ער איז ווערט געווען, מען זאָל אים פיינט האָבן, ער איז באמת געווען דער שטן און אל דאָס בייז. דעמאָלט, בעת זי האָט אים דערזען אין וואַלד פון הירזאו, האָט זי מיט גרויל אופגעציטערט, און דאָס איז געווען פאַר איר אַ ווינק פון אויבן, אַ התראה, ער האָט זייער גוט געוווסט, אָט דער חוצפּהדיקער, גלאַטער, קלוגער, פאַרשאָלטענער, אייזקאַלטער טייוול, ער האָט פונקט אַזוי ווי זי געוווסט, אַז זי וואָלט צו אים זיך אינגאַנצן צוגעווענדט נאָך אַן ערלעך וואָרעם וואָרט, אַז אַלע אירע קינדישע,

סוד־זוכנדיקע, פאַרנעפּלטע חלומות וועגן גאָט און טייוול וואָלטן צערונען געוואָרן אין איין הייסן, מטנטשלעכן געפיל, ווען ער וואָלט נאָר געווען געניג שטאַרק זיך צו האַלטן בײַ זיין געפיל, נים אַוועקשיינקען זיין אמתע סימפּאַטיע דעם הערצאָג פאַר אַ גוט וואָרט און אַ בייטל געלט אָדער אַ טיטל. ווייל ער האָט זי ליב געהאַט. אַ מענטש, וואָס זיין געפיל איז נים עכט, קוקט נים אַזוי און רעדט נים אַזוי און נייגט זיך נים אַזוי, ווי ער. בעת עמיץ פרעסט אַרויס זעלנער, שטעלט בדלות זיינע אונטערטאַנען, פאַרגוואַלדיקט פרויען כדי צו שטילן זיין תאווה, איז דאָס אַ חיה, דאָ איז קיין אחריות נישאָ. אָבער יענער, דער אַנדערער, וואָס פאַרשאַכערט זיין געפיל, טפו! טפו! — דאָס איז דאָס אמת יידישע, טייוולאָנישע.

זי האָט נים געקאָנט וויסן, ווי צעברעקלט עס איז געווען דער געפיל, וואָס מיט אים האָט זים וועגן איר געטראַכט, און ווי ער איז געווען אין אים נים מער, ווי אַ שפּריינקעלע צווישן טויזנט אנדערע געפילן. מעגלעך, אז אין משך פון אַ כהרף עין האָט ער טאַקע ערלעך און אינגאַנצן נאָר זי געשפּירט. אָבער ער איז געווען צו פיל צעפּיצלט און אָף הונדערטער אינטערעסן צעטיילט, ער איז געווען צופיל א מענטש פון אויגנבליק, בכדי ער זאָל קאָנען איינהאַלטן אין זיך אַזאַ געפיל, אַפילו ווען ער וואָלט דאָס געוואָלט. צוליב אַ פרוי צו שטעלן אין קאָן זיין פאַרבונד מיטן הערצאָג, די גרונטמעלאָדיע פון זיין לעבן, דער געדאַנק אַליין וואָלט אים אויסגעקומען אומגעלומפּערט.

איינמאָל האָט זי אים געזען, דאָס האַרץ האָט גענומען שלאָגן כוואַליעס: וואָס וועט ער איצט טאָן? ווען ער וואָלט נאָר די העזה געהאַט, מיט איר אָנצוהויבן ריידן! אָבער ער האָט נישט גערעדט. ער האָט נאָר באַגריסט, זיך טיף פאַרבויגט און מיט אַ שטילן, דרך־ארצדיקן בליק. און זי האָט אים טאָפּלט פיינט געקראָגן.

די הערצאָגין האָט שוין זינט דעם ערשטן אָוונט אָן זיך פאַראינטערעסירט מיט מאַגדאלען סיבילע. די הויכע, שלאַנקע מיידל מיטן מענלעך־דרייסטן פּנים איז איר געפעלן, זי האָט גע־

וואָלט מיט איר גוט פֿריינט זיין. זי האָט זייער גוט געמערקט, אַז דער הערצאָג איז איר לחלוטין גלייכגילטיק געווען, אַז ער האָט זי ניט פֿאַרשטאַנען, און זי האָט זיך אים נאָר קאַלט און פּאַסיוו אונטערגעגעבן. דאָס ווידער האָט זי ניט געקאָנט פֿאַר־שטיין. און זי האָט מיט גרויס נייגעריקייט זיך צוגעקוקט צו דער מיידל מיט דעם מערקווירדיקן קאָנטראַסט צווישן די בלויע אויגן און די טונקעלע האָר. מאַגדאַלען סיבּילע האָט געשפּירט די גענאָד, וואָס האָט אַריבּערגעשטראָמט פֿון מאַריע אויגוסטע צו איר, און האָט דאָס גאַנץ גלייכגילטיק אָנגענומען. די הערצאָגין האָט, ווי געטריבּן, זיך אַלץ צערטלעכער געטוליעט צו איר, האָט זיך באַצויגן צו איר, ווי צו אַן עלטערער שוועסטער, האָט מיט צוטרוי איר אַרומגענומען בּיי דער טאַליע, האָט אָפֿן פֿאַר אַלעמען אַרויסגעוויזן איר פֿריינטשאַפֿט צו דער שיינער געליבּטער פֿון איר מאַן.

זי האָט זיך קליין געמאַכט, זיך געפּעשטשיעט, געשטעלט ליפּעלעך. זי איז געווען אַזוי קינדיש און נאַריש! מאַגדאַלען סיבּילע האָט איר זייער פֿיל זאַכן געמוזט אויסטייטשן. זי איז דאָך אַזוי קלוג געווען. זי האָט זיך פֿאַרנומען מיט אַזעלכע טיפֿע זאַכן, ווי גאָט און די טויזנט־יאָריקע מלוכה און די פֿילאַדעלפֿישע בּרודערשאַפֿט. עס איז אַ פֿאַרגעניגן צו האָבּן אַזאַ קלוגע פֿריינדין. זי, מאַריע אויגוסטע, איז פֿרום געגאַנגען אין קירך און האָט אַף אירע זינד זיך מתודה געווען. אָבּער וועגן גאָט האָט זי געוווּסט ניט מער פֿון דעם, וואָס עס שטייט אינם קאַטעכיזיס, און פֿאַר־שטאַנען האָט זי נאָר אין ענינים פֿון געזעלשאַפֿט און מאָדע. אגב, וואָלט מאַגדאַלען סיבּילע געדאַרפֿט טראָגן קירצערע און אויפֿגעפּופּטערע אַרבּל, דאָס וואָלט אַרויסגעהייבּן אירע בּרוינע, שיינע אָרעמס. מיט איר פֿריזור איז זי אויך ניט מסכּים געווען.

זי האָט אַרופֿגעלייגט איר קליין פֿליישיק הענטל אַף מאַג־דאַלען סיבּילעס גרויסער, וואַרעמער האַנט, האָט דערבּיי געלאַכט מיט אַ גנבהש, הנאהדיק געלעכטערל: „האָט איר געמערקט, מיין ליבּע, בּעת בּיים לאָרד סאַפֿאָלק האָט זיך נעכטן פֿאַררוקט דער

זשאבאָ, ווי זיין ברוסט איז אינגאַנצן באַוואַקסן מיט האָר! ער איז אזוי האָריק, ווי דער הערצאָג״.

אין יענער צייט איז מאַריע אויגוסטע שענער געוועז, ווי שטענדיק. אירע האָר האָבן געגלאַנצט, ווי שוואַרצע זייד. דער פּנים מיט די ליינגלעכע מאַנדל=אויגן אונטערן קלאָרן פרישן שטערן האָט געלויכטן, ווי אַ טייערע פּאַסטעל=מאלעריי. איר גאַנג איז געווען א מין האַרמאָניש צופרידן שוועבן. איר טאָג איז געווען אָנגעפּילט און באַפרידיקט, איר איינציקער ווונטש—שטענדיק אַזאַ לעבן צו פירן. ביי איר וועג איז געשטאַנען דער גענעראַל רעמכינגען, אַזאַ אופגעקאָכטער און אַזאַ מענטשלעכער, און מען האָט אים שטענדיק געקאָנט מיט אַ פאַרהוילענעם פּחד רייצן און דערביי גרויס הנאה האָבן. איינמאָל האָט ער אַפילו מיטן גאַנצן ערנסט געוואָלט זי שלאָגן. ביי איר וועג איז אויך געשטאַנען דער יונגער לאָרד סאַפּאָלק דער פאַרביסענער שוויגער. זיינע געשעפטן האָבן אים גערופן אהיים, אָבער ער האָט זיין לעבן פאַרבראַכט אין גלאָצן אַף איר מיט פאַרליבטע אויגן. אפשר וועט זי אַמאָל אים דערהערן און פאַרוואָס זאָל מען דען ניט לייטזעליק זיין צו אַ יונגען מענטשן, וואָס באַווייזט אַף אַזאַ ערנסטן אופן זיין האַרציקע סימפּאַטיע? מעגלעך, אַז זי וועט אים אויך שלעכט באַהאַנדלען, און דעמאָלט — דאָס וועט אפשר זיין דאָס אינטערעסאַנטסטע אין דער גאַנצער געשיכטע — וועט ער זיך גאָר דערשיסן. און ביי איר וועג איז אויך געשטאַנען דער גראַף ריאָל, — ער איז געווען חנוודיק מיאוס, און מיט זיין שטילער קוויטשיקער שטים האָט ער דערציילט ביסיקע און פיקאַנטע וויצן. און גאָר פון וויטן איז געשטאַנען איר איד, וואָס מיט אים האָט זי זיך שטאַרק געגרייסט, און וואָס האָט פאַרשטאַנען מיט גרויס יראת=הכבוד איר צו מאַכן די חוצפּהדיקסטע קאָמפּלימענטן.

און זי האָט די מאַנסלייט אָנגעטריבן, זי האָט געפּראַוועט געיעגן און האָט אָפּגעריכט בעלער און איז געגאַנגען קוקן קאָמעדיע און האָט אַליין געשפּילט קאָמעדיע און איז געפאָרן אין קוראָרט און קיין רעגענסבורג און קיין ווין. און זי איז זייער גליקלעך געווען.

אָבער מאַגדאַלען סיבילע האָט אַף איר אראָפּגעקוקט, ווי אַף אַ קליינינקער, שטיפנדיקע קעצל — יאָ, עס איז גוט ווען מען קאָן אַזוי לייכט שפּרינגען איבער אַלץ. און קיין זאַך דערגייט ניט טיפער, ווי נאָר ביז צו דער הויט און מען איז לייכט און מען האָט קיין שווערעניש ניט און מען שמייכלט אָפּ אַ לעבן.

— —

ווען די תבואה איז אויסגעוואַקסן, ווען פעלדער, לאַנקעס, בלומען־בייטן האָבן באַקומען פאַרב און אַנזען, האָבן פון דער ערד פונם הערצאָגטום אָנגעהייבן ארויסוואַקסן אותיות. עס האָט אויסגעזען, ווי אַ מין געהיימע פאַרשווערונג. אין די עקן שטעט, אומעטום אַפן לאַנד, האָבן פויערים אין זייערע פעלדער, לאָנקעס און גאָרטנס מיט זוימען פון קאָרן־בלומען, פון מאָן און קלעווער, אָבער אויך מיט די זוימען פון איידעלערע בלומען אויסגעזייט אותיות. איצט איז דאָס אַלץ הויך ארויסגעוואַקסן, איצט איז דאָס פון דער שוואַרצער ערד ארויס צו דער ליכטיקער שיין און די מאָנבלומען מיט זייער רויטקייט, די קאָרנבלימעלעך מיט זייער בלויקייט, דער לייבנצאָן מיט זיין געלקייט און אַפילו די ליליעס מיט ווייסקייט האָבן אַרויסגעשריען אין דער וועלט: „זים דער חזיר איד" אָדער „יוסף זים דער חזיר איד און דער מחבל".

ערטערווייז האָט זיך די מאַכט אריינגעמישט, אָבער נאָר פון יוצא וועגן און אָן דער געווינטלעכער שטריינגקייט. דער עולם האָט אונטערגעשמייכלט. דער הערצאָג האָט געלאַכט, מאַריע אויגוסטע איז ספּעציעל ארויסגעפאָרן הינטערן שטאָט, כּדי צו באַקוקן, ווי דאָס איז געמאַכט געוואָרן, נאָכדעם האָט זי דאָס מיט אַלע פּרטים איבערדערציילט מאַגדאַלען סיבילע, וועלכע האָט זיך ארויסגעמאַכט מיט אַן אויסרייד און איז ניט מיטגעקומען מיט איר.

אויך אין דעם וואַלד פון הירזאַו, אַף דער גרויסער לאָנקע בײַ דער פאַליאַנע און ניט ווייט פון דעם הילצערנעם פּאַרקן פון דעם הייזל מיט די בלומען־טעראַסעס, האָט איינער אַ פויער

פאַרזייט די אויפשריפט. דאָס איז געווען אַ יונגערמאַן און ער האָט געהערט צו דער ברידער-געמיינדע פון יעקב פּאַליקאַרפּ שאָבער. זינט מאַגדאַלען סיבילע איז אַוועק, איז די ביבל-קאָלעגיע פאַרשלאָפט און פאַראומערט געוואָרן. אמת, די וואָס זיינען זיך צונויפגעקומען, זיינען געווען שטילע עניוותדיקע, באַשיידענע מענטשן. אָבער דאָס, וואָס צווישן זיי געפינט זיך דעם פּרעלאַטס טאָכטער, האָט זיי פאַרט געהאַט האָפערדיק געמאַכט. איצט אָבער, ווען זי האָט אויסגעפעלט, האָט ביים קליינעם קרייזל שטאַרק אַראָפּגעשלאָגן דעם מוט. פון דער רעזידענץ זיינען אויך אָנגעקומען משונהדיקע ידיעות וועגן מאַגדאַלען סיבילע, און אויב אפילו די אַלע פרומע נשמות זיינען זייער ווייט געווען צו טראַכטן עפּעס שלעכטס וועגן זייער געווזענער שוועסטער, אָבער די אַלע קלאַנגען האָבן דאָך מיטגעהאָלפן צו פאַרשטאַרקן די שנאה און עקל צו דעם הורדוס, דעם הערצאָג, און צו זיין משרת, דעם איד, וועלכער איז בלי-ספק געווען דער שטן אַליין. דורכ-געדרונגען מיט אָט דעם דאָזיקן קריסטלעכן עקל, האָט דער יונגער פויער זייער זויבער און פלייסיק אויסגעשריבן מיט בלומען אין דער וואַלד-לאַנקע: „יוסף זיס דער חזיר איד און שטן המשחית“.

פאַרן מאַגיסטער גופא, פאַר יעקב פּאַליקאַרפּ שאָבער, איז מיטן אוועקגיין פון מאַגדאַלען סיבילע פאַרלאָשן געוואָרן אַ גרויס ליכט און טרייסט. ביי דער גאַנצער עניוות און נכנעקייט האָט ער דאָך געפילט צווישן זיך און דער מיידל אַ סודותדיקן, קעגנ-זייטיקן וויסן, וואָס האָט אים אַרויסגעהייבן הויך איבער אַלע איבעריקע. בלי-ספק האָט זי זיך געהאַט אָנגעשטויסן אַף זיין גרויסן געלייטזעליקטן סוד, און דערפאַר האָט ער, דער פעטער, שטילער, פול-פנימדיקער מענטש, געפילט זיך זייט ביי זייט מיט איר, מילד און געהייבן ביי זיך. עס איז אַזוי ווויל געווען צו וויסן, אַז מען האָט נעבן זיך עמיצן, וואָס שטויסט זיך אָן, עס איז געווים ניט געווען קיין אפיקורסישע גדלות זיך צו פילן אַליין אין אַ געוויסער מאָס חשובער דורכדעם. ער האָט ליב געהאַט די איינזאַמקייט מיט גאָט, אָבער מאַגדאַלען סיבילע האָט אים

דאָך שטאַרק געפעלט, און אים האָט איצט באַזונדערס שטאַרק פאַרדראָסן, הלמאי מען האָט אים אָפּגעזאָגט אין זיין בקשה צו פאַרנעמען די שטעל פון אַ ביבליאָטעקאַר ביים הערצאָג. זיין בקשה איז אָפּגעוואָרפן געוואָרן, ווייל ער איז ניט געווען ביכולת אריינצוטראָגן די געלט-סומע, וואָס די פינאַנס-פאַרוואַלטונג האָט פון אים פאַרלאַנגט, און איצט האָט זיך ביי אים, צוגלייך מיט דער אַלגעמיינער שנאה, אויפגעהויבן אויך אַ פערזענלעכע קרעפּ-טיקע שנאה קעגן זיס. אָפט פלעגט ער זיך שפּירן זינדיק, ווייל פאַר אַ גלויביקן קריסט פּאַסט גאָרניט זיך אַרומצוטראָגן מיט אַזאַ שנאה. אָבער ער האָט זיך פון דעם ניט געקאָנט באַפרייען, און אָפט, בעת זיינע פאַרקלערטע שפּאַצירן אין וואַלד, פלעגט ער זיך אָפּשטעלן אַף דער לאַנקע פאַר דער קוויטנשריפט און מיט באַפרידיקונג לייענען: „יוסף זיס דער חזיר איד און שטן המשחית״.

איינמאָל, ווען ער איז ווידער אַוועק צו דער לאַנקע, האָט ער מיט אַן אָפּגעשטאָרבענער הארץ דערזען פאַר דער בלומענשריפט אַן אַנדער גאַסט — די בלוי-שוואַרצע, מאַטווייסע מיידל, די בת-מלכה פון דעם הימלישן ירושלים. זי איז געלעגן אַף דער ערד. פאַרגאָסן מיט טרערן, אַ גרעבלעכע פרוי מיט אַ גוטמוטיקן פּנים האָט זיך צעטומלט און פאַרחושט געעסקט אַרום איר, וואָס איז געלעגן כמעט אַ פאַרחלשטע.

ביי דעם גוטן מאַגיסטער איז דאָס הארץ פאַרקלעמט גע-וואָרן פון רחמנות. דאָ איז קיין שאלה ניט געווען: צו העלפן דאָ, אריינמישן זיך איז דאָך געווען אַ געבאָט פון קריסטלעכער ברידערליבע. אָבער פונדעסטוועגן האָט ביי אים געדויערט אַ לאַנגע צייט, ביז ער האָט באַוועלטיקט זיין שעמעוודיקייט, און גאָר טיף אין זיך האָט ער שוין אפילו פחד געהאַט, די בת-מלכה זאָל זיך ניט אויפמונטערן פון איר פאַרחלשטקייט, נאָך איידער ער וועט האָבן געפועלט ביי זיך, עפּעס איר צו זאָגן.

אָבער צום סוף האָט ער זיך דאָך גובר געווען, און שטרויכלענדיק איבער אַ וואָרצל, איז ער צו נעענטער, האָט

אַראָפּגענומען די הוט און זיך בּסדר בּוקנדיק, געזאָגט: „פרײלן! פרײלן!“ די גרעבּלעכע פרוי איז איבּערגעשראָקן אופגעשפּרונגען, די בּת־מלכּה האָט פּאַוואָליע צוגעווענדט צו אים אירע אויגן, וואָס האָבּן געבּלאָנדזשעט ערגעץ אנדערשוו און אים גאָרניט געזען. קײן שטאַרק איבּערגעשפּיצטער איז ער אַפילו ניט געווען, אָבּער פונדעסטוועגן האָט ער פאַרשטאַנען, אַז דער אומעט פון דער דאַמע האָט אַ שײכות מיט דער קווייטנשריפט, און אין גרויסער פרייד איבּער אָט דער אײנזעעניש האָט ער געזאָגט מונטער, העפלעך און מיטן צערטלעכסט־הכנעהדיקן טאָן אין דער וועלט: „האָט ער אויך אייך עפּעס אָנגעטאָן, אָט דער איד דער רשע? יאָ, פרײלן, ער איז בּאמת אַ מחבּל און אַן עפּושדיקער שטן“.

אָבּער זײנע ווערטער, געזאָגט מיט דעם בּעסטן מײן, האָבּן געהאַט אַ שרעקלעכע ווירקונג. די צאַרטע מײדל איז אופגעשפּרונגען, האָט אים דורכגענומען מיט אַ פלאַמפייערדיקן בּליק און מיט אומגעריכטער שטאַרקייט גענומען שרײען: „רכילותניק! געמײנער, גיפטיקער, קריכנדיקער רכילותניק!“ דער מאַגיסטער האָט זיך צעטומלט און אומבּאַהאָלפן אָפּגעצויגן אַף צוריק, און די דאַמע האָט אויסגעבּראָכן אין אַ געוויין און מיט אַ צאַרטער שטים, פול מיט פאָרוואורף, ווײטער געזאָגט: „און די בּלומען, די אומשולדיקע בּלומען נוצן זיי אויס, כּדי צו פאַרשפּרייטן אַזאַ מין סם און טיאוסקייט!“

אַז דער מאַגיסטער האָט דערזען, ווי די בּת־מלכּה פון דעם הימלישן ירושלים וויינט אַזוי אָפּהענטיק, איז אים געוואָרן שטאַרק ענג און קלאָגעדיק צו מוט. ער האָט גענומען אומזיכער שטאַמלען: „אָבּער דאָס איז דאָך ניט געזאָגט געוואָרן מיט אַ בּייזער כּונה, פרײלן. זײנע מעשׂים בּאַווײזן דאָך דאָס, פרײלן. דאָס איז דאָך בּאַקאַנט אין דער גאַנצער מדינה, פרײלן“. ער האָט פונדאָסנײ עטלעכע מאָל זיך טיף פאַרבּויגט. אין דער צייט האָט די בּלוי־שוואַרצע, זיסע בּת־מלכּה שטיל און כּליפּנדיק געוויינט און די גרעבּלעכע פרוי האָט געטענעט צו איר און גע=

פֿרוווט זי אוועקפֿירן. צום סוף האָט זיך איר איינגעגעבן אוועקצופֿירן זי אונטער דער האַנט פֿון די שלימזלדיקע קווייטן.

דער מאַגיסטער אָבער האָט ניט געקאָנט לאָזן האַפֿטן אַף זיך דעם פֿאָרוואורף, אַז ער איז אַ גיפֿטיקער רכילותניק, — האָט ער זיך נאָכגעשלעפּט נאָך איר פֿוס־טריט, געפֿילט זיך באַעוולט און זיך כּסדר פֿאַרטיידיקט, אַז דאָס איז דאָך אין דער גאַנצער מדינה באַקאַנט און אַז ער האָט קיין בייז ניט געמיינט. אָבער מיט גרויסע און ווילד אויפֿגעריסענע אויגן אַפֿן ווייסן פּנים האָט די מיידל זיך געהיצט: „דער שטן! ער! ער דער שטן! ווייט און רויט איז ער, פֿון צווישן צענער טויזנטער אַן אויסגעצייכנטער. זיין קאָפּ איז גינגאָלד לויטער, און די לאָקן זיינע כוואַליען זיך ראָבן־שוואַרץ אַראָפּ. זיינע באַקן ווי אַ בלומען־בייט, טורעמס פֿון געווירץ. זיינע לעפּצן, ליליעס, טריפֿן מור אַראָפּ. זיינע הענט רינגען גילדענע, מיט כריזאָליט באַזעצט, זיין לייב אַ זייל פֿון העלפֿאַנד־ביין, אין סאַפּירן איינגעהילט". און בעת זי האָט דאָס גערעדט, האָט פֿון אירע ליפּן געשטראָמט די הייליקסטע התלהבות, און ברענעדיקע איבערצייגטקייט האָט אַראָפּגעשטראַלט פֿון איר קלאָרן שטערן.

אַז יעקב פּאָליקאַרפּ שאַבער האָט דערהערט די פּסוקים פֿון שיר־השירים, האָט ער זיך מיטאַמאָל דערפֿילט שטייפֿער און לייכטער. איצט האָט ער שוין גענומען פֿאַרשטיין איר טרויעריקייט. נו יאָ! זי איז אויך געווען איינע פֿון יענע אומגליקלעכע באַשעפֿעניש, וואָס דער איד האָט מיט דער הילף פֿון זיין כּישוף־מאַכעריי פֿאַרפֿירט. עס זיינען דאָך פֿאַראַן אַזוי פֿיל ליבע־געטראַנקען און בייזע שוואַרצע קונצן, וואָס זיינען מסוגל צו פֿאַרטומלען אַפֿילו די ריינסטע נשמה און זי אַריינצוטרייבן דעם טייוול אין די לאַפּעס. זיך אַנטקעגנשטעלן קעגן דעם מאַנדראַגאָראַוואָרצל איז דאָך אַפֿילו דאָס כּשרסטע האַרץ ניט בכּח, אַפֿילו פֿאַר זיך גופֿא וואָלט ער אויך אין אַזאַ פֿאַל ניט ערב זיין. בנוגע ווייבער איז דער איד דאָך געווען אַ שד; און זאָל אַפֿילו אין די מעשׂיות, וואָס מען דערציילט וועגן מאַגדאַלען סיבילע, קיין איין וואָרט אמת ניט זיין, קאָן מען פֿונדעסטוועגן זיכער זיין, אַז גע־

פרווט האָט ער זיך געווים אריינצובריינגען זי אין נסיון מיט זיינע כּישוף־קונצן. און אָט אָ די דאָ, די בת־מלכּה פון דעם הימלישן ירושלים, איז אויך געווים זיינער אַ קרבן. ווי ריין און כּשר זי איז געווען באַווייזט דאָס, וואָס אַפילו איצטער, בעת זי איז שוין געפאַנגען און אַזוי נידעריק געפאַלן, רעדט זי נאָך אַלץ מיט פּסוקים פון תּנ״ך. די הייליקע ווערטער זיינען זיס און גע־שמאַק געפלאָסן פון אירע ליפּן; בעת דער בעל־זבוב האָט זי פאַרפירט, האָט ער זיך געווים געמוזט גענענען צו איר אין דער געשטאַלט פון אַ מלאך.

ביים איבערקלערן דאָס אַלץ האָט דער מאַגיסטער מיט די פוש־באַקן זיך געהויבן אַזוי ווי אַף הימלס פליגלען. זינט מאגדאלען סיבילע איז אוועק, איז דאָך אייגנטלעך זיין לעבן געוואָרן אַ היפּש ביסל פוסט און אָרעם. איצט גיט אים דער אויבערשטער מיט זיין חסד איבער אַ הייליקע שליחות ארויסצוראַטעווען די צאַרטע און פיינע בת־מלכּה פון די לאַפּעס פון פאַרפירנדיקן, רויבערישן שטן. ער האָט אָנגעהויבן גאָר וויטלויפיק און פאָר־זיכטיק פון יענער גרויסער שמחה, וואָס הערשט אין הימל מיט בעלי־תּשובה, איז נאָכדעם ארופגעקומען אַף מאַריאַ מאַגדאַלינע, וואָס האָט תּשובה געטאָן אַף אירע זינד און געוואָרן אַ הייליקע, און פאַרענדיקט האָט ער מיט די פיינע און כּיטרע פענטעס, וואָס קענען זיי איז אַפילו דער ריינסטער און כּשרסטער ניט זיכער. ווייל דער שונא, דער שטן און פאַרפירער —

אָבער דאָ האָט אים דער צאָרן פון מיידל צום צווייטן מאָל און אַסך ערגער איבערגעשלאָגן. „מיין פּאָטער איז ניט קיין שטן און פאַרפירער", האָט זי געפלאַקערט, בעת איר באַגלייטע־רין האָט פאַרזיאושט געפרווט זי איינשטילן. „דאָס איז אַ מיאוסער חוצפּהדיקער און געמיינער בלבול".

דער פריינטלעכער, פוש־באַקיקער פּנים פונם מאַגיסטער איז רויט און בלאַס געוואָרן. דער איד איר פּאָטער! די ערד אונטער אים האָט זיך גענומען הויבן און אַראָפּפאַלן. די בוימער האָבן זיך איבער אים געבויגן, האָבן אים געשטאָכן, אים צוגעדעקט.

דער איד איז איר פאָטער! זיין גאַנצע וועלט, גאָט, דער טייוול, די געטלעכע התגלות — אלץ איז געשטאַנען קאַפּויר.

אַז דער זינען און דער פאַרשטאַנד האָבן זיך צו אים בהדרגה צוריקגעקערט, האָט ער געזאָגט צו זיך: ווייבאַלד דער איד האָט אזאַ טאָכטער, זיינען געוויס אַ סך זאַכן, וואָס מען רעדט וועגן אים, ניט מער ווי לשון=הרע און אויסטראַכטעניש. די וועלט איז שלעכט, לייטישע צינגער זיינען ווי פאַרסמטע שפּיזן, עס טרעפט ניט זעלטן אַז אַ מענטש ווערט פאַרשריען פאַר אַ מוראַדיקן רשע און בעל=עבירהניק, און נאָכדעם ווייזט זיך אַרויס, אַז ער איז גאָר ניט ערגער פון יעדן איינעם פון אונדז. על כל פנים איז אָבער אַ פאַקט, אַז מען האָט אים אָפּגעזאָגט אין דער ביבליאָטעקאַר=שטעל נאָר דערפאַר, וואָס ער האָט קיין געלט ניט געהאַט. און דער מנהג פון פאַרקויפן שטעלעס איז דאָך געוויס איינגעפירט געוואָרן דורך דעם איד. און אויב אפילו אָט די בתולה דאָ איז געשטאַנען פאַר זיינע אויגן ריין און אומשולדיק, זיינען אָבער די אַנדערע מעשים דעם אידנס געווען מיאוסע און פאַרשאָלטענע און זיינען געווען פונקט אַזוי ממשותדיק און אמת, ווי אָט דאָס ווייסע, הימלישע בילד.

די מיידל האָט באַמערקט דעם מאַגיסטערס צעטומלעניש. „אַ", האָט זי אויסגערופן, „איצט שרעקט איר זיך, ווייל איר הערט, אַז ער איז מיין פאָטער. האָט קיין פחד ניט! ער שטייט צו הויך, און אַלע זיינע פאַרשווארצער און שונאים גרייכן אים אפילו ניט ביז צו די קנעכלעך".

אָבער דאָס האָט ווידער יעקב פאַליקאַרפּ שאַבער ניט גע= קאָנט פאַרשווייגן. ס'איז אמת, האָט ער געזאָגט, ער איז טאַקע שפּל און אָרעם. אָבער קיין פחד פאַר מענטשן האָט ער בשום אופן ניט. אויב אפילו דער האַר איד און פאָטער פון דער פריילן איז אַ גרימצאָרנדיקער נבוכדנאצר און וועט אים אַפילו לאָזן אַריינוואַרפן אין אַ ברענענדיקן קאַלך=אויוון, וועט ער אַלץ ניט אופהערן צו רימען דעם אייבערשטנס נאָמען.

אזוי שמועסנדיק, זיינען זיי דערגאַנגען ביזן הילצערנעם פאַרקן, און די גרעבלעכע פרוי האָט געזאָגט, אַז איצט מוז ער

שוין גיין. זי האָט אים אָפּגערופן אָן א זייט, און מיט געבראָכע־
נע, געהיפּערטע ווערטער אין א פרעמדן אקצענט, האט זי זיך
געבעטן ביי אים, ער זאָל קיין ווארט פון דער קליינער ניט
גלויבן. זי איז, פאַרשטייט זיך, גאָרניט די טאָכטער פון פינאַנס־
דירעקטאָר, זי מאָלט זיך דאָס נאָר אויס אין איר דמיון. און ער
זאָל למען השם קיינעם נאָר נישט דערציילן וועגן דעם, וואָס דאָ
איז גערעדט געוואָרן. דער מאַגיסטער, וואָס געווינטלעך האט ער
געהאט ניט גאָר קיין פלינקע תפיסה און דערצו איז ער פון דער
איצטיקער באַגעגעניש אינגאַנצן צעטומלט געוואָרן, האט איינגע־
זען, אז ס'איז פאַראַן אַ סכנה, דער גאַנצער נחת־רוח זאָל אין
משך פון א רגע פאַרלאָרן גיין אף שטענדיק. האט ער אומגע־
ריכט אנגענומען שוין א לחלוטין ניט קיין עניוותדיקן באַשלוס.
ער האָט געזאָגט, אז פון זיין קריסטלעכן כבוד וועגן איז ער
מחויב, אופצוקלערן דער פרייַלן, אַז ער איז ניט קיין נידערטרעכ־
טיקער רכילותניק און צוליב דעם מוז ער זיך ניט אַנדערש נאָך
אַמאָל זען און אויסריידן מיט איר בפרוטרוט. און נאָר אין דעם
פאַל, ווען דאס וועט אים צוגעזאָגט ווערן, איז ער זיך מתחייב
צו שווייגן. אונטער דעם דרוק האָט די פרוי מיט א האלבן מויל
אים צוגעזאָגט אַף אַ שפּעטערדיקן טאג און איז פארשוווּנדן צו־
זאמען מיט דער בת־מלכה, וואס האט ווייטער גענומען קלאָגן:
„אזוי צו פאַרסמען די קוויטן, די אָרעמע אומשולדיקע קוויטן!“

זינט יענעם טאָג איז יעקב פאליקארפּ שאבער זייער גע־
הייבן און חשוב געווען ביי זיך אין די אויגן. גאט האט אים
אוועקגעשטעלט ביי דעם הויבל פון גרויסע און וויכטיקע געשעע־
נישן. וייל ס'איז דאך קלאר געווען, אז די בת־מלכה איז פארט
די טאָכטער פון דעם אידישן שררה און דאָס, וואס די גרעבלע־
כע פרוי האָט גערעדט, איז געווען ניט מער, ווי פלאַפּלערייַ,
אָבער ער איז ניט קיין נאַר, אים וועט מען ביי דער נאָז ניט
פירן. און איצט איז זיין חוב צו ראַטעווען דער מיידלס נשמה,
און מעגלעך, אַז אַף דעם וועג וועט ער אויך דערגיין ביז צום
איד גופא און וועט אים אויסמוסרן. אפשר וועט ער אָנרירן זיין
געוויסן; ווייל עס איז דאך אייגנטלעך גאָר ניט דערוויזן, אַז אַ

איך האט לכתחילה ניט קיין געוויסן, און ווען דער אויבערשטער וועט אים דערמאָלט באַשיינקען מיטן אמתן כח־הדיבור, וועט נאָך אפשר די גאַנצע מדינה אויסגעלייזט ווערן פון דעם אידנס שווערן יאָך.

און אף דעם אויסקוקנדיק, איז דער פוש־באַקיקער מאַגיסטער אַרומגעגאַנגען פול חשיבות, און פול ליכטיקייט איז געווען ארום אים. אין זיין זיכערקייט האָט ער זיך ניט געלאָזט שטערן אַפילו דערמאָלט, ווען ער האָט געהערט, אז די שטעל פון ביבליאָטעקאר איז פאַרנומען געוואָרן דורך א לחלוטין אומווערדיקן, וואס האט א חוץ זיינע טאָלערס, ניט פאַרמאגט קיין שום מעלות. זיינע רייד זיינען אים געפלאָסן פון מויל, זים ווי האָניק. און עס האט זיך אפילו געטראָפן, אז די ווערטער האבן זיך ביי אים פארפלאכטן אין גראמען, און די חרוזים זיינע זיינען מיט גרויס חידוש אופגענומען געווארן דורך די ברידער און שוועסטער פון דער ביבל־קאָלעגיע, מען האָט זיי געלערנט אויסווייניק, זיי געזונגען ביי בלערליי סיבות אין זייער לעבן, בעת זיי זיינען אין גרויסער נויט געווען, אדער ווען זיי האבן גינסטיק עפעס פאַרקויפט, בעת מען איז געגאַנגען אף א לויה און בעת זייערע ווייבער זיינען געלעגן געוואָרן. ביי גאָר זיין עניוות האט מאגיסטער יעקב פאליקארפ שאבער דערפון גרויס נחת־רוח געהאט, און ס'איז געווען פאַר אים א טרייסט נאך מאגדאלען סיבילעס אוועקגיין.

יאנטיע, די גראבע דינסט, האט אין באוועסטזיין פון איר שולד, דערציילט ר' גבריאלן וועגן דער אומגליקלעכער באַגעגעניש. דער רבי האט איר שווייגנדיק צוגעוווּנקען זי זאָל ארויסגיין.

נאָכן ארויסגיין פון דער דינסט האָט זיך נאָך מער פאַרטונקלט דער שטיינערדיק־ברוגזער פנים, די דריי שטייענדיקע קנייטשן איבער דער נאָז האָבן זיך נאָך שארפער אויסגעשניטן. ניט דערלאָזן קיין קשיות, די מיידל טאָר ניט פרעגן. זאָל דער אויבערשטער אויסהיטן, ער איז ניט בכח איר ליגן צו זאָגן, צעברעכן פאַר איר דאָס לייכטנדיקע בילד דעם פאָטערס — ער

וואָלט דאָס גענומען אַף זיך, אָבער דערמיט וואָלט זיך דאָס לעצטע אַרויסגעגליטשט פון זיינע הענט. גיכער וואָלט ער שוין פון זיינע בלומען־טעראַסעס געמאַכט מיסט־גריבער, איידער ער וואָלט אַזוינס געטאָן.

און די שרפים און אופנים האָבן אים באַשירעמט, דעם אומעטיקן, אָנגעברוגזטן מאַן. נעמי האָט נישט געפרעגט. איינמאָל אפילו האָט ער געזען, ווי זי האָט שוין אויפגעמאַכט די ליפּן. איר אויג איז שוין פאַרוואָלקנט געוואָרן. אָבער זי האָט גע־שוויגן.

וואָלט דען קשיות שטעלן ניט געהייסן: ספקן זיך? ניין; איר פאָטער איז געווען הערלעך און פול פּראַכט, און די בלבולים פון די געצנדינער האָבן אים אַפילו זיין שוכזויל ניט באַשמוצט. די פעלזיקע אותיות פון די הייליקע כתבים האָבן זיך געהויפט צו זיילן פון זיין גדולה. ער איז געווען שמשון הגיבור, וואָס האָט צעשלאָגן אַלע פלישתים. ער איז געווען שלמה המלך, וואָס ער איז קליגער געווען פון אַלע מענטשן, ער איז געווען — און דאָס האָט אַלץ אַפּטער געשוועבט אין אירע חלומות — ער איז גע־ווען יוסף הצדיק, דער מילדער, דער קלוגער, וואָס פּרעה האָט אים איבערן גאַנצן פאָלק געזעצט! און ער האָט אַרופגעלייגט ציגזן אפן פאָלק, כדי אים צו באַוואָרענען פון קומענדיקן הונגער. אָבער זיי זיינען נאַריש געווען און האָבן זיין חכמה ניט געזען. אָ, ווען ער וואָלט שוין ווידער אַמאָל קומען! אויסוויינען זיך אַף זיין האַלדז! אין דעם פייער פון זיינע אויגן ווערט די פּלאַפּלעריי פון דעם דיקן יונגעמאַן צעפּולווערט אין אַש און פאַרוויט.

רבי גבריאל האָט דערוויל געפונען געשריבן אין ספר פונם מקובל ר׳ יצחק לוריא אשכנזי אָט וואָס: „עס קאָן געמאָלט זיין, אַז אין גוף פון א מענטשן ווערט מגולגל ניט נאָר איין נשמה נייערט צוויי און אַפילו מער נשמות קאָנען אין איין גוף דורכ־מאַכן צו גלייכער צייט זייער גלגול אַף דער וועלט. און פאַראיי־ניקט ווערן די נשמות צוליב דעם, כדי זיי זאָלן זיך אונטער־האַלטן איינע די אַנדערע און אויסקויפן זייער זינד, וואָס איבער זיי זיינען זיי פאַרמשפּט געוואָרן דורכצומאַכן דעם גלגול".

דעם קאָפּ איינגעשפּאַרט אַף דער האַנט, איז ער געזעסן, געטראַכט. האָט צוריק געמאַכט אופלעבן פאַר זיך די בילדער, וואָס ער האָט געזען בעת גלות אַפריכטן. ער האָט געזען די ליניעס פון דער ווילדער באַרגלאַנדשאַפט, פון דעם שטיין, דער וויסטעניש, דעם צעשפּאָלטענעם אייז.איבער דעם דאָס מילדע, לייכט-שפּאַטישע לייכטן פון די קלאָרע באַרגשפּיצן. דעם וואָלקן. דעם פייגל-פלי, די ברוגז-מוטוויליקע כוואַליעניש פון די איבערן אייז צעוואַרפענע פעלזן, דעם באַוווסט פון לעבעדיקע מענטשן אין דער נידער. פון שאַף וואס פּאַשעט זיך. ער האָט געזוכט די צוגלייכעניש אין יענעם פּנים, וואס מיט אים איז ער פאַרבונדן געווען.

דער צימער ארום איז פאַרזונקען געוואָרן אין נעפּל, די ספרים האָבן זיך פאַרלאָרן, און ער איז פאַרזונקען אין יענעם פּנים, האָט געניטשטערט אין יעדן שטריך. ער האָט געזען די בולטע אויגן, די קליינע, פליישיקע ליפּן. די רייכע, קאַשטאַנ-פאַרביקע לאָקן. ער האָט געזען הויט און פלייש און האָר, און מער גאָרנישט.

און ער האָט געצווינגן מיט די אַקסלען, איז געזעסן אַפּגע-לאָזן, מאַט, האָט שווער געפּרייכט, ווי אַ שוואָר באַלאָדענע בהמה, וואָס האָט קיין כּח מער ניט אַרופצודראַפּען זיך באַרג אַרוף.

אין דער שכנות פון היילבראָן האָט זיך צווישן ווײַנגער-טנער מילד צעלייגט דער שלאָס שטעטענפעלז. דאָרטן איז גע-זעסן דער גראַף יאָהאַן אַלבּרעכט פוגער, אַ יעזואיטן-האַדרעוואַניק, אַ פאַרברענטער קאַטויל, באַפריינדעט מיטן ווירצבורגער פירשט-בישאָף. שוין אונטער דער ממשלה פון עבּערהאַרד לודוויג האָט דער גראַף עטלעכע מאָל געבעטן, מען זאָל אים דערלויבן בײַ זיך פּריוואַט אָפּצוריכטן קאַטוילישן גאָטעסדינסט, אָבער ער האָט דאָס ניט אויסגעפּועלט. איצט, אונטערן קאַטוילישן הערצאָג, האָט ער אָן לאַנגע מחזקות אַריינגענומען צו זיך אין שלאָס קאַפּוצינער מאַנאַכן און האָט אַף זיין שלאָסבאַרג געגומען בויען אַ קלויסטער און אַ קירך. דער פירשט-בישאָף פון ווירצבורג האָט אים גע-האָלפן, אין די קאַטוילישע הויפן האָט מען געקליבן געלט

צוליב דעם צוועק, ער איז געווען אַן איבערגעבענער, זייער חשובער קעמפער פאַר דער קירך.

דאָס איז אָבער געווען בפירוש קעגן געזעץ, און אין פאַרלאַמענט איז אויסגעבראָכן אַ שטורם מיט אַ שטריינגער פאָדערונג צו דער רעגירונג, צו מאַכן אַ סוף צו אַזאַ עזותדיקער אומאָרדענונג. דער הערצאָג איז געווען ברוגז; זיינע הענט זיינען דאָך געווען געבונדן. ער האָט דאָך בפירוש מתחייב געווען זיך נים אריינצומישן אין אַזעלכע פראַגן; די גאַנצע דעה איבער די רעליגיעזע ענינים האָט ער איבערגעלאָזן דעם מיניסטעריום, פאַרמאַל מוותר געווען אַף זיינע רעכט ווי דער ביסקופּ פון די עוואַנגעלישע. ער האָט אויך מסכים געווען, אַז אין ערגעץ זאָלן קיין קאַטוילישע קירכן נים געבויט ווערן. מער נים ער אליין פאַר זיך מעג אָפּריכטן דעם קאַטוילישן דינסט.

האָט דער פאַרלאַמענט באַשלאָסן צו שיקן צום גראַף אַן אונטערזוך=קאָמיסיע און איר בראש פון איר באַשטימט דעם רעגירונגס=ראַט דעם פּובליציסט, יאָהאַן יאַקאָב מאָזער, וואָס האָט זיך מיט רייד, מעשים און שריפטן שוין געהאַט ארויסגעוויזן פאַר אַ פייערדיקן פּראָטעסטאַנט. ער האָט באַקומען גרויסע פולמאַכטן.

דער גראַף איז אבער געווען א שטיק חוזק און עקשנות, און ער איז נים נוטה געווען נאָכצוגעבן אפילו אַ האָר. ער האָט געלאָזן שטיין די רעגירונגס=קאָמיסיע פאַרן טויער פון שלאָס, אין רעגן און שטורעם. אַז די הערן פון דער קאָמיסיע האָבן אָנגעוויזן אפן קלויסטער און אַף דער קירך, וואָס האָט זיך געהאַלטן אין בויען, אַזוי אַז מען האָט שוין געקאָנט זען דעם טורעם, און האָבן געפרעגט ביים גראַף, ווי פועלט ער דאָס ביי זיך איבערצוטרעטן דעם בפירושן פאַרבאָט, און ווי דערלויבט ער זיך צו בויען קאַטוילישע קירכעס אין דער מדינה פון הערצאָג, האָט דער קליינוויקסיקער און באַוועגלעכער גראַף שטייף, ברוגז און גאוהדיק געענטפערט, אַז דאָס זיינען זיינע נייע ווירטשאַפטס=בנינים. נעענטער צוצוטרעטן האָט ער נים דערלאָזן. דורכן הויף זיינען דורכגעגאַנגען קאַפוצינער פאָרוויין: האָט ער ווייטער מיט חוזק געזאָגט, אַז דאָס איז די נייע משרתים=ליווריי, וואָס ער האָט איינגעפירט

בײ זיך, און ער האָט נאָך אױסגעדריקט זײַן האָפֿענונג, אַז אַט די מאָדע װעט זיך גיך פֿאַרשפּרײטן אין לאַנד. און אַזױ איז די קאָמיסיע צוריק אַװעק צו הײַלבראָן מיט גאָרנישט.

אָבער סוף כּל סוף האָט זיך אײַנגעגעבן אױסצופֿועלן, אַז די נײַע בנינים, זאָלן באַקוקט װערן, און דורך אַ שמש פֿון געריכט האָט מען געשיקט צום גראַף אַ שטרײַנגען באַפֿעל, ער זאָל אין משך פֿון דרײַ טעג אנהױבן אָראָפּטראָגן די קירך און דעם קלױסטער. דער גראַף האָט בכבודו ובעצמו אַראָפּגעװאָרפֿן דעם שליח פֿון אַלע טרעפּ, אױפֿגעהעצט אַף אים די הינט; דעמאָלט איז אַראָפּגעקומען מאָזער אַלײן, מיט אַ מחנה זעלנער, און זײ האָבן אַראָפּגעריסן די בנינים. דער גראַף איז הײזעריק געװאָרן פֿון שרײַען און זידלען זיך, אָבער ער האָט בײַזן לעצטן גראָשן אָפּגעצאָלט פֿאַר דער עקזעקוציע און די זעלנער פֿאַר זײער אַר־בעט. ערשט דעמאָלט איז מאָזער אַװעק. אינעם פֿונדאַמענט פֿון קלױסטער האָט מען געפֿונען אײַנגעגראָבן אַ פּאַרמעט, און אַף אים איז געװען אָנגעשריבן, אַז אָט דער קלױסטער שטעטנפֿעלז איז געבױט, כּדי צו פֿאַרשפּרײטן דעם קאַטױלישן גלױבן איבער דער גאַנצער כּופֿרישער װירטעמבערגישער מדינה.

אַ שמחה און אַ גדולה אין לאַנד און אין פּאַרלאַמענט. אין דער קאָמיסיע טומלט דער געפּאַקטער גראָבער בירגערמײס־טער יאָהאַן פֿרידריך בראַקענהײם: עפּעס װער זײַנען מיר נאָך. אַז מיר װילן נאָר זײַנען מיר בכּח צו צװינגען די אַפּיקורסישע כּלבים צו פֿרעסן די אײגענע צואה. דער פֿאַרכמורעטער נײפֿער האָט פֿילאָזאָפֿירט: „אסך מניעות ליגן אַפֿן װעג פֿון די הערשער. אָבער די מניעות גיבן נאָך צו חשק; איז מען זײ בײַגעקומען דערפֿילט מען טאָפּלט געשמאַק דעם אמתן טעם פֿון דער מאַכט״. דער המון האָט געהוליעט. אין דעם „בלױען באָק״ האָט דער קאָנדיטאָר בענץ זיך געלאָזט דערלאַנגען נאָך אַ בעכער װײַן און האָט געהירזשעט: „עס זײַנען נאָך פֿונדעסטװעגן פֿאַראַן ענינים, װוּ קײן זונה און קײן ייִד האָט נישט צו זאָגן״. האַרפֿרעכט און בילפֿינגער האָבן זיך האַרציק געפֿרײט. די ביבל־קאָלעגיעס פֿון די פּיעטיסטן האָבן אין תּמימות און ענװת געדאַנקט און געלױבט

דעם איבערשטן. בעאַטאַ שטורמין, די בלינדע הייליקע, האָט דאָס שוין פון פריער געוווּסט. זי האָט שוין געטייטלט מיטן פינגער אַפן פּסוק: „פאַרשאָלטן איז דער יעניקער, וואָס וועט זיך מאַכן אַן עגל פאַרן איבערשטן, געהאַקט אָדער אַ געגאָסן בילד, אַ ווערק פון קינסטלערס האַנט, און וועט דאָס אויפשטעלן אין באַהעלטעניש."

אָבער אויך ווייט אַריבער די שוואַבישע גרענעצן, אין דער גאַנצער דייטשער מלוכה, האָט די שטעטנפעלזער מעשה אָנגעמאַכט אַ טומל. דער ווירצבורגער פירשט־בישאָף האָט דורך זיינע יועצים פיכטעל און ראַאַב, אָפיציעל פּראָטעסטירט ביי דעם הערצאָג. דער הערצאָג האָט געהאַלטן, אַז זיין פּאַרלאַמענט האָט אים בכיון געוואָלט אונטערשטעלן אַ פיסל ביי זיינע קאַטוילישע קרובים, און ער איז זייער גרימצאָרנדיק געווען. פונדעסטוועגן האָט דער ווירצבורגער בישאָף דעם פּקח מער ניט געמאָנט, ער האָט געוווּסט, אַז קאַרל אַלעקסאַנדער איז איצט פאַרנומען מיט עפּעס אַנדערש. האָט ער אָפּגעלייגט אַן ענערגישע אַקציע אַף שפּעטער.

קאַרל אַלעקסאַנדער איז געווען פאַרטאָן מיט לוטער נישטיקע, פאַרדראָסיקע זאַכן. זים האָט איצט זיך ערנסט משתּדל געווען, מען זאָל אים אויפהייבן צום אַדל־שטאַנד. זיין מעמד איז איצט פעסט געגנוג געווען, און צו זיין רייכקייט און מאַכט האָבן אים איצט נאָר אויסגעפעלט די טיטלען. ער האָט זיך אַרומגעטראָגן מיטן געדאַנק אָפיציעל איבערצונעמען דעם פּאָסטן פון לאַנדהויפּמייסטער. וואָלט ער זיך געשמדט, וואָלט זיך דאָס שוין געלאָזט מאַכן פון היינט אַף מאָרגן, אָבער זיין אַמביציע איז געווען צו באַקומען די העכסטע שטעל אין הערצאָגטום, זייענדיק אַ ייד. דער הערצאָג האָט אויך, — נאָכדעם ווי זים האָט אים בעתן מאַסקאַראַד צוגעשאַרט מאַגדאַלען סיבילע, — אונטערשטיצט דורך זיין ווינער פאָרשטייער די בקשה פון זיין הויף־פאַקטאָר, האָט געפאָדערט פאַר אים אַן אַדל־דיפּלאָם און האָט דערפאַר געגעבאָטן טויזנט דוקאַטן. אָבער דער ענין האָט זיך ניט גערירט פון אָרט, ווייל ניט נאָר דער ווירטעמבערגער פּאַרלאַמענט האָט מיט אַלע

מעגלעכקייטן קעגן דעם געקעמפט, אָבער אפילו די אייגענע קאָ=
לעגן=מיניסטאָרן האבן אינטריגירט ביים ווינער הויף קעגן דעם
איד. כדי אונטערצוגעבן דעם הערצאָג היץ און צו באַווייזן, אַז
מען קאָן זיך אָן אים ניט באַגיין, האָט זיך אופגעהערט צו אַר=
בעטן פאַר קאַרל אלעקסאַנדער; אונטערן אויסרייד פון נויטיקע פער=
זענלעכע געשעפטן האָט ער געבעטן אורלויב אַף אָפּצופּאָרן קיין
אויסלאַנד. און תיכף ומיד איז שוין דער ענין פון רעקרוטירן
נייע זעלנער ניט געגאַנגען, עס האָבן אופגעהערט אַריינצוקומען
די געלטער אַף אויסצוהאלטן דעם חיל, די ווייבער זיינען גע=
וואָרן שווערער, און טויזנט אַנדערע קליניקייטן, וואס זיין פינאַנס=
דירעקטאָר האָט פריער ניט צוגעלאָזט צו אים, האבן זיך איצט
מיטאַמאָל אויסגעקערט צום הערצאָג מיט זייערע מיאוסע
פנימער. עס האבן זיך ארויסגעוויזן שווערקייטן ביים
דעקן די אייגענע גרויסע געלט=הצטרכותן בײ די
מיליטער=ליווערונגען וואָס זיך האָט קינסטלעך פארגרעסערט. דער=
צו נאָך האָט קאַרל אלעקסאנדער שטאַרק אופגערעקט די שטענדיק=
גלייכע שטייפקייט פון מאַגדאַלען סיבילע, און אויך די בײדע שיינע
דאַמען געץ, די מוטער און די טאָכטער, וואס זיך האָט פון דער=
וויטנס קונציק און אומבאַמערקט געלערנט זיי, האבן אויך איצט
אומגעריכט אנגעהויבן ארויסצוווייזן ווידערשטאַנד. רעמכינגען איז
געווען לאַנגווייליק, מיט בילפינגער האט ער ניט געוואָלט זיך
באַגעגענען, ווייל אים האָט געערגערט דעם מיניסטערס אופפירן זיך
בעת שטעטענפעלזער סכסוך, דער פראַנצויז ריאָל איז אים אויס=
געקומען צו קלוג, צו איבערגעשפיצט. ער האָט געבענקט נאָך
זיין איד. ווען ער וואלט געווען דאָ, וואלט דער שטעטענפעלזער
ענין בלי ספק זיך אנדערש פאַרלאָפן: ס'איז געווען אַ חרפה, וואָס
זיינע מיניסטאָרן זיינען אן דער הילף פון דעם איד ניט מסוגל
געווען אפילו די ריין=קריסטלעכע ענינים אפצופארטיקן ווי גע=
העריק.

ווען זיס איז צולעצט צוריקגעקומען, איז ער אופגענומען
געוואָרן מיט אפענע ארעמס. ער איז געווען אין האָלאנד, אין
ענגלאנד. אין פראַנקפורט האָט ער געהאַט אַ פייערלעכן קבלת=פנים,

אין דאַרמשטאַט האָט ער חוזק געמאַכט פון זיין ברודער דעם באַראָן דעם משומד: ער וועט דערגרייכן דאָס זעלביקע אָן אַזעלכע מיאוסע מיטלען. דערצו האָט ער זיך נאָך אין נידערלאַנד באַקענט מיט מאַדאַם דע־קאַסטרא, א רויט־בלאָנדער, שלאַנקער, פיינער, מיוחסדיקער, נאָך ניט אַלטער דאַמע, דער אלמנה פונם פּאַרטוגעזישן רעזידענט אין די גענעראַלשטאַטן.

זי איז אויך געווען זייער רייך. ער האָט געוואָלט מיט איר חתונה האָבן. זי האָט זיין פאַרשלאַג אָנגענומען, אָבער מיטן תנאי, אַז ער וועט געאַדלט ווערן. בכל אופן האָט זי צוגעזאָגט, איננגיכן אים צו באַזוכן אין שטוטגאַרט. בעת מאַריע אויגוסטע האָט באַקומען צו הערן פון דעם פּלאַן האָט זי שטורמיש געלאַכט. דעם הערצאָג איז ניט געפעלן געוואָרן די געפּלאַנטע חתונה פון זיין הויף־איד. ער לאָזט אים דען ניט האַלטן קיין קעפּס־ווייבער, וויפיל ער וויל נאָר אַליין? „דו איד, דו לעקסט מיר סי ווי אויס, אַלע טעלערן", האָט ער געברומט. אָבער זיס האָט מיט הכנעהדיקער, אָבער פעסטער העפלעכקייט ניט אָפּגעלאָזן פון זיין פּלאַן און האָט אויסגעפועלט ביי דעם הערצאָג, ער זאָל נאָך אַמאָל אַוועקשרייבן קיין ווין וועגן זיין אַדעלונג. קאַרל אַלעקסאַנדער האָט אַוועקגעשיקט אַן איינגהענטיקן און דרינגלעכן בריוו. ער האָט געשריבן אַז מיט זיין הויף־איד קאָן ער אָפּטאָן מער ווי מיט אַלע אַנדערע יועצים און באַדינטע זיינע, אַז מען קאָן אים מחמת זיין זשעני און זיין געשיקטקייט, געברויכן צו אַלע נוצלעכע ענינים, און אַז עס איז זיין פּירשטלעכער חוב אים פאַר זיין אַרבעט אָפּצודאַנקען מיטן אַדל־דיפּלאָם. נאָך אַזאַ מין שרייבן איז זיס שוין זיכער געווען, אַז אַלץ גייט כשורה.

ער איז ווייטער געריטן דורך די גאַסן אָף זיין שימל אַסי־אַדאַ. ער האָט אויסגעזען מיט צען יאָר איינגער, ווי ער איז אין דער אמתן געווען, און האָט, ווייט און בּרייט אַרום, איבער גאַנץ שוואָבן, געשטאַט פאַרן ערשטן קאַוואַלער. בויגעוודיק און שלאַנק איז ער געזעסן אָפן פערד, די שטאַרק רויטע ליפּן אין ווייסן פּנים האַלב געעפנט, די קאַשטאַן־פאַרביקע האָר זיינען אַראָפּגעהאַנגען פון דער בּרייטער הוט, עס האָט געגלאַנצט די רייט־בייטשל,

באוועצט מיט טייערע שטיינער אונטער דעם ליכטיקן שטערן האָבן זיך געוועלבט די שוועבנדיקע אויגן. די פרויען האָבן אויסגעדרייט די קעפּ: ער איז ווידער דאָ! די בײדע דאַמען געץ זיינען געלעגן אין פּענצטער, האָבן געחלומט, אין דער צייט וואָס ער האָט זיי מיט גרויס יראת־הכבוד געגריסט. ער איז ווידער דאָ! ער איז ווידער דאָ! — האָט געברומט דער המון, אבער ער איז אים דאָך געפעלן געווען.

דער שימל אַסיאַדאַ האָט הויך אויסגעצויגן די האַלדז און האָט מונטער און נצחונדיק געהירזשעט אנטקעגן די בירגער, די קנאהדיקע קאַוואַלערן, די גערייצטע פרויען: ער איז ווידער דאָ!

דער אופהאַלט פון דער הערצאָגלעכער פּאָר אין לודוויגסבורג איז פאַרענדיקט געוואָרן מיט אַ פייערלעכער פאָרשטעלונג. די הערצאָגין האָט מיטגעשפּילט, אויך דער יונגער געץ, וועלכער האָט יעצט באַקומען אַ געהויבענעם פּאָסטן, און דער געהיימער פינאַנסראַט זיס. אַלע שווערערע און וויניקער דאַנקבאַרע ראָלעס האָבן אויסגעפירט די זינגער און אַקטיאָרן פון דער הערצאָגלעכער טרופּע. טעאַטער פאַר דער העכסטער געזעלשאַפט. די הערן האָבן געמוזט קומען אין טעאַטער אין אַלאַנזש־פּאַריקן און די דאַמען מיט אַנטבלויזטע אַקסלען. שוין פון דער פּערטער שורה אָן האָבן די צוקוקער איבער דעם וואַלד מעכטיקע פּאַריקן געהאַט די מעגלעכקייט צו כאַפּן מיטן אויג אַ שטיקל סצענע נאָר דורכן בלויז איבער אַ נאַקעטן פרויען־אַקסל.

אויף דער סצענע געפינט זיך די הערצאָגין, ווי שיין זי איז אין דעם שפּאַנישן קאָסטיום, דער גאָלדענער פּייל מאַכט בולטער דעם שוואַרצן גלאַנץ פון די האָר איבערן פּראָפיל, וואָס לויכט אַרויס אין קאָליר פון אַלטן, איידעלן מירמלשטיין, ביי איר אַנבליק לאָזט רעמבינגען אַרויס אַ מאָדנעם פאַרשטיקטן ברום, ווי אַ חיה. דער הערצאָג קאָן זיך קוים איינהאַלטן, ניט אַ שנאַלץ צו טאָן מיט דער צונג, דער יונגער לאָרד סאָפּאָלק ווערט בלאַס, ווי אַ טוך, בעת ער דערזעט איר.

עס ווערט געשפּילט אַ שטיק פֿון אַן אַלטן גרויסן שפּאַנישן מייסטער. די פּיעסע איז שוין דורכגעגאַנגען דורך אַסך הענט, איטאַליענישע קאָמעדיאַנטן האָבן איר מיטגעפֿירט אויף זייערע וואָגלענישן און איר איבערגעניצעוועט, אַרײַנגעפֿלאָכטן אַהין אַריעס און טענץ. איצט האָט דער טיבינגער הויף־פּאָעט זיך גענומען פֿאַר איר און האָט די גאַנצע פּיעסע איבערגעגאָסן אין געוויסנהאַפֿטע, זויבערע אַלעקסאַנדרינער פֿערזן.

די פּיעסע איז געווען זייער אַ שפּאַנענדע און אַן אופֿרײַצנדיקע. אויף דער בינע האָט מען געזען אַ העלד, אַ קאַוואַלער און אַ היציקן ליבהאָבער. ער איז באַשאַפֿן געוואָרן פֿאַר קריג און ליבע. ער האָט נאָר געהאַט די טבֿע, וואָס יעדע פֿרוי, וואָס ער האָט נאָר איינמאָל געהאַט, איז אים תּיכּף נמאס געוואָרן.

„אַ פֿרוי וואָס ציט אונדז אָן, איז ווי אַ טוי, וואָס פֿאַלט
פֿון הימל, —
נאָר נאָכן גענוס איז זי פֿאַר אונדז ניט מער, ווי שטויב און
שימל“.

האָט ער אַראָפּגעדרשנט פֿון דער בינע אַראָפּ און די אַלאַנזשפּאַריקן פֿון די צוהערער האָבן צוגעשאָקלט צושטימונג. און דעם העלדס מעשׂים האָבן זיך טאַקע געפּאַסט צו זײַן כּלל. ער האָט כּסדר געהאַט פֿאַרפּלאָנטערטע געשעפֿטן מיט פֿרויען, און יעדער סצענע האָט ער עמיצן פֿאַרפֿירט, געשטאָכן ליבהאָבער, אָפּגענאַרט געליבטע. און נאָר די הערצאָגין, וואָס האָט געשפּילט די ראָלע פֿון זייער אַן איידעלע דאַמע, האָט זיך אים ניט אונטערגעגעבן, נאָר זי האָט אים כּסדר געמאַכט צום נאַרן, און אין אַזאַ פּנים, ווי עס געשיקט זיך שוין פֿאַר אַזאַ חשובֿער דאַמע. מאַריע אויגוסטע האָט דורכגעפֿירט איר שפּיל מיט גרויס ווערדע און שטאָלץ; אָבער דער הער דע־ריאָל, וואָס האָט צווישן די צוקוקער געהאַט די שאַרפֿסטע אויג פֿאַר אַזעלכע זאַכן, האָט געמערקט, אַז אין זיך האָט זי צוגעשמייכלט איבער דער אופֿגעשרויפֿטער און אָנגעצויגענער ריר־מיך־ניט־אָן־ראָל, וואָס זי האָט געשפּילט.

דער יונגער באַמטער געץ, וואָס איז געווען איינער פון דעם הויפט=העלדס קאָנקורענטן, האָט באַלד אין אָנהויב שטיק געדאַרפט דערשטאָכן ווערן. אָבער דער קאָמעדיאַנט, וואָס האָט געשפילט די ראָל פון העלד, האָט געהאַט מיט אים זייער אַ האַרבע לייעניש, ווייל ער האָט זיך דאָך ניט געוואָלט אזוי לייכט אונטערגעבן, און ווי עס פאַסט זיך פאַר אַ יונגען שוואַבישן האַר פון גוטן יחוס, האָט ער געקעמפט לויט אַלע כללים פון דער פעכטקונסט, האָט שיער ניט פאַרוונדיקט שווער דעם קאָמעדיאַנט, און צום סוף האָט מען אים — אַ ניט וואָלט די פיעסע זיך גאָר קיינמאָל ניט פאַרענדיקט — כמעט מיט געוואַלד געמוזט אַראָפשלעפן פון דער סצענע.

און די קאָמעדיע האט זיך געצויגן ווייטער. דער העלד האָט בשום אופן ניט געהאַט קיין מזל צו דער הערצאָגין. ער האָט איר געוואָלט ארויסגנבען, אָבער די קליינע געלע נעאַפאלי=טאַנערין, וואָס ער האָט פאַרלאָזן אַליין צווישן ווילדע פעלזן, און וואָס איז אריינגעפאַלן צו גזלנים אין די הענט, איז ווידער באַ=פרייט געוואָרן, און דורך אַ רייו אויסטערליש=פאַרפלאָנטערטע פאַסירונגען, וואָס דער מחבר האָט צוגעקלערט, פאַלט זי אַריין אין דער פינצטער אין די הענט פון דעם העלד. ער דערקענט זי ניט און אַנטלויפט מיט איר, אנשטאָט מיט דער הערצאָגין. ער קומט מיט איר אין די בערג, דאָרטן דערזעט ער דעם טעות, ווערט גרימצאָרנדיק און באַשליסט זי צו פאַרקויפן צו מאווריש סוחרים. אָבער זי וואַרפט זיך צו זיינע פיס, יאָמערט און בעט אים תחנונים. און דאָס איז געווען דער שענסטער אָרט פון דער פיעסע. זי האָט געוויינט: „דו האָסט מיר געשוואָרן, חתונה צו האָבן מיט מיר. אָבער אויב דו האָסט חרטה אַף דעם, באַפריי איך דיך פון דיין שבועה. שפאַר מיך איין אין אַ קלויסטער אַף שטענדיק! אָדער מאַך מיך פאַר אַ שקלאַווין, פאַר דיין דינסט! איך וועל שטענדיק מתפלל זיין פאַר דיר, דו זאָלסט האָבן גליק. וועסטו גיין אין מלחמה, וועל איך אין דיין געצעלט דיר עסן קאָכן, דיר די קליידער ריניקן. אָדער פיר מיך אָפ צו דיין געליבטער, שיינק מיך איר אַוועק פאַר אַ שקלאַווין! ווען

אין וועל זי קאַמען און דו וועסט דערביי שטיין, וועל איך זיך ניט באַקלאָגן, איר ניט צופּן די האָר, און ווען דו וועסט ריידן צו איר מילדע רייד, צערטלענדיקע ווערטער, אַזוי ווי אַמאָל צו מיר, וועל איך צוזאַמענפּרעסן די ליפּן, וועל שטומערהייט אריבערטראָגן דעם שרעקלעכן פרויען־גורל: זיין די שקלאַווין פון דער, וואָס דער געליבטער שיינקט איר זיין ליבע. אָבער נאָר פאַרקויף מיך ניט! פאַרקויף מיך ניט צו די מאוורען".

איצט ווען זי האָט די ווערטער גערעדט, איז זי שוין מער ניט געווען די קליינע, געלע, גראָבע, פאַרדאָרבענע נעאַפּאַליטאַנערין, איצט האָבן די פערזן זי געטראָגן, און זי איז טאַקע אין דער אמתן געווען אַן עלנטע, פאַרלאָזענע, באַליידיקטע און יאָמערנדיקע פרוי. אין זאַל איז שטיל געוואָרן, מען האָט געהערט, ווי אַ טראָפּן אייל פון לאָמפּ איז אראָפּגעפאַלן אַף דער בינע, און די ליכט האָבן געזונגען אין זייערע לייכטערס.

די בלאָנדע, צאַרטע, פיינע דאַמען געץ זיינען זייער גערירט געווען, און די טאָכטער האָט אַפילו געכליפּעט. אָבער פון וויינען האָט זי זיך מיט אַלע כחות אָפּגעהאַלטן, ווייל דעמאָלט וואָלט איר נאָז רויט געוואָרן, און דאָס איז איר ניט געשטאַנען. אָבער מאַדאַם דע־קאַסטראָ, די פּאָרטוגעזין, וואָס מיט איר האָט זיס געוואָלט חתונה האָבן, און וואָס האָט געהאַלטן איר וואָרט און איז געקומען קיין שטוטגאַרט, איז געווען אַ פּראַקטישע דאַמע, און פון אַלץ, וואָס זי האָט געזען, געהערט, און אריבערגעלעבט, האָט זי געזוכט ארויסצובאַקומען פאַר זיך נוצן. איצט האָט זי אויך געהאַט פּראַקטישע געדאַנקען און האָט זיך געטראַכט: „יאָ, אַזוי זיינען אַלע מענער. איידער וואָס־ווען זאָגן זיי צו אַלץ, אָבער באַלד נאָך דער ערשטער נאַכט ווערן זיי ברוטאַל. ווען איך האָב מיט אים חתונה, וועל איך בכל אופן פאַרזיכערן מיין פאַרמעגן, און איך וועל זיך אַזוי פאַרזיכערן, אז ביי יעדער מעגלעכער לאַגע זאָל איך קאָנען קומען צו מיין רעכט. בכלל וועל איך זיך נאָך גוט מיישב זיין און אָפּוועגן אַלע פאַר און קעגן".

„דאָס איז טאַקע אמת, אַז די ווייבער מוז מען האַלטן שטרײַנג אין צאַם“ האָט דער הערצאָג געקלערט, „אָבער ער כאַפּט שוין אריבער די מאָס, איך וואָלט אים געלאָזט קאַטעווען. די איטאַליענערין איז אַ ווילע נקבה, זי איז מיר באַלד אין אָנהויב געפעלן געוואָרן. עס איז פּשוט אַ חידוש, וואָס כ׳האָב זי ביז איצט דורכגעלאָזן. אין דעם איז שולדיק מאַגדאַלען סיבילע. איך בין דאָך אַ שוטה — צוליב איינער פאַרלירן פון אויג אַלע אַנדערע. אָבער הײַנטיקע נאַכט וועל איך שוין דאָס אָניאָגן“.

רעמכינגען האָט מיט זײַנע אָקסענע אויגן אויפגעפרעסן די קאָמעדיאַנטין. ער האָט שוין אַפילו איינמאָל פאַרבראַכט מיט איר, אָבער ער האָט איר ניט גוט אָפּגעצאָלט, ווײַל ער איז געווען אַ גרויסער קמצן, און זי האָט אים דערפאַר אויסגעמידן. „איכ׳ל שוין מוזן אַרויסוואַרפן נאָך אַ פּאָר דוקאַטן“, האָט ער געזיפצעט. „אָבער דער איד וועט מיר דאָס אומקערן. ער וועט מיך מוזן צונעמען פאַר אַ שותּף צו די נײַע שטיוול־ליווערונגען. אייגנטלעך איז דער פאַרשאָלטענער איד שולדיק אין אַלץ. ער האָט איבערגעפירט די ווייבער, ער האָט זיי דאָס אויסגעלערנט צו פאַרלאַנגען אַזעלכע געלטער פאַר זאַכן, וואָס זיי גופא קאָסט דאָס גאָרנישט“.

אין דעם ווײַטסטן ווינקעלע פון זאַל איז געשטאַנען דער שוואַרצבּרוינער. ער איז געשטאַנען אויסגעצויגן און האָט געקוקט אריבער די פאַריקן, ער האָט זיך נאָך געהויבן אַף די שפּיץ פינגער, כּדי נישט דורכצולאָזן. מיט זײַנע גרויסע חיהשע אויגן האָט ער פאַרשלונגען די דערשלאָגענע, פאַרלאָרענע, קאָמעדיאַנטקע. און ער האָט ניט געקאָנט אײַנהאַלטן זיך פון אַרויסצולאָזן אַ הייזעריקן, כאָרכלדיקן געשריי, בעת ער האָט געהערט, ווי זי זאָגט: „מײַן זיסער האַר! מײַן גליק! מײַן הימל! קער זיך אום צו זיך אַליין! געפין זיך! איצט וועט דײַן חרטה נאָך זײַן אַ העלדישקייט, ניט קיין פאַרברעכן. הער מיך אויס! זע מײַן עלנט! פאַרקויף מיך ניט צו די מאַוורען!“ די לעצטע פראַזע, האָט זי אַרויסגעזונגען מיט אַ דערשלאָגענער, שטילער, ריִרנדיקער שטים. רעמכינגען און אויך אַנדערע האָבן שטאַרק געוואָלט שפּירן אין

איר גערירטקייט עפּעס אַ שטיקל צוזאַמענהאַנג מיט זייער פּערזאָן; קיינער האָט ניט געקאָנט טראַכטן, אַז בעת זי האָט גערעדט, האָט די קאָמעדיאַנטין גאָר געהאַט אין זינען דעם אומגעלומפּערטן, שטרויבלאָנדן ראָט געץ.

איצט איז אַף דער סצענע אַרויסגעטראָטן זיס. ער איז געווען דער פּירשט פון די מאַווערן, וואָס אים האָט דער שפּאַ־ניער, דער רשע, פאַרקויפט די נעאַפּאַליטאַנערין. „ס׳איז קלאָר“, האָט רעמבינגען געזאָגט צו זיין שכן, „אַז ווי נאָר עס איז פאַראַן עפּעס צו קויפן, איז שוין דער איד דאָ“. אָבער זיס האָט זיך אויפגעפירט זייער איידל און ריטערלעך. ניט געקוקט אַף דעם, וואָס ער האָט זיך ליידנשאַפטלעך פאַרליבט אין דער פרוי, וואָס ער האָט געקויפט ווי אַ שקלאַווין, האָט ער זי ניט אָנגערירט. ער האָט געזאָגט:

„איך האַלט ניט פון אזא מין ליבע, וואָס נעמט מיט כח,
וועמען זי באַגערט.
זי דאַרף דערגרייכן אַלץ מיט מילדקייט און מיט צאַרט־
קייט, אַ ניט האָט זי פאַר מיר ניט קיין שום ווערט“.

און דערביי האָט ער באמת גלענצנד אויסגעזען אין זיינע זיידענע מאַווערישע הויזעלעך, באַזעצט מיט פלאַנדרישע שפּיצן, און ער האָט אינגאַנצן געשימערירט מיט דער שפּעדיקער פּראַכט פון טייערע שטיינער.

דער שוואַרצבּרוינער האָט הנאה געהאַט, וואָס אַ מוסול־מענער פירט זיך אויף אַזוי לייטיש אַף דער בינע. דער הערצאָג האָט געלאַכט: „און געוויינטלעכן לעבן וואָלט זיך מיין איד ניט געלאָזט אַזוי לאַנג בעטן“.

אָבער דאס באַרטעלעמי פאַנקאָרבאַ, דער פּאָרטוגעזישער איידלשטיין־הענדלער און זיס׳ קאָנקורענט, האָט זיך געטראַכט: „אָט שטייט ער דאָ און דעקלאַמירט און רירט אויף אַ וועלט מיט זיינע רייד וועגן דעם, וואָס ער איז אַלץ גרייט אוועקצוגעבן פאַר דער פרוי. וואָלט איך געווען אַף איר אָרט, וואָלט איך פאַרלאַנגט דעם סאָליטער פון זיין פינגער. דעמאָלט וועט ער אָבער באַלד ניט ווערן“. און ער האָט אויסגעצויגן זיין דאַרע האַלדז

מיטן בלא=רויטן, הויט=און=ביינערדיקן קאפ און זיינע אויגן פון די טיפע לעכער ארויס האבן מיט גרויס שערנעקייט געשלונגען דעם גלאנץ פונם שטיין.

אין דער וועבעריי פון דער פירמע שערטלין אין אוראך האט געארבעט א געוויסער קאספאר דיטערלע, א מאן פון א יאר פערציק, אן אופגעבלאזענער פנים, וואסערדיקע אויגן, א רויטע בארד, א צוגעקוועטשטער שארבן. ווען די וועבעריי איז אריבער צו דער געזעלשאפט פאא=אפענהיימער, האט מען אים דארטן ווייטער איבערגעלאזן פאר א וועב=מייסטער. לפנים האט ער זיך אופגעפירט הינטיש=הכנעהדיק, אבער בשתיקה האט ער מיט די ערגסטע זילזולים געזידלט די אידישע חזירשע באלעבאטעשקייט. ער האט אליין זיך ניט געבונטעוועט, איז געווען אונטערטעניק ביז לעצט, אבער ער האט אנדערע אופגעהעצט צום בונט. דערצו נאך איז ער געווען זייער אכזריותדיק און גראב צו אלעמען, ווער עס איז געשטאנען נידעריקער פון אים. צום סוף, ווען מען האט אופגעדעקט זיין הנהגה, האט מען אים משלח געווען.

גיין זוכן ארבעט אין דער פרעמד האט ער זיך ניט איינגעשטעלט. איז ער אלץ נידעריקער און נידעריקער געפאלן. ער האט זיך ווי עס איז דורכגעלעבט דורך הויזירעריי און דורך שמוכלען פארבאטענע, ניט אפגעשטעמפלטע סחורות. איז עטלעכע מאל געזעסן אין תפיסה, איינמאל שוין געקאטעוועט געווארן.

ער האט געהאט ביי זיך א קליינע יתומה, א געשוועסטערקינד, וואס האט אין איין געשפאן מיט אן אלטן הונט, געשלעפט זיין הויזירער=וועגל און איז אים באהילפיק געווען ביים פארקויף; זי איז געווען פופצען יאר אלט, פארברודיקט, קליין, גראב, שרעקעוודיק און חוצפהדיק צוגלייך, לאקערדיק, פארעקשנט, גנביש, דערביי אויך קאקעטיש אף א פרימיטיוון אופן. ער האט די מיידל זייער שלעכט געהאלטן, האט זי אומרחמנותדיק געשלאגן, אזוי אז אפטמאל איז זי געבליבן ליגן צעבלוטיקט און צעמזיקט. אבער ווען פאליציי האט זיך אריינגעמישט, געוועלט אפנעמען פון אים די מיידל, האט זי זיך געריסן צו אים, געלייקנט, אז ער זאל זיך האבן

שלעכט בּאַגאַנגען מיט איר, האָט זיך ניט געלאָזט אָפּשיידן פֿון אים. אַזוי איז דאָס געקומען, אַז דיטערלע האָט געהאַלטן בּיי זיך אָט די פֿאַרוואָרלאָזטע, בּרודיקע, קליינע בּאַשעפֿעניש בּמקום אַ ווייבּ. זי איז געווען צוגעבּונדן צו אים, זי האָט אים געליבּט אויף אַ משונהדיקן אופֿן, זיין גראָבּקייט און זיין פֿאַרקאָלטענעטע רויטע בּאָרד זיינען פֿאַר איר געווען סימנים פֿון מאַנסבּילשער גבורה. זי האָט אים געליבּט אַלעמאָל, דעמאָלט ווען ער האָט זי געשלאָגן און דעמאָלט ווען ער איז צערטלעך געווען צו איר. בּהדרגה איז דאָס געוואָרן אַזוי, אַז ער האָט אָן איר זיך ניט געקאָנט בּאַגיין. ער האָט זיך שוין נאָר בּאַגנוגנט דערמיט, וואָס ער האָט געוואַלדעוועט אויף די ירידים און געמאַכט סקאַנדאַלן מיט זיינע קונים, האָט געשיכּורט, און די דאגה פֿאַר זייער בּיידנס חיונה האָט זיך צום סוף געלייגט נאָר אויף אירע פּלייצעס.

אַז זי האָט דערזען, ווי נויטווענדיק זי איז אים, און אַז זי האָט דערשפּירט איר מאַכט איבּער אים, האָט זי אים אָנגעהויבּן ווייזן אירע נעגל, חוזק צו מאַכן פֿון אים, און מער פֿון אַלץ האָט זי הנאה געהאַט אָפּצוטאָן אים שפּיצלעך בּעת ער איז געווען שיכּור. אַלץ אָפֿטער פֿלעגט טרעפֿן, אַז ער האָט זי געשלאָגן געהרגעט, בּיז זי איז געבּליבּן ליגן אָן זינען. אַ פּאָר מאָל איז זי שוין געווען אַנטלאָפֿן, אָבּער זי איז צו אים שטענדיק צוריקגעקומען, ווייל סוף־כּל־סוף איז ער דאָך געווען דער איינציקער מענטש, וואָס איבּער אים האָט זי פֿאַרמאָגט אַ געוויסע מאַכט און וואָס איז אָפּהייניק געווען פֿון איר. אַזוי אַרום האָט זיך דאָס מערקווירדיקע פּאָרל אַרומגעשלעפּט איבּער די לאַנדשע שליאַכן, האָט געגנבעט, הוליעט, זיך ווי עס איז דורכגעמאַטערט דורכן לעבּן. קאַספּאַר דיטערלע האָט בּעסער פֿון אַלעמען אין לאַנד פֿאַרשטאַנען די מלאכה פֿון שיטן מיט די בּרודיקסטע קללות. דאָס האָט זייער שטאַרק אימפּאָנירט דער מיידל און איז אין אירע אויגן בּאַשטראַלט געווען מיט אַ בּאַזונדערן חן פֿון מאַנסבּילקייט און גבורה. בּאַזונדערס שיין איז ער געווען, בּעת ער פֿלעגט שילטן און זידלען אידן. פֿון אונטער די רויטע וואָנסן זיינע האָבּן זיך דעמאָלט געגאָסן גאַנצע שטראָמען גיפֿט

און שמויך, דער אַש־גרויער פּנים איז געווען אנגעשוואָלן ארום די וואַסערדיקע אויגן, און די מיידל האָט מיט באַגייסטערונג זיך צוגעהערט צו זיינע זלזולים. טיילמאל, ווען ער איז געווען אין אַ גוטער שטימונג, און האָט געוואָלט דער קליינער מיט עפּעס אנטאָן אַ פאַרגעניגן, פלעגט ער נאָכמאַכן אַ אידן, האָט זיך איינגעהויקערט, נאָכגעקרימט זיין שפּראַך, האָט זיך אויך געפרווט, צו דער גרויסער שמחה פון מיידל, ארומדרייען זיינע וואָנסעס אַרום די אויערן, זיי זאָלן אויסזען, ווי פאות. אָבער אן אמתער יום־טוב איז געווען יענעם טאָג, ווען ער האָט ערגעץ אַף אַ מאַרק זיך צונויפגעטראָפן מיט אידן. אין די הערצאָגלעכע נחלאות האָט די פּאָליציי אונטער דער השפּעה פון זים, אויב אפילו קענען איר ווילן, זיך אנגענומען די קריוודע פון אידן. אָבער דערפאַר אין די פרייע שטעט האָט ער געקאָנט איזדעקעווען איבער אידן און אפּשפּילן איבער זיי אַלע נאַרישע שפּיצלעך, וואָס זיין אַרימער מוח איז געווען ביכולת אויסצוקלערן.

איצט האָבן זיי געלייגט גרויסע האָפענונגען אַף דעם פּאַסחאַ־יריד אין עסלינגען. אָבער אַהין איז שוין געווען געקומען אַ איד, יחזקאל זעליגמאַן, פריערדיקער שוץ־איד פון דער גרעפין גרעווועניץ, וואָס איז אויך איצט געבליבן זיצן ניט געשטערט אין פריידנטאַל, איינער פון דער גרעפינס געוועזענע נחלאות. ער האָט געהאַנדלט מיט אויסאַרבעטונגען פון די מאַנופאַקטורן זים־פּאָאַ, און אזוי ווי ער האָט געהאַט אַ פיל רייכערן אויסקלייב, האָט ער אומרחמנותדיק קאָנקורירט מיטן פּרימיטיוון אַרעמען קרעמל פון קאַספּאַר דיטערלע. יחזקאל זעליגמאַן פריידנטאַל איז געווען אַ באַאַרנטער, מאַגערער, קרומער און מיאוסער מענטש. קאַספּאַר דיטערלע האָט געפונען אָן אַ צאָל סיבות אַף אפּצוחוזקן פון אים, ער האָט איינגעשמירט דאָס ביינקל פון זיין קראָם אין חזיר־פעטס, ער האָט אַף אים אופגערייצט די קינדער, ער האָט אים געלאָזן שפּרינגען און שרייען „העפּ — העפּ!" און דער עולם האָט זיך געקאַטשעט לאַכנדיק. דער איד האָט אַלץ פאַרשוויגן. ער האָט אויסגעזען דאַר און אפגעמאַטערט, און אז ער האָט צום סוף שוין געקאָנט אפּכאַפּן דעם אָטעם אליין צווישן זיינע

סחורות, האָט זיך אַ קרומער שמייכל באַוויזן אַף זײַנע ליפּן. דער עולם האָט אפילו הנאה געהאַט פון קאַספּאַר דיטערלעס וויצן און האָט צוזאַמען מיט אים געשפּעט איבערן אידן, נאָר קויפן פונדעסטוועגן האָט מען געקויפט בײַם איד, ווײַל, ניט געקוקט אַף די באַזונדערע אָפּצאָלן, זײַנען זײַנע סחורות דאָך ביליקער און פאַרשיידנאַרטיקער געווען, ווי יענעמס נעבעכדיקע ביסל קראַם. קאַספּאַר דיטערלע האָט זיך אַרומגעטראָגן מיט אַ טעמפּן ווילדן צאָרן אַף יחזקאל זעליגמאַן, ער האָט באַשלאָסן, בײַנאַכט אים אָנצושלאָגן מכות־רצח און אים צוטרעטן מיט די פיס. האָט ער אָבער ניט פאַרמאָגט גענוג געלט אַף צו באַצאָלן פאַרן נאַכטלעגער אין דעם אידישן יריד־האַרבעריק, ווו זײַן שונא האָט זיך געפונען, און איידער מען האָט פאַרמאַכט די טויערן, האָט ער פאַרלאָזן די שטאָט.

דאָס פּאָרל האָט איבערגענעכטיקט אין אַ שיטערן וועלדל. בײַדע זײַנען זיי געווען פאַרביטערט און אין דער גרימצאָרנדיקסטער שטימונג. ערצו נאָך האָט אָנגעהויבן גיסן אַ רעגן, זיי זײַנען דערפראָרן געוואָרן און זײַנען געווען הונגעריק. ער האָט דער מיידל געהאַט צוגעזאָגט, אַפן עסלינגער יריד איר אַ קרעלנשנור צו קויפן און דעם גראָשנדיקן פדיון, וואָס זיי האָבן געהאַט, האָט זי טאַקע אָפּגעלייגט אף דעם. אָבער ער האָט אָפּגענומען פון איר דאָס געלט און געקויפט דערפאַר בראַנפן. איצט האָט זי געפאָדערט איין זאַך, ער זאָל איר לכל־הפחות לאָזן טרינקען פון דעם בראַנפן. ער האָט זי אָבער געזידלט, האָט געשריען, אַז זי, די פּאַסקודנע זונה, איז שולדיק אין דעם, וואָס זיי האָבן ניט געלייזט מער. זי האָט אים געענטפערט מיט זלזולים, אַז זי וועט אים מסרן, וואָס ער האָט זי געשענדט, אַחוץ דעם האָט ער אויך גערויבט און געגנבעט, און אַז פאַר אַלע זײַנע מעשים וועט ער בלי־ספק אופגעהאַנגען ווערן. ער איז איר אַרופגעפאַלן שלאָגן, זי האָט אַלץ ניט אופגעהערט שרייען און זידלען, דער הונט האָט געבילט, ער האָט זי געשלאָגן אַלץ שטאַרקער, זי האָט אים געבאָפּט בײַסן. אַז זי האָט זיך אַלץ ווילדער אײַנגעביסן אין אים

און אים ניט אָפּגעלאָזן, ניט געקוקט אַף אַלע קלעפּ, האָט ער מיטן גאַנצן כּח איר אַ זעץ געטאָן מיט דער בּראַנפֿן־פלאַש איבּערן שטערן. זי איז אַנידערגעפאַלן, זיך דערלאַנגט אַ צאַפּל, געבּליבּן ליגן. דאָס איז ניט צום ערשטן מאָל געשען, און ער האָט זי אַזוי געלאָזן ליגן און בּאַפרידיקט אָפּגעשאָפּעט. האָט גע־נומען אויסלעקן די לעצטע טראָפּנס פון דער צעשפּליטערטער פלאַש. דערנאָך האָט ער זיך איינגעוויקלט אין אַ שמאַטע און איז איינגעשלאָפן, ווי אַ קלאָץ, כראָפּענדיק איבּערן גאַנצן וואַלד.

אָבּער דער רעגן האָט אים דורכגענעצט און אים אופגעוועקט. ער האָט געבּורטשעט, זי זאָל זיך צו אים צורוקן, זאָל אים געבּן אַן אַנדער קאָלדרע, זאָל אים איינוואַרימען. זי האָט ניט געענט־פערט, און ער האָט זי גענומען שילטן, שטופּן. אַזוי ווי זי האָט זיך נאָך אַלץ ניט גערירט, האָט ער זיך אופגעהויבּן, אַ דורכגע־פראָרענער, אַ דורכגעוויקטער, האָט זי גענומען טרעטן מיט די פיס. האָט צום סוף, וואָרטשנדיק, זיפצנדיק, נאָך אַסך ניט איינ־געגעבּענע פרוון, אָנגעצונדן דעם בּלינדן צעבּיילטן לאַמטערן. זי האָט פון אויבּן בּיז אונטן בּאַלויכטן די אומבּאַוועגלעכע מיידל. זי איז געלעגן, דער געבּיס אַראָפּגעלאָזט, די אויגן בּרייט אופגעריסן, נאַס, שטייף.

ער איז אַ לאַנגע צייט געשטאַנען אונטערן רעגן אין דעם שיטערן וועלדל, דורכגעפראָרן, לעקישעוואַטע, איינער אַליין מיט דער טויטער און מיטן סקאַווטשענדיקן הונט. דער ווינט האָט דעם לאַמטערן תּיכּף פאַרלאָשן, ס'איז געווען חושכדיק און קאַלט. פון דעם בּוים וואָס אָן אים האָט ער זיך אָנגעשפּאַרט, האָט אַף אים אַראָפּגעטריפט, די טראָפּנס זיינען אים אַראָפּגעלאָפן איבּערן אָרעמען פלאַטשיקן שאַרבּן אין דעם קאָלנער אַריין, פון זיין רויטער, פאַרקאָלטנטער בּאָרד זיינען אויך גלייכמאָסיק געפאַלן טראָפּנס.

אַזוי איז ער אַ צייט געשטאַנען און האָט בּשום אופן ניט געקאָנט תּופס זיין, ווי אַזוי, און פאַרוואָס זי, בּאַבּעט, דער איינציק'ער נפש, וואָס איז אים אין זיין לעבּן אָנגעגאַנגען, איז איצט געלעגן טויט. נאָכדעם איז ער אויסגעבּראָכן אין אַ דערווידערדיקן און דערשראָקענעם געיאָמער, דער הונט איז אויך צוגעשטאַנען; ער האָט אופגעהויבּן

דעם פּוס, כּדי אים אַ בּריקע צו טאָן, אָבער ער האָט אים צוריק אַראָפּגעלאָזן.

אין אַ ווײַלע אַרום האָט ער זיך אַראָפּגעלאָזן אַף די קני פאַר דער טויטער; האָט מיט גרויס מי אַראָפּגענומען די קליידער פון דעם שטייפן, מיאוסן, בּרודיקן לייבּ, האָט מיט טעמפּער, פּאַמעלעכדיקער פאַרעסקטקייט גענומען מאַכן איינשניטן איבּער דער גאַנצער הויט. ער האָט דאָס געטאָן מיט די שערבּלעך פון דער בּראַנפנפלאַש. דערנאָך האָט ער אַרופגעלאָדן דעם נאַקעטן, צעקאַלעטשעטן קערפּער אַפן וועגל, האָט פון אויבּן אַרופגעפּאַקט קאָלדרעס און בּלעריי קליניקייטן און צוזאַמען מיטן הונט האָט ער גענומען ציען דאָס וועגל צוריק צו דער שטאָט. אַהין איז ער אָנגעקומען פאַרטאָג, ווען מען האָט געעפנט דעם טויער. דעם טויער-וועכטער האָט ער געזאָגט, אַז ער האָט אַן עסק צו פאַרענדיקן מיטן איד זעליגמאַן. האָט מען אים אַרײַנגעלאָזן.

האָט ער צוגעפירט זיין וועגל צו דעם האַרבּעריק, ווו דער איד האָט זיך אָפּגעשטעלט. אין הויף פון דער אכסניה האָט ער אַוועקגעשטעלט זיין וועגל, איז אַריין אין שיינק, האָט פאַרקויפט אַלץ פון זיך און געשתיהט. דערבּיי איז ער כּסדר אַרויסגעלאָפן אין הויף צו זיין וועגל. און צולעצט, ווען קיינער האָט ניט געזען, אַחוץ די יונגע חוירימלעך, האָט ער אַרויסגעהייבּן פון וועגל דעם גוף און האָט אים פאַרשאָטן אין מיסטהויפן אַפן הויף. עס האָט נאָך אַלץ גערעגנט. נאָכדעם איז ער ווייטער אַריין אין שיינק. האָט געשיכּורט. שפּעטער האָט ער אַרויסגענומען דער מיידלס קליידער. האָט פּאַמעלעך און זיך פּלאָנטערנדיק גענומען דערציילן אַ מעשה. אַלע האָבּן דאָך געהערט, ווי נעכטן האָט ער און בּאַבּעט געטריבּן קאַטאָוועס מיט יחזקאל זעליגמאַן. אָבּער ניט געקוקט אַף דעם, האָט דער איד צוגעזאָגט דער מיידל אַ שנור קרעלן. און דעריבּער .האָט זי געוואָלט ניט אַנדערש זיך אומקערן צו אים. ער, קאַספּאַר, האָט זי אָפּגעהאַלטן, געשלאָגן, אָבער בּיינאַכט — מסתמא האָט איר דער איד עפּעס איינגעגעבּן — איז זי מיטאַמאָל פאַרשוווּנדן, אַ מענטש מוז דאָך ווען עס איז שלאָפן אויך, דע-

מאָלט קאָן מען דאָך די אַנדערע ניט אפּהאַלטן. און איצט האָט ער צווישן דעם אידנס סחורה אין דרויסן געפונען אַ פּעקל קליידער, און דאָס זיינען די קליידער פון באַבעט. נו, איז כדאי די מיידל זאָל אַרומגיין הויל-נאַקעט, נאָר מיטן שנירל קרעלן אַפן האַלדז? יאָ, און איצט פּראַוועט די אידן אויך זייער פּסח.

דאָס אַלץ האָט קאַספּאַר דיטערלע דערציילט, און בעת מעשה האָט ער פאַרטרונקען דאָס לעצטע, וואָס ער האָט פאַרמאָגט. ער האָט דאָס נאָך עטלעכע מאָל איבערדערציילט, און אַרום אים האָט זיך גענומען קלייבן אַלץ אַ גרעסערער געזעמל צוהערערס. און אַלץ געשפּאַנטער האָבן זיי זיך צוגעהערט, און אַלץ פאַרחידושטער און דערשראָקענער האָבן זיי זיך איינגעגעסן מיט די אויגן אין דעם דערציילערס מויל, ווו פון אונטער די אויסגעביסענע רויטע וואָנסן, פון צווישן די פאַרפוילטע שוואַרצלעכע ציין, איז אין איינעם מיטן געשטאַנק פון בראָנפן קלאָגמוטעריש און הינטערפּיסלדיק געקראָכן די שוידערלעכע געשיכטע.

און באַלד האָט מען אַפן מיסטהויפן געפונען דעם צעשניטענעם גוף, וואָס די חזירים האָבן שוין אים גענומען פרעסן. ווי אַף פלעדערמויז-פליגלען, און נאָך צוגעפּוצט מיט אָן אַ צאָל פאַנטאַסטיש-גרויליקע פּרטים, זיינען די קלאַנגען וועגן דער מעשה-נורא צעפלויגן איבערן שטאָט. געזעמלען האָבן זיך אופגעקליבן, מען האָט געוואָרפן אַלע אַרבעטן אין שטוב און אין גאַס, די טויערן זיינען געשלאָסן געוואָרן, מ'האָט צוזאַמענגערופן דעם ראַט. מ'איר געהערט א גרויליקע געשיכטע? אַן אומשולדיק קריסטלעך קינד אַף אַ שרעקלעכן אופן פאַרפייניקט דורך אידן, אָפּגעצאַפּט פון דעם בלוט פאַר מצות, דעם צעקאַלעטשעטן גוף אַרויסגעוואָרפן פאַר חזירים. אַזוי וויט האַלט עס שוין! וואָס אין דער פריערמלוכה-שטאָט עסלינגען האָט געקאָנט געשען אַזאַ שוידערלעכע רציחה, דערצו האָבן נאָר דערפירט די אידישע פאַראַנדקעס פונם ווירטעמבערגישן הערצאָג, וואָס האָט אַזוי פיל בזיונות און אַזוי פיל חרפּה אַרופגעבראַכט אַף דער גאַנצער שוואַבישער מדינה.

טומלדיקע אופרעקונג אין דער גאַנצער שטאָט. פערציק יאָר שוין, ניין, גאַנצע דריי און פערציק יאָר, האָט מען אין דער רוימישער מלוכה אַזוינס ניט געהערט און ניט אַריבערגעלעבט אַזאַ מין שרעקלעכן קרימינעלן פאַל. ווען אַזעלכע זאַכן האָט מען שוין כמעט נאָר געוווּסט פון ביכער. אין דער געגנט האָט שוין זינט דעם ראַווענסבורגער קינדער=מאָרד אַזאַ מין פאַרברעכן ניט פּאַסירט. אָט זיי, די עלטער=פּאָטערס, זיינען טאַקע געווען אמתע חכמים, וואָס זיי האָבן פאַרטריבן די אידן פון דער גאַנצער עסלינגער סביבה! זינט שלמה פון העריגגען, דעם רופא, האָט מען שוין מער ניט צוגעלאָזן, אַז ווער עס איז פון זייער שבט זאָל מיט זיין פאַסקודנעם אטעם פאַרעיפּושן די בכבודע לופט פון דער גוטער שטאָט. און בשעת דער קיסר האָט געמאָנט, מען זאָל איינצאָלן אין זיין קאַסע דעם אידן=צינז, האָט מען מיט גרויס שטאָלץ און העלדישקייט אים געקאָנט ענטפערן, אַז שוין אין משך פון צוויי יאָר הונדערטער געפינט זיך אין די מויערן פון שטאָט קיין איין אידישער נפש ניט. איצט האָט דער הערצאָג, דער כופר, דער הורדוס, ווייטער אַריינגעלאָזן אין לאַנד די אויסוואָרפן, די פינצטערע רוצחים, וואָס זייער עובדא איז נאָר צו גנבענען אומשולדיקע קריסטלעכע קינדער און פון זיי בלוט אָפּצוצאַפּן. מאַמעס זיינען מיט גרויס שרעק מתרה זייערע קינדער. מען דערציילט זיך אַלץ שוידערלעכע פּרטים. דאָס, וואָס היינט איז געשען מיטן פרעמדן קינד, קאָן מאָרגן געשען מיטן אייגענעם. און די עופעלעך זיינען אַזוי איינגעשראָקן, אַז לאַנג=לאַנג וועלן זיי נאָך אַלץ אַנטלויפן פון יעדן פרעמדן, און זיי וועלן זען שרעקלעכע חלומות וועגן בלוט און חלפים און ווילד=פאַרגרייזלטע בערד און פאות.

דער איד יחזקאל זעליגמאַן פריידנטאַל איז דערווייל ארומגעגאַנגען אין פאָרשטאָט וועגן זיינע עסקים. מען האָט אים אַרעסטירט אין דער רגע, ווי ער האָט געהאַלטן ביים איינמאָנען געלט ביי איינעם פון זיינע בעלי=חובות. ער האָט זיך ניט געקאָנט אויסמעלן, וועגן וואָס דאָ גייט, און ער האָט געהאַלטן אין איין טענען און כסדר שווערן זיך, אַז ער האָט נעכטן בשום אופן קיינעם ניט צוריקגעזידלט, ניט

קאַספּאַר דיטערלע און אויך ניט קיין אַנדערן, ער האָט בכלל נעכטן זיין מויל ניט אופגעמאַכט. ווייל דאָס איז געווען אַ באַליבטער מיטל קעגן דעם אידישן קאָנקורענט: פריער האָט מען אים דורך ווערטער און מעשים אַזוי לאַנג געדרייצט, ביז ער האָט געמוזט עפּעס ענטפערן, און נאָכדעם האָט מען אים געלאָזט אַריינזעצן אונטער דער באַשולדיקונג, אַז ער האָט מיט חוצפהדיקע רייד באַליידיקט קריסטן און דעם קריסטלעכן גלויבן. אָבער ניט געקוקט אַף זעליגמאַנס שבועות, האָבן די פּאָליציי־כאַפּערס אים געשלאָגן איבערן מויל, אים שטאַרק געטרייסלט, געבונדן, און גאַס האָט דעם דאַרן ציטערדיקן איד מקבל פּנים געווען אַ גרויסער המון, ער האָט געזען הונדערטער געהייבענע אָרעמס, ברומענדיקע מיילער, בלאָטע און שטיינער זיינען אים געפלויגן אַנטקעגן, מען האָט אים דערלאַנגט אַ שלעפּ צו דער ערד, געטראָטן מיט די פיס און געשפּייט אַף אים, מען האָט געריסן בינטלעך האָר פון זיין קאָפּ און באָרד. ער האָט נאָך אַלץ געפּרווט מפיים זיין זיינע פּייניקער; און שווער פרייכנדיק אונטער די עינויים, אָפּלויפנדיק מיט סלינע און מיט בלוט פון די מוילווינקלען, האָט ער געהאַלטן אין איין שווערן, אַז ער האָט קיין שום זלזולים ניט אַרויסגעבראַכט, בכלל קיין וואָרט ניט אַרויסגערעדט. און ערשט פון די געשרייען פון איין פרוי, וואָס האָט אים כסדר געשטאָכן אין בויך מיט אַ שפּיזל, האָט ער מיטאַמאָל פאַרשטאַנען, אין וואָס מען באַשולדיקט אים, און איז געפאַלן אין חלשות. אָט אַזוי אַ געחלשטן האָט מען אים אין טורעם געבראַכט.

צווישן די שטאָט־יועצים האָט געהערשט אַ גרויסע, צאָרנדיקע און חוזקדיקע צופרידנקייט. אָט יענע, די הערצאָגלעכע, די אידלניקעס, זיינען שולדיק אין דעם שוידערלעכן פאַרברעכן. אַהאַ, ווי מען וועט זיי געבן צו פילן, אַז זיי זיינען די שולדיקע! סוף־כל־סוף האָט מען דאָך דערלעבט אַ געלעגנהייט אַנצוווייזן דעם הערצאָג און זיינע אידן דעם געהעריקן אָרט. האָט מען דען ניט שטענדיק מיט זיי פאַרדרייעניש און געשעפטן? האָט דען דער חוצפהדיקער כופר ניט שטענדיק טענות, אַז די עסלינגער שליאַכן זיינען שלעכט, און אַז די עסלינגער בירגער פירן ניט

דורך דעם אָפּמאַך וועגן בויען די וועגן? נו, וואָס מ'איר איצט זאָגן, איר גרויסע הארן? וואָס פאַר אַ באַטרעף האָט אַ גריבל אין שליאַך לגבי אַזאַ גרויליקן פאַרברעכן? אויך בנוגע דער רעגולירונג פון דער נעקאַר-פראַגע קאָן מען זיך מיט אים ניט צוזאַמענריידן. אפילו די הכנסות פון דעם עסלינגער שפּיטאָל האָט ער דאָך פאַרמשכונט! היינט זיין איד, דער רוצח-היער און דער אויסוואָרף! ער מאַכט דאָך אַף טריט און שריט חוזק פון די עסלינגער און לייגט שטיינער אין וועג זייער מסחר. אָבער וואַרט נאָר, איד! איצט וועט מען דיר פאַר אַלץ באַצאָלן! מען וועט דיר דאָס באַצאָלן איבער די קעפּ פון דיין גאַנצער פינצטערער און פאַרשאָלטענער חבריא! אין שפּאַנישע שטיוול וועט מען אים איינשנורעווען, די בלוט פון אונטער די נעגל וועט מען אים אַרויסקוועטשן, מען וועט אים רייסן די פלייש מיט גליענדיקע צוואַנגען. און די יעניקע פון די שטאָט-יועצים, וואָס וווינען ביים מאַרקפּלאַץ, פרייען זיך שוין איצטער, בעת זיי שטעלן זיך פאָר, ווי לעבעדיק ס'וועט זיין, בעת מען וועט דאָרטן דעם איד פאַרברענען, און זיי זאָגן שוין צו זייערע קרובים און גוטע פריינט ערטער ביי זייערע פענצטער. אַ שאָד איז נאָר, וואָס מען וועט מוזן אויסקלייבן פאַר אים ניט מער, ווי איין אופן טויט-שטראָף. הלוואי וואָלט מען אים געקאָנט אין דער זעלביקער צייט הייננען און קעפּן, פערטלען און פאַרברענען!

דער עלטסטער צווישן די שטאָט-יועצים איז געווען קריסטאָף אַדאַם שערטלין, דער זעלביקער, וואָס האָט אַמאָל געגרינדעט די אוראַלטע וועבעריי, און וואָס האָט איצט, וווינענדיק אַף דער עלטער אין זיין עסלינגער פריצישן הויז, געמוזט צוזען, ווי זיין אַרבעט גייט אונטער, זיין פאַבריק פאַלט אַריין צום איד אין די הענט, זיינע זין זיינען געזונקען און אומגעקומען. ער איז שוין געווען אין די הויכע זיבעציקער, און דאָס, וואָס האָט איצט פּאַסירט, איז פאַר אים, פאַרן אַראָפּגיין אין קבר, געווען אַ ווילדע שמחה. ער האָט אַרויסגעריסן פון זיין ברוסט די האַרבע רייד וועגן דער אידישער טייוולאָנישקייט, האָט פאַרן ראַט אין די אויגן באַשפּייגן מיט רייד דעם פּנים פון יענעם, וואָס איז דאָ, צום

בּאַדרויערן, ניט געווען. הויך און גאוהדיק האָט ער געטראָגן זיין גרייזן קאָפּ, מיט שטאַרקע טריט איז ער געגאַנגען דורך די גאַסן; מיט כּוח, אַזוי ווי ער וואלט געשטאכן א שונא, האט ער געפּויקט מיטן שטעקן איבערן בּרוק, פעסט איינקלאַמערנדיק זיין גאָלדענעם קנאָפּ אין דער אויסגעדאַרטער, אָבער ניט ציטערנדיקער האַנט.

קאָספּאַר דיטערלע איז דערוויל געזעסן אין שיינק. איצט האָט ער מער ניט נויטיק געהאַט, צו פאַרקויפן פון זיך חפצים, כּדי צו בּאַקומען בּראַנפן. די גאַנצע צייט איז ארום אים געזעסן אַ גרויסע מחנה מענטשן, אים צעשראָקן און געשפּאַנט ארייגעקוקט אין מויל. פריער האָט מען אים געטריבן פון אַלע שוועלן, ווי אַ הולטאַי און אַן ארומשלעפּער, איצט אבער איז ער געווען אַ וויכטיקער מאַן און מען האָט אים בּאַטיילט מיט כּבודים פון אַלע זייטן. ער האָט דערציילט אַלץ נייע און נייע פּרטים, ער האט שוין אַליין אָנגעהויבּן גלויבּן, אז די פּאַסקודנע אידן האָבּן אים בּגנבה אָפּגעקוילעט זיין לעצטע הילף. ווי די וויכטיקסטע ראיה האָט ער געבּראַכט דעם פאַקט, וואס די מיידל איז געבּאָרן געוואָרן אין דער ניטל־נאַכט. און אַלע האָבּן פאַרגאפט זיך איינגעגעסן אין זיינע לעפצן, בּעת ער האָט דאָס ארויסגעבּראכט און האָט זיך דערבּיי פאַרטיפט, ערגעץ אין די ווייטקייטן פאַרוואַרפנדיק דעם פאַרגלאָצט־שכּורן בּליק פון זיינע וואסערדיקע אויגן. ווייל דאָס איז שוין געווען אַ דערוויזענע זאַך און איז אַפילו געשטאַנען אין די הייליקע ספרים, ווער עס ווערט געבּאָרן אין דער ניטל־נאַכט, געפינט זיך אין אַ בּאַזונדער סכּנה אָפּגעקוילעט צו ווערן דורך די אידן.

מער פון אַלעמען האָבּן די ווייבּער מער רחמנות געהאַט אַף דעם מענטשן. ער איז דאָך געווען פאַר זיי אַ סיבּה און אַ התראה, זיי זאָלן מיט זיבּן אויגן אָפּהיטן זייערע אָרעמע קינדערלעך. זיי האבּן אים געטיילט געבּראָטנס און געבּעקס, שינקען און קניידלעך. זיינע אופגעפּושטע בּאַקן האָבּן בּאַקומען צוביסלעך פאַרבּ, זיין רויט פאַרקאָלטנט בּערדל איז געווען פאַרקאַמט און האָט מער ניט אויסגעזען אזוי צעגריזשעט; נאָר זיינע דורכגע=

פוילטע, שוואַרצע ציין, זײַנען געבליבן. און איינע אַן אלמנה פון אַ בעקער האָט זיך אפילו ערנסט אַרומגעטראָגן מיטן געדאַנק, התונה צו האָבן מיט אָט דעם עלנטן, פאַריתומטן מענטשן, וואָס די אידן האָבן אים אַזוי אומגליקלעך געמאַכט.

דער לייב־רופא דאָקטאָר ווענדעלין ברייער האָט באַקוקט דעם הערצאָג. דאָס איז געווען אַן אויסגעדאַרטער, לאַנגער מאַן, נכנע ביז גאָר, איינגעשראָקן און העפלעך, מיט ברייטע, מחילה־בעטנדיקע תנועות, מיט אַן אויסגעהוילטן, אָנגעשטריינגטן קול, וואָס איז אַרויסגעקומען פון די טיפענישן פון ברוסט. ער האָט בסדר דערשראָקן געשמייכלט, האָט אומצייליקע מאָל געזאָגט „פּאַרדאָן", געזוכט צו פאַרגלעטן זיינע אָנזאָגן דורך באַשיידענע, שעמעוודיקע, אומבאַהאָלפענע ווײַצלעך. דער הערצאָג איז געווען אַ שווערער פאַציענט, זיינעם אַ קאָלעגע, געאָרג בורקהארד זעגער האָט ער איינמאָל מיטן שייד פון שווערד צוזיקט ביז האלב־טויט; מיט גרוים חשק האָט ער געוואָרפן די רפואות־פלעשלעך זיינע דאָקטוירים אין קאָפּ.

„נו, וואס איז?", האט דער הערצאָג אָנגעשריען אַפן רופא. דער ד'אָקטאָר ווענדעלין ברייער האָט מיט עטלעכע פלאַטערדיקע באַוועגונגען זיך געזוכט וואָס ווייטער אָפּצורוקן פון קאַרל אלעקסאַנדער. „דאָס איז נאָר אַ לייכטע אנטצינדונג!", האָט ער אַרויסגעפּישטשעט מיט זיין אָנגעשטריינגטן קולכל און האט דער־בײַ אַביסל געשטאַמלט. „גאָר אַ קליינינקע, א נישטיקע אַנטצינ־דונג". אָבער דער הערצאָג האָט פאַרכמורעט געשוויגן, און דער רופא האט געשווינד צוגעגעבן: „אייער דורכלויכט דאַרף מחמת דעם נישט זיין באַזאָרגט. אַזא מין אַנטצינדונג האָט קיין שום שייכות נישט צו דער ליבע־מגפה אָדער צו דער פראַנצויזישער קרענק. ווייל אין דער צייט, וואָס די ליבע־מגפה באַשטייט פון אַ גיפט, וואס דער טייוול האָט אַריינגעבלאָזן אינם ווייבלעכן שוים, איז די מחלה פון אייער מאַיעסטעט נאָר אַ פאַרבייגייענדיקע. דאָס איז אין אַ געווייסער מאָס נישט מער, ווי א לייכטער שנופן פון אייער אלערהעכסטן השתנה־בלאָז. מיט גאָטס הילף וועט אייער

דורכלויכט דערפון פטור ווערן אין משך פון דריי חדשים. איך וועל זיך מיר נאך דערלויבן מיט גרויס הכנעה מיטצוטיילן, אז די זעלביקע נישטיקע מחלה איז זייער פארשפרייט צווישן אלע גרויסע קריסטלעכע קריגס־העלדן, אין די כראניקעס שטייט געשריבן, אז אויך די גרויסע גענעראלן פון אלטערטום, אלעקסאנדער און יוליוס קיסר, האבן דערפון געליטן״.

דער הערצאג האט פארכמורעט צוגעווונקען דעם רופא ער זאל גיין, און יענער איז אוועק מיט אן א צאל בריטע, מחילה־בעטנדיקע באוועגונגען.

ווען דער רופא איז ארויס, האט קארל אלעקסאנדער א שנארך געטאן מיט דער נאז, און האט אין גרויס צארן מיטן מארשאל־שטעקן אין צווייען צעהאקט א קליינע פארצעלאינע פיגור. אין די אינגערע יארן האט ער שוין צוויי מאל געהאט אט די מיאוסע קרענק. דעמאלט האט ער ניט געוווסט פון וועמען. איצט אבער האט ער דאס געוווסט. די חזירטע, די פאסקודסטווע! אזוי שיין און געשמאק האט זי אויסגעזען פון דער בינע, אזוי פלינק זיינען ארומגעלאפן אירע אויגלעך, אזוי קלוג און אנגענעם האט זי גערעדט, ס׳האט פשוט אנגעכאפט אן אפעטיט צו איר. א לייכטער ווינט, א שמעקעדיקער הויך, א פארפומע, און ביי זיך אין לייב האט זי זיך ארומגעטראגן מיט דעם טייוולאנישן גיפט און שמוץ. די פאסקודנע, פארשאלטענע זונה! אבער ער וועט זי לאזן קאטעווען בפרהסיא, וועט זי מיט ריטער ארויסיאגן פון לאנד.

שפעטער האט ער זיך באגנוגנט דערמיט, וואס ער האט זי געלאזט דורכפירן דורך גאנץ שטאט געשפאנט אין א מיסטפורל, אזוי ווי מ׳האט זיך נוהג געווען מיט יעדער פרוי, וואס מען האט זי געכאפט טרייבנדיק זנות. און די קליינע, פעטע נעאפאליטאנערין, אנגעטאן אין א גראבער העמד, האט זיך געשלעפט איבער אלע גאסן, איינגעשפאנט אין א שווערע פור מיט מיסט, אירע פלינקע אויגן האבן פארלארן און צעשראקן ארומגעבלאנזשעט, און אף איר האלדז איז געהאנגען א צעטל מיט אן אופשריפט „זונה״. די בירגער האבן מיט באדויערן צוגע־

קנאקט מיט די ציינער: דאָס האָט מען שוין פריער געקאָנט פאַרשטיין, און זיי האָבן זיך געטראַכט, אַז ביזן זויער־ווערן האָט אייגנטלעך דער ווייַן גאַנץ באַטעמט געמוזט זייַן און ס'איז גאָרניט שלעכט געווען, זיך פון דעם א קריגל ארויסצושעפּן. די ווייבער האָבן זי באַשפּייַען און באַוואָרפן מיט שמוץ. און אזוי האט מען זי, קראַנק און אָרעם, ארויסגעיאָגט פון שטאָט.

אבער גענעראַל רעמכינגען און דער שווארץ־ברוינער האבן אויך געכאַפּט די זעלביקע קרייַנק, וואס דער הערצאָג.

רעמכינגען און קאַרל אַלעקסאַנדער זייַנען געזעסן צוזאַמען און פאַרשאָלטן דעם געביין פון די ווייבער. דער הער־צאָג איז צוגעשטאַנען צו זים מיט צאָרנדיקע טענות: ער האָט זי דאָך אויך געהאַט, בלי ספק איז ער געווען דער ערשטער, טאָ ווי אַזוי־זשע האָט ער זיך אַרויסגעדרייט? דער טייוול אַליין ווייס, מיט וואָס פאַר אַ שוואַרצע אידישע כישוף־קונצן!

אָבער דער שטרוי־בלאָנדער באַאַמטער געץ איז גאָר שטאַרק צעטומלט געוואָרן. ער איז געווען דער איינציקער, וואס האָט געוווסט דעם גאַנצן צוזאַמענהאַנג. ער האָט די קרייַנק באַקומען פון דער קעלנערין אין „בלאָען באָק". ער, אין זייַן גרויסער תמימות, האָט זיך פאַרליבט אין דער איטאַליענערין און, אַכטנדיק זי ווי די דאַמע פון זייַן האַרץ, האָט ער זי אויך באַשאָנקען מיט דער חולאת.

בייַ אַן אַנדער לאַגע וואָלט ער געהאַלטן פאַר זייַן הייליקן חוב צו פאַרריכטן און צו פאַרגלעטן זייַן שולד, אפשר אפילו חתונה האבן מיט דער איטאַליענערין. איצט אָבער, ווען עס איז אים פון די הויף־רכילות בהדרגה קלאָר געוואָרן, אַף וואָס פאַר אַן אופן דער הערצאָג האָט באַקומען זייַן ליבע־לייד, און אַז ער, דער הכנעהדיקסטער און באַשיידנסטער אונטערטאַן, האָט דאָס מכבד געווען זייַן הערשער מיט דער פאַסקודנער מתנה, איז פאַר אים די גאַנצע וועלט אונטערגעגאַנגען. אים האָט אינגאַנצן צע־בראָכן דער געדאַנק, אַז ער, כמעט אַן אומשולדיקער, איז פאַר־מישט געוואָרן אין דער גאַנצער חתונה. ער האָט צוערשט באַ־שלאָסן זיך צו דערשיסן. שפּעטער אָבער האָט ער דערלאַנגט אַ

טראַכט, אז אייגנטלעך איז אין אַלץ שולדיק די נעאַפּאָליטאַנערין; זי האָט אים דאָס צוגעדינט, אז ער זאָל שפּילן אזאַ מיאוסע ראָלע אין לעבן פון אַ גאָטגעזאַלבטן מושל, און ער האָט זיך אינגאַנצן אויסגעטאָן פון שולד, האט די גאנצע שולד ארופגעוואָרפן אַף דער זינגערין, און צום סוף האָט ער מיט אַ צעיושעטער באַ־פרידיקונג זיך צוגעקוקט, ווי זי האָט געשלעפּט די פור מיט מיסט.

אָבער די נעאַפּאָליטאַנערין האָט טאַקע אַף אַן אמת ליב געהאַט אָט דעם אומבאהאלפענעם שטרוי־בלאָנדן יונגעמאַן. זי האט אים ניט ארויסגעגעבן, הגם זי וואלט זיך אַף דעם אופן אפשר געקאָנט ראַטעווען. בעת מען האָט זי אונטער זילזולים און מיט גרויס חרפּה געטריבן איבער די גאַסן, האָט זי נאָר וועגן אים געטראַכט. זי האָט באַוועגט מיט די ליפּן, דער עולם האָט גע־מיינט, אז זי טוט תפילה, אָבער זי האָט געשעפּטשעט אָן אַ טאָן און אָן אַ זין יענעם חרוז, וואָס זי האָט דעמאָלט געזונגען אַף דער בינע:

„מיין האַר! מיין גליק! מיין הימל!
זע צו מיין שמאַרץ און פּיין,
פאַרקויף מיך ניט פאַר אַ שקלאַווין,
אין מאַורען־לאַנד אריין!“

אין איר קאָפּ האָבן זיך געפּלאָנטערט אַלע מעשהלעך וועגן דעם בן־מלך, וואס דערהויבט די בעטלערין צו ווערן זיין ווייב. אָט וועט ער תיכף ארויסקומען, און אַלץ, וואָס דאָ שפּילט זיך אָפּ, איז ניט מער, ווי אַ בייזער, דריקנדיקער חלום. ערשט ווען זי איז שוין ארויסגעשיקט געוואָרן איבערן גרענעץ, און ער האָט נאָך אַלץ ניט געלאָזט הערן וועגן זיך, איז זי באמת אַריינגעפאַלן אין יאוש.

ווי פון אונטער דער ערד האָבן זיך גענומען אויסשפּרייטן קלאנגען וועגן דעם הערצאָגס קרענק. אין די ביבל־קאָלעגיעס האָט מען זיך געשעפּטשעט, אַז גאָטס שטראָף לאָזט זיך שוין מערקן, און מען האָט דערביי דערמאָנט די מעשה מיט נבוכדנאצר, וואס האָט קורץ פאַר זיין מיאוסן סוף געמוזט פרעסן גראָז, ווי אַ בהמה. אָבער אין די הויף־קרייזן האָט די קאַוואַלערישע קרענק איינגע־

געבראַכט דעם הערצאָג נאָר גרעסערן כבוד. דער טיבינגער הויף=פּאָעט האָט אַפילו כּפּעציעל לכבוד דער געשעעניש אָנגעשריבן אַ פּאָעמע, ווו ס'איז געזאָגט געוועז, אַז אַפּטמאָל פאַרלאָזט דער גבור דעם שלאַכט=פעלד פון דער ליבע מיט קליינע וונדן, אָבער זיי ברייננגען אים איין ניט ווייניקער כבוד, ווי די וונדן אפן מלחמה=פעלד. אַמור, דער גאָט פון ליבע, שיסט אַן אַנדערש מאָל מיט פאַרסמטע פיילן.

די איטאַליענערין האָט ער פאַרגליכן מיט כלערליי חיות=רעות, לינדנווערים און פּיפּערנאָטערס, און האָט געשריבן, אַז פון אַזאַ מין פרעמדע האָט מען אַלץ געקאָנט דערוואַרטן. צום סוף האָט ער פול בטחון אויסגערופן, אַז דער יעניקער, וואָס איז ביינגעקומען די טערקן און די פראַנצויזן, וועט אויך אָט די קליי=ניקייט בייקומען, און אַז דער שוואַבישער אַלעקסאַנדער וועט באַלד ווייטער ווערן דער שוואַבישער פּאַרים.

די הערצאָגין האָט איינגעזען אין איר מאַנס קראַנקווערן אַ רמז פון אויבן. אַף איר וועג איז נאָך אַלץ געשטאַנען דער יונגער לאָרד סאָפּאָלק, מיט זיין רויטן, ניט=איבערגעשפּיצטן, אָבער אָן אַ גרענעץ פאַרליבטן פּנים. אין זיין הויף און אין זיין משפחה האָט ער שוין, דורך זיין ניט קומען, פאַרלאָרן די גאַנצע חשיבות, ער האָט זי פאַרערט פאַרעקשנט, שטום און יאושדיק, ס'איז נאָר נאָך געווען אַ פראַגע פון טעג ווען ער וועט שוין מאַכן אַ סוף און דאָס, וואָס איר מאַן קאָן איצט צו איר ניט קומען, איז דאָך געווען טאַקע אַ וווּנק! און ס'איז געשען, אַז זי האָט מיט אַ הנאהדיקן און פון=אויבן=אַראָפּיקן שמייכל, זיך דערבאַרימט איבער דעם אָרעמען, געטרייען און פאַרביסענעם יונגענמאַן.

אָבער דער יונגער ענגלענדער איז ניט אַנדערש געווען אַ גרויסער שלימזל, און אַלע פורעניותן האָבן זיך אַף אים גע=שאָטן. בכלל איז קאַרל אַלעקסאַנדער ניט געווען קיין אייפערזיכ=טיקער, ער איז גאָר בכלל קיינמאָל ניט געקומען אפן געדאַנק, אַז מען קאָן אים (אים!) אָפּנאַרן. אָבער איצט — אפשר האָט ער, מחמת זיין חולאַת, פאַרלאָרן דעם צוטרוי צו זיין ווייב,

אָדער אַנדערע האָבן אים אופגעהעצט — איצט איז ער אומגע=
ריכט אריינגעקומען אין דער הערצאָגינס חדרים; דער יונגער
לאָרד האָט קוים אין אַן אויסזען, וואס האט גאָרניט גע=
פּאַסט פאַר זיין כבוד, באַוויזן צו אַנטלויפן. דער הערצאָג האָט
געמאַכט אַ ווילדן סקאַנדאַל, האָט צעהאַקט שפּיגלען און טייערע
פאַרפומע=פודעלעך, האָט מיטן שווערד צעריסן טייערע וועש, האָט
אָנגערופן מאַריע אויגוסטע מיט די ערגסטע נעמען און האָט איר
אַפילו געגעבן עטלעכע פּעטש אין איר שיינעם, קליינעם, ענגדיש=
אַרטיקן פּנימל אַריין, וואָס האָט געהאַט די פאַרב פון אַלטן,
איידעלן מירמלשטיין. די הערצאָגין האָט וועגן דעם ווינענדיק אין
גרויס אופרעקונג דערציילט מאַגדאַלען סיבילע, זי האָט זיך אפילו
גאַנץ טעאַטראַליש געשוואָרן, אז זי איז אומשולדיק, אָבער דורך
איר אופרעקונג האָט זיך באַלד דורכגעגנבעט אַ קליינינק הנאהדיק
שמייכעלע. זי האָט קונציק גענומען נאָכמאַכן דעם הערצאָגס אופ=
געריקטע תנועות, האָט זיך אַמיזירט פון די מערקווירדיקע און
גראָבע זילזולים און זיי אפילו געפּרווט איבערזעצן אין פראַנצוי=
זיש און איטאַליעניש. צום סוף האָט זי מיט אַ געלעכטער גע=
זאָגט, אַז גאָטס וועגן זיינען טאַקע ניט צו פאַרשטיין; וואָלטן צו
איר קומען רעמבינגען אָדער ריאָל, איז זי זיכער, אַז ביים פיר=
און=צוואַנציקסטן מאָל וואָלט מען זיי אויך ניט געכאַפּט ביי דער
האַנט; אָבער אָט דער אָרעמער, אומגעלומפּערטער אינגל איז
באַלד ביים ערשטן מאָל געכאַפּט געוואָרן.

אזוי ווי עס האָט זיך ניט געשיקט, אַז דער הערשער אַליין
זאָל זיך שלאָגן מיטן לאָרד איז אַף רעמבינגען געפאַלן דער
חוב, ער זאָל בכל אופן, צי דער ענגלענדער איז שולדיק אָדער
ניט, זיך דועלירן מיט אים. דער גענעראַל האָט אבער ניט ארויס=
געוויזן קיין באַזונדערע איילעניש דאָס צו טאָן, און דער ענג=
לענדער האָט באַוויזן אפצופאָרן, און ניט בשתיקה, נאָר מיט אַסך
הכנות און פאַראַדן. ער האָט שוין געהאַט פאַרלאָרן דעם גלויבן אין
גאָט און אין דער וועלט און זיך צואַמפּערט מיט זיך אַליין און
מיט אַלע מענטשן. די קורצע פרייד האָט אים אינגאַנצן געהאַט
צעדרייט זיין לעבן. ער האָט זיך מער קיין זאַך ניט געקאָנט דער=

מאָנען, דאָס איינציקע, וואָס איז אים געבליבן אין זכרון, איז געווען א צעריסן זאָקנבענדל פון דער הערצאָגין, און צוליב דער בענדל האָט גאָר איינגנטלעך ניט געלוינט זיך צו שטעלן אין ריזיקע זיין לעבן, זיין נאָמען און זיין מעמד אין דער היים.

קארל אלעקסאנדער האָט געהאַט אַסך זייטיקע באַווייזן, אָבער קיין איין בפירושע ראיה פון מאריע אויגוסטעס פעלשונג איז צווישן זיי ניט געווען. אין אַן אַנדער צייט וואָלט ער זיך מסתּמא באַלד באַרואיקט, אָבער איצט, מחמת זיין קרענק, איז ער געוואָרן אַן איינגעגעסענער קריגעלניק. מאַריע אויגוסטע זיינען באַלד דערעסן געוואָרן די שטענדיקע חשדים און די השגחה. אין אָנהויב האָט זי אַלץ אריבערגעטראָגן, ווי א באַליידיקטע צנועה, אָבער שפּעטער האָט זי אנטקעגן אַלע גראָבקייטן פונם מאַן אָנגעהויבן ארויסצווייזן אַן אופרייצנדיקע, בייסיקע איראָניע און רואיקייט, און צום סוף האָט זי אים מתרה געווען, אַז זי וועט גאָר אוועקגיין צוריק צו איר פאָטער. קאַרל אלעקסאנדער האָט אַף דעם אפּגעענטפערט, אז אין יענעם טאָג וועט ער לאָזן קלינגען אין אלע גלאָקן, שיסן פון הארמאַטן און ער וועט לאָזן טיילן אַלע זיינע אונטערטאַנען וויין און געבראָטנס.

דעם אַלטן עלעגאַנטן פירשט טורן און טאַקסיס איז די מחלוקה ניט געפעלן געוואָרן. גוט, זיין טאָכטער האָט זיך אַריינגעלאָזן מיט אַן ענגלישן פירשט. און פאַרוואָס טאָר מען זיך טאַקע ניט אביסל אַמוזירן מיט אַן ענגלענדער? אמת, זיי זיינען אומגעשיקט און גרעלשאַפט, זיי זיינען שטייף און הילצערן, אָבער לגבי די איטאַליענער זיינען זיי ניט אָפּגענוצט, געזונט און פאַרשטייען צו האַלטן אַ סוד. ווען ער וואָלט געווען אַ פרוי, וואָלט ער זיך אויך אויסגעזוכט אַן ענגלענדער. איבער אַזאַ מין זאַך איז גאָר ניט כדאי אופצוהויבן אַזאַ טומל און אופצורירן אַ וועלט. אָבער זיין אוידים, היילקייט, איז דאָך שוין אזא מענטש, ער איז אַ קריגסהויפטמאַן, ער איז געוויינט אַלץ צו טאָן מיט רעש און געפילדער. פון אַ סטראַטעג פאָדערט מען נצחונות, לחלוטין ניט קיין קינדער־צימער. מיט אַ זיפץ האָט ער דאָס געשריבן צו זיין

פריינט, דעם פירשט=בישאָף פון ווירצבורג, אַ בריוו מיט אַ בקשה, ער זאָל זען גיכער צו מאַכן אַ סוף צו דעם סכסוך.

דעם קלוגן, דורכגעטריבענעם, געפּאַקטן פירשט=בישאָף איז די איינלאַדונג אַריינצומישן זיך אין דעם ענין געקומען ווי געוווּנשן. ער האָט ניט פאַרגעסן די שטעטנפעלוער געשיכטע, די מפּלה פון דער הייליקער קירך האָט אים ניט אויפגעהערט צו פאַרדריסן, ער האָט געהאַלטן ביי זיך דעם גראַף פוגער און האָט נאָר גע=וואַרט אַף אַ געלעגנהייט, צו זיין אין שטוטגאַרט און פערזענלעך פונדאָסניי צו געווינען די ווירטעמבערגער מדינה פאַר רוים. און אַזוי אַרום האָט דער בישאָף זיך לאַנג ניט געלאָזט בעטן און איז באַלד נאָכן באַקומען דעם בריוו, צוזאַמען מיט זיינע יועצים פיכטעל און ראַאַב, אַריינגעפאָרן קיין שטוטגאַרט אין באַגלייטונג פון אַ גרויסער צאָל אויסגעפּוצטע, קאָמפּאָרטאַבלע עקיפּאַזשן און פון אַ גלענצנדער, פריילעכער סוויטע.

מיט אַ באַהאַלטענעם שמייכעלע האָט ער זיך נאָכגעפרעגט ביים הערצאָג וועגן זיין קראַנקייט, האָט מיט פאַרגעניגן זיך דערוווּסט, אַז ס'איז שוין אַזוי גוט, ווי אויסגעהיילט, און האָט געגעבן אַ פריינטלעכע עצה, דערווייל נאָך אַלץ ניט צו באַנוצן טאָקאַיער = וויין און אנשטאָט דעם צו געברויכן דעם קאַווע=גע=טראַנק פון זיין יועץ פיכטל. האָט מיט ליבשאַפט געגלעט דאָס קליינע, ווייסע, פליישיקע הענטל פון דער ברוגזדיקער הערצאָגין, צום סוף האָט ער דאָס פאָרפאָלק דערבראַכט אַזוי ווייט, אַז זיי האָבן אפילו מסכים געווען, נאָכדעם, ווי דער הערצאָג וועט אינ=גאַנצן געזונט זיין, צו שיינקען אַ יורש דער מדינה און דער קירך.

דער פירשטבישאָף האָט געוואָלט ניט אַנדערש, מען זאָל אים לאָזן אָנקוקן פון דער נאָענט דעם באַרימטן געהיימן פינאַנס=ראַט און הויז=איד. קאַרל אַלעקסאַנדער האָט קיין חשק ניט געהאַט די בקשה צו דערפילן. ער האָט מורא געהאַט, מען זאָל פון אים ניט אָפּריידן זיין אידן, וואָס אָן אים האָט ער ניט געקאָנט זיך באַגיין. אָבער ער האט דאך באמת ניט געקאנט אפּזאָגן זיין פריינט אין דעם אומשולדיקן ווונטש. זים האָט זיך באַוויזן פאַרן

פּירשטבּישאָף, האָט מיט געניטער הכנעה אָן א מאָס אים גע־
קושט דעם רינג, אַ שאַט געטאָן אַף אים געשיקטע קאָמפּלימענטן.
אָבער דעם ווירצבורגער בּישאָף איז ניט אזוי לייכט געווען צו
כאַפּן אַף דער ווענטקע. זיי האָבּן זיך באַשמעקט איינער דעם
אַנדערן, די בּיידע פוקסן, און האָבּן איינער דעם אַנדערן
ניט געטרויט אַף א טריט. זיי האָבּן מונטער און היימלעך גע־
שמועסט צווישן אַנאַנד און קיין איינער פון זיי איז דעם אַנדערן
ניט געקומען אַנטקעגן.

ווען דער פּירשט־בּישאָף האָט נאָך א ריי באַראַטונגען און
א סך טרחה, פאַרלאָזן דעם הערצאָגטום, האָט ער שוין געמעגט
זיין צופרידן: ער האָט א סך דערגרייכט, האָט געלייגט אַ יסוד פאַר
גרויסע אופטועכצן. די שלאָס־קירך אין לודוויגסבּורג איז איצט אפּגע־
געבּן געוואָרן פאַר קאַטוילישע גאָט־דינסטן, די קאַטוילישע גלחים
בּיים הויף זיינען אָרגאַניזירט געוואָרן, אין לאַנד זיינען איינגעלאַדן
געוואָרן מאָנאַכן. קאַטוילישע פעלד־גייסטלעכע האָבּן שוין אָפיציעל
אָפּגעריכט מעסעס, האָבּן געטויפט קינדער. עס איז אויך אויס־
געאַרבּעט געוואָרן א פאַרפלאָנטערטע יורידישע אויסטייטשונג פון
דעם גלויבּנס־געזעץ אין לאַנד, וואָס לויט איר זיינען די פאַרלאַ־
מענטאַרישע פרייהייטן צונישט געוואָרן, צוגעגרייט איז געוואָרן
די אויסגלייכונג פון דער קאַטוילישער רעליגיע מיט דער לוטע־
רישער.

אין אַ געלויפיקן, עלעגאַנטן לאַטיין האָט דער געהיימראַט
פיכטעל מיט פרומער שמחה אויסגעשריבּן רעמכינגענס בּרודער,
דעם אוצר־פאַרוואַלטער פון פּויפּסטלעכן הויף אין רוים, וועגן
אַליץ, וואָס ס'איז דערגרייכט געוואָרן בּעתן שטוטגאַרטער בּאַזוך.
נאָכדעם איז געקומען צו רייד וועגן דער סיבּה, וואָס האָט
געבּראַכט צו דער נסיעה, דער חולאת פון דעם הערצאָג, און
ער האָט פאַרענדיקט: „פון דעם קאַנסטו אַרויסזען, געאַכפּערטער
בּרודער, אַז די געטלעכע השגחה בּאַנוצט אָפט די מערקוויר־
דיקסטע מיטלען, כּדי צו דערגרייכן איר צוועק, צו פאַרגרעסערן
די מאַכט פון דער הייליקער קירך און צו פאַרשפּרייטן דעם
איינציקן, אמתן גלויבּן".

זים איז געזעסן אין איינע קלעמעניש. דער ענין וועגן זיין אַדעלונג האָט זיך אַלץ מער פארצויגן, גאָר אָן אַן ערך לייַנגער, ווי ער האָט דערוואַרט. דער קיסר איז שולדיק געווען גרויסע געלטער צו די ווינער אָפּענהיימערס. עמנואל אפּענהיימער האָט געמאָנט, דער קיסר האָט ניט געקאָנט צאָלן. קיין חידוש, אַז די ווינער קאַנצעלאַריע האָט זיך ניט אַזוי געאײַלט מיטן שײַנקען אַן אפּענהיימער דעם באַראָן=טיטל. אַחוץ דעם האָט נאָך געהעצט דער אַגענט פון ווירטעמבערגער פּאַרלאַמענט. מאַדאַם דע=קאַסטרא איז דערווייל געווען קאַלט, ווי אײַז, און זים האָט בשום אופן ניט געקאָנט ברענגען די קלוגע אויסגערעכנטע פרוי דערצו, זי זאָל זיך באַשליסן.

אויך די פּלענער פונם ווירצבורגער פירשטבישאָף האָבן זיסן איבערגעפירט די שטימונג. ער האָט געמערקט, אַז דער בישאָף האָט אים ניט געשאָנקען זיין צוטרוי, און אַז אים האָט מען ניט געוואָלט האָבן פאַר אַ שותּף אין דעם געוואַלדיקן נײַעם פּלאַן, וואָס האָט געדאַרפט ווערן דער יסוד פון דער שוואַבישער פּאָליטיק אין משך פון דעם קומענדיקן צענדליק יאָרן. מען האָט אים אפילו געוויזן עטלעכע פּראָיעקטן, זיצונגען זײַנען אויך בײַ אים אָפּגעהאַלטן געוואָרן, אָבער רעמכינגען האָט גראָב אָפּגעשפּאַט פון אַלע זײַנע פאָרשלאָגן, און ס'איז קלאָר געווען, אַז די קאַטוילישע הערן האָבן אויסגעקליבן ווייסענזע פאַר זייער בעל=סוד. זים האָט זיך אין די קירכלעכע ענינים אויך ניט געפילט אַזוי באַהבינט און פעסט, ווי שטענדיק, און זיין קלאָרער, זאַכלעכער מוח האָט באַלד דערקענט, אַז הינטער די אַלע הייליקע פראַגן, וואָס וועגן זיי פּלפּולט מען זיך דאָ אַזוי היציק, ליגן זייער פּשוטע, רעאַלע אינטערעסן, ווי אַפּשאַפן די קאָנסטיטוציע און דעם פּאַרלאַמענט, די מיליטערישע זעלבסטהערשונג פונם הערצאָג; ער האָט ניט פאַרשטאַנען, פאַרוואָס אפילו צווישן זיך מוזן פּאָליטיקער אָנקומען צו אַזעלכע ווייטלויפיקע רמזים. זײַנע מיטלען און וועגן זײַנען געווען גראַדליניקער, גיכער און פּשוטער. אים האָבן זיך ניט געלייגט אויפן שכל די זיידענע, פאַמעלעכדיקע,

איינשלעפערדיקע מעטאדעס פון די יעזואיטן. ער האָט מיט חידוש צוגעזען, ווי אפילו אין דעם איינגסטן, אייגענעם קרייז, מיידן זיי אויך אוים אנצורופן זאַכן ביי זייערע נעמען, מאַכן פרומע און מוסר=השכלדיקע אומוועגן, און בעת ער אָדער רעמבינגען רופן שאַרף און זאַכלעך אָן אַ זאַך מיט איר אמתן נאָמען, וואַרפן זיי מילדע און אומצופרידענע בליקן אַרום זיך.

דער איד האָט זיך, הייסט עס, געפילט אַביסל צעטומלט, און ער האָט זיך געגנויטיקט אין אַ זיכערן אנהאַלט.

ער האָט אויסגעפועלט ביי קאַרל אַלעקסאַנדער, יענער זאָל אים באַפולמעכטיקן צו דערלאַנגען אין זיין נאָמען מאַגדאַלען סיבילע אַ טייערע מתנה. ער האָט מיט אַ טאָג פריער געלאָזט מעלדן זיין אָנקום, און געקומען איז ער מיט גרויס פּאַראַד, אין באַגלייטונג פון פּאַזשן און לויפערס. מאַגדאַלען סיבילע וואָלט באַליידיקט דעם הערצאָג, ווען זי וואָלט ניט ווי געהעריק מקבל פנים געווען זיין שליח. זי האָט אים אופגענומען.

מאַגדאַלען סיבילע האָט איצט געוווינט אין אַ שלאָס אונטערן שטאָט. פון די סטעליעס האָבן גאָלדענע כרובימלעך געלאָזט אַראָפּלאָזטערן פאַרביקע סטענגעס, אַף די טייערע גאָבעלענס זיינען געריטן חשובע געיעג=קאָמפּאַניעס, וווּנדערלעכע שפּיגלען האָבן פאַרברייטערט און פאַרלייגערט די פּראַכטפולע חדרים, וואָס זיינען אָנגעשטעלט געווען מיט כל=ערליי טייערע חפצים. צוויי קאַרעטעס, אַ שליטן, טראָגשטולן, רייט=פערד — אַלץ האָט געוואַרט אַף איר. אין פּאָרצימער האָט זיך אויסגעשפּרייט אַ פּאַווע פון גאָלד און זילבער, מיט טייערע שטיינער באַזייט — דער סימבאָל פון עשירות. לחלוטין איבעריקע באַדינערס האָבן ליידיקגייעריש=חשיבותדיק געגענעצט אין די קאָרידאָרן. קאַרל אַלעקסאַנדער האָט מיט אַ ברייטער האַנט באַשאָנקען די דאַמע פון זיין האַרצן; דער קיניג פון פּוילן וואָלט אויך ניט געקאָנט אויסהאַלטן זיין געליבטע מיט מער פּראַכט און גלאַנץ.

מאַגדאַלען סיבילע האָט מיט אַן איינגעפּראָרענער געלאַסנקייט זיך אַרומגעדרייט צווישן אָט דער גאַנצער פּראַכט. זי איז

אַרומגעפאָרן, האָט אופגענומען געסט, האט געלאַכט און געפירט לייכטע שמועסן, אבער אלץ שטייף, אונטער אַ מאַסקע. דער גאַנצער גלאַנץ האט זיך ווי אַ טויטער נעפל געוויקלט אַרום איר; דער גאַנצער שלאס האט געהאַט אַ פנים, ווי אַן אהל, ווו עס איז פארבאהאלטן אַ פרעכטיק=אופגעפוצטער קבר.

מיט אַ פארשטיינערטער העפלעכקייט האט זי אופגענומען זיסן. אַ מעכטיקע קלייד פון וויאלעט=ברוינעם בראקאט, לאַנגע, שטרייַנגע אַרבל, אַ קליינער אויסשניט. די ברוינלעכע באַקן און די בלויע אויגן אין געצווונגענער גלאַסנקייט, די שוואַרצע האָר צערעמאניעל פארבאהאלטן אונטערן פאַריק. זיס האט קודם=כל געפרוווט בייקומען איר קאַלטקייט דורך זיין מונטערער אופגעלעבטקייט און ברייטער העפלעכקייט. זי האט אבער געענטפערט מיט קנאַפע ווערטער, און מען איז בכלל ניט געווען בכח זי אַרויסצושאקלען פון איר געפאנצערטער פראסטיקייט. ער האט געפרוווט אַנדערש צוגיין צו איר, האט ארויסגערופן זי אַפן אנגריף און איר געדאַנקט מיט הויכע ווערטער, וואס זי האט זיך באַשלאסן אים אופצונעמען. זי האט געענטפערט, זי האט דאס געטאן לויטן באפעל פון זיין דורכלויכט. א ווילע געשוויגן, אבער זי האט זיך ניט געקאנט איינהאלטן נאך מוסיף צו זיין, אז נאכדעם ווי זי האט זיך שוין אזוי פיל געלאזן טרעטן, מוז זי שוין דאס אויך אננעמען פאר גוט.

איצט האט זיס געהאַט פארוואס זיך אנצוכאפן. זיך געלאזן טרעטן! אננעמען פאר גוט! געוויס, אזא מין אומגליק — צו זיין די אויסדערוויילטע פונם הערצאג פון ווירטעמבערג! די טעכטער פון גאנצן שוואבישן אדל חלומען וועגן דעם. א פראכטשלאס, הונדערט לאקייען, געיעגן, בעלער און מיט דעם אלעמען צו קאמאנדעווען; יא, ארימע פריילן, אף איר איז טאקע א גרויס רחמנות!

מאגדאלען סיבילע האט אראפגענומען די מאסקע. הייסט עס, ער וויל מלחמה, ער מיינט געוויס, אז זי האט שוין פארגעסן, זיך איינגעלעבט, אז ער קאן ווייטער אנהויבן פון דעם פונקט, ווו ער האט דעמאלט איבערגעלאזן, איידער ער, דער

קליינקרעמערישער, טײוולשער איד, האט זי פארקויפט דעם הערצאג. זי האט זיך א שארפן הויב געטאן, האט געלאזט אראפפאלן אף דער פאדלאגע דאס קליינע, מאדישע אזיאטישע הינטעלע, קארל אלעקסאנדערס מתנה, אים אנגעקוקט מיט ברענעדיקע אויגן: ער זאל ניט מאכן קיין קונצן. ער וויס גאנץ גוט, וועגן וואס דא רעדט זיך, וואס ער האט איר אפגעטאן. „איר זייט שולדיק אין אלץ!“ האט זי אויסגעשריען, און אירע ברוינלעכע, מענלעך=דרייסטע באקן האבן זיך פאררויטלט, און דער צארטער פוך אף זיי האט זיך גענומען באוועגן.

זים האט געזען, ווי עס הויבט זיך און לאזט זיך אראפ אין גרויס אופרעקונג איר פעסטע, גלאטע האלדז. אט דאס האט ער טאקע געוואלט. זי זאל זיך נאר ניט צו נידעריק שאצן, האט ער געזאגט מיט זיין בויגעוודיקער, צערטלענדיקער שטים. עס איז לחלוטין ניט נויטיק געווען זיין הילף דערביי, זי איז שוין אליין געפאלן דעם הערצאג אין אויג און זיך איינגעגעסן אין זיינע בלוטן. אבער אויב מ׳זאל אפילו דערלאזן, אז ער איז טאקע געווען די סיבה, און ער האט זי אנגעקוקט מיט א העזהדיקן שמייכעלע, נו, איז וואס פאר א בייז האט ער איר דען געטאן? זיי זיינען דאך ניט בדעה צו פירן א שמועס וועגן בירגערלעכער מאָראל, זיי דארפן דאך ריידן זאכלעך, ווי וועלטמענטשן. אין דער אמתן, ער וואלט וועלן וויסן, וואס פאר א צער האט ער איר דען אנגעטאן?

זי האט גענומען גיך עטעמען, האט געמאכט האסטיקערע באוועגונגען, איידער די צערעמאניעלע קלייד האט איר איינגעלעך דערלויבט, איר איינגעבארענע העפטיקייט האט זיך דורכגעבראכן א וועג. וואס ער האט איר געטאן? ער, דער בייזער איד און דער אנשטעל=מאכער! אלץ וואס זי רעדט און וואס זי טוט, האט ער געמאכט צו פאלשקייט און צו מאסקע! ער האט דערשטיקט אין איר גאנס לעבעדיקן אטעם! „אויב די הייליקע ווערטער פון תנ״ך, האט זי געשריען, אויב די הייליקע ווערטער האבן שוין מער ניט קיין פארב און קיין זין פאר מיר, זייט איר

אין דעם שולדיק! איר האט זיי געמאכט בלאס און טויט! איר!"

אָבער ס'איז ניט געווען דאָס, וואס זי האָט געוואָלט זאָגן. פאַרוואָס האָט זי אים געליבט און אים ניט געוואָרפן אין פּנים דעם גאַנצן נאַקעטן אמת וועגן זיין האַנדל מיט געפילן און זיין גאַנצער עלנטער שפּלדיקייט? פאַרוואָס האט זי דען געליבט?

און ער האָט שוין אויך דערפילט דעם ניט־ערלעכן תמצית אין אירע ווערטער. זי זאָל אַזוי ניט ריידן, האָט ער געזאָגט, זי זאָל אַוי צו אים ניט ריידן. דאָס זיינען דאָך נאָר תירוצים, אַליין־אָפּנאַרעריי. די גאַנצע ביבל־קאַלעגיע פון הירזאו און דער אָטעם פון גאָט און די זעאונגען און חלומות, דאָס אַלץ איז דאָך שמינק און מאַסקעס, צוגעפּאַסט פאַר צוקראָכענע מענטשן אָן אָטעם און אָן לענדן און פאַר געבריכטע און פאַר מיאוסע אַלטע מוידן. ער האָט זי שאַרף אָנגעקוקט מיט זיינע חוצפּהדיקע, דרינגענדיקע, אָפּשאַציקע אויגן. „ווער ס'איז געוואַקסן, אַזוי ווי איר", האָט ער געזאָגט, „ווער עס האָט אייערע אויגן, פרייַלן, און אייערע האָר, ווי איר זאָלט דאָס אויך זוכן צו באַהאַלטן, דער דאַרף קיין גאָט ניט האָבן. זייט דאָך ערלעך! ליינט ניט פאַר זיך אַליין! די הייליקע איז נאָר געווען אַ תירוץ, כל־זמן איר האָט געוואַרט".

זי האָט זיך אָפּגעווערט, האָט געשלאָגן צוריק. „איר זייט ביכולת געווען אוועקצוגנבענען ביי מיר וואָס איך האָב געהאַט", האָט זי געזאָגט, „אָבער באַשמוצן דאָס אין מיינע אויגן וועט איר מיט אייער גאַנצער טייוולאָנישער קונסט ניט בכח זיין. רעדט! רעדט אַלע אייערע נישטיקע פאַרשאָלטענע און העזהדיקע רייד. איר וועט מיר אָבער מיין גאָט ניט מאַכן צו אַ חלום פון אַ משוגענער בעל־תענהניצע". זי האָט זיך ווייטער אַריינגעלעבט אין די באַנומענע שעהן איבער סוועדנבאַרגס ספרים, אין דער תמימות־דיק־פרומער שיין פון דער ברידער־עדה, די פּנימער פון אַמאָל האָבן פונדאָסניי פאַרב באַקומען, זי האָט זיך אַריינגעוויקלט אין דעם פרומען טשאַד פון דער בלינדער הייליקער, זי האָט גע־צוווּנגען דעם עבר, ווייטער אַהער צוקומען, אַף אַ מינוט איז זי ווייטער געוואָרן, ווי אַמאָל, פּשוט און אָן ספיקות, איר גאָט האָט

אופגעלעבט. „אויב ער פארשטייט מיך אפילו״, האָט זי אויסגערופן, און דער איד איז פארחידושט געווען פון דעם פרומען אופבלי פון איר שטים, „גאט לעבט דאָך!״ און נאך אמאָל האָט זי אויסגערופן: „גאט לעבט!״, און ער איז פאר איר טאקע אינדעראמתן לעבעדיק געווארן.

אבער ניט מער, ווי אף איין רגע. זים האט געשוויגן, האט איינגעזאפט אין זיך איר ברען און איר גלי. דערנאך האט ער דאס אלץ אפגעווישט מיט איין מאַך פון דער האנט. „אויב אזוי״, האָט ער א זאג געטאן כל אחר יד, טאָ פאַרוואס זייט איר אנטלאפן פון מיר דעמאלט, אין וואַלד פון הירזאו? און פאַרוואס האט אייך אייער גאט ניט געהאלפן קעגן דעם הערצאג? איך בין ניט פון די שטארק־גלויביקע; אָבער אין דעם גלויב איך, אז מען קאָן ניט באַוועלטיקן קיין פרוי, וואס איז אנגעפילט מיט גאט. ווען בעאַטאַ שטורמין וואלט געווען א שיינע, וואלט קיין בן־אדם צו איר קיין צוטריט ניט געהאט, ניט קיין גענעראַל און ניט קיין הערצאג. ווען זי וואלט אבער געווען שיין״, האט ער געגלאכט, „וואלט זי גאט ניט געהאט״. און אין דער צייט, וואס איר פנים איז פארלאשן געווארן און אין דער צייט, ווען זי האט פארשטיינערט נאכגעקוקט איר אוועקלייפנדיקן גאט, איז ער נעענטער צו צו איר, און איצט האט ער איר געזאגט דאס, פארוואָס זי האט מער פון אלץ געציטערט, אבער ער האט דאס געזאגט ניט מיט נצחון. ער האט דאס געזאגט גוטמוטיק, מיט זיין צערטלעכסטער שטים: „איך וויל אייך עפעס זאגן, מאגדאלען סיביליע. איך וויל אייך אויסזאגן פארוואס איר זייט דעמאלט אין וואלד אנטלאפן פון מיר, ווייל איר האט מיך געליבט. און אלץ, וואס איר האט זינט דעמאלט געטאן און געפילט, שנאה און יאוש און פראָטעסט און פארשטיינערטקייט און קלאָג, דאס אַלץ האט איר געטאן און אריבערגעלעבט נאר דערפאר. און נאך עפעס וויל איך אייך זאגן: זינט דעמאלט איז פאר מיר ניט אריבער א טאג, איך זאל ניט זען און ניט שפירן אייער פנים״.

מאַגדאַלען סיביליע איז זיכער געחען, אז ווי נאר ער וועט אויסריידן פאר איר דאָס ווארט, וועט זי אומקומען. אט האט ער

זי אויסגעטאָן נאַקעט און האָט אָנגערופֿן מיט זייער אמתן, נישטיקן און לעבערלעבן נאָמען אַלע אירע דערהויבענע געפֿילן, איר הייליקן ברען אַרויפֿערצוציִען דעם שטן אַף גאַנץ צד. ס׳איז דאָך אַלץ אַזוי פּשוט געווען, און מ׳האָט אַזוי לייכט געקאָנט געפֿינען פֿאַר דעם אַ פּשוטע און נאַרישע דערקלערונג: זי איז געווען אַ קליינע, נאַרישע, שוואַבישע דאָרפֿס־מיידל, וואָס האָט זיך אין דער ערשטער רגע פֿאַרכליאַבעט אין אַ קאַוואַליר, וואָס זי האָט דערזען און איר באַגײַסטערטקייט און איר ליבע צו גאָט איז געווען ניט מער ווי פּשוטע תאווה. אָבער מאָדנע, זי איז לחלוטין ניט אומגעקומען, בעת ער האָט איר די ווערטער געזאָגט. זי האָט נאָר באַקומען כּח, זי האָט זיך אָוועקגעשטעלט אים אַנטקעגן, און מיטאַמאָל האָט זי גענומען ריידן, און מיט גראָדע, ניט=געקינצלטע און צאָרנדיקע ווערטער האָט זי אים געזאָגט: יאָ, זי האָט אפֿשר טאַקע אָנגעטאָן איר געפֿיל אין אַנדערע קליידער און אים מאַסקירט, אָבער ער האָט געטאָן די געמיינסטע, די שענדלעכסטע, די אידיש־עקלדיקסטע זאַך, ער האָט פֿאַרהאַנדלט זײַן געפֿיל!

ער האָט פֿון אירע ווערטער נאָר אַרויסגעלעקט די האָניק, און מיט געזעטיקטן שטאָלץ האָט ער זיך צוגעקוקט, ווי ער האָט זי אײַנגאַנצן אויסגעפֿילט. און ער האָט זי פֿונדאַסניי געוואָלט מאַכן גלויביק, כּדי ער זאָל מיט נאָך מער גלאַנץ קאָנען פֿאַראַדירן פֿאַר איר. מיט געניטן סאָפֿיזם האָט ער פֿאַר איר פֿאַרשפּרייט דעם אַרגומענט, וואָס האָט זי אינגאַנצן געדאַרפֿט דערשלאָגן, איר איבערגעבן אין זײַנע הענט אַרײַן. חניפֿהדיק און געשיקט האָט ער אים אויסגעשפּרייט פֿאַר איר: ווי אומגערעכט זי איז אַנטקעגן אים! געוויס ווייס ער, אַז דעמאָלט וואָלט אים ייער לייכט געפֿאַלן אַרײַנצובאַקומען איר געפֿיל אין זײַנע הענט, אַזוי אַז זי וואָלט זיך אים מיטן גוטן ווילן איבערגעבן. אָבער ער האָלט ניט פֿון קיין ביליקע מיטלען. פֿאַר אים איז צו וואָלוול געווען מאַכן אַ רושם אַף דער שוואַבישער לאַנדשער מיידל מיט זײַן מאַכט און גלאַנץ. און דאָס, וואָס דער הערצאָג האָט זי געוואָלט באַקומען, איז פֿאַר אים געווען ווי אַ רמז. איצט האָט זי

שוין פֿאַרזוכט דעם טעם פֿון מאַכט, איצט שטייען זיי גלייך פּנים אל פּנים און ער קעמפֿט מיט ערלעכע וואָפֿן. און ער האָט זיך געפֿרייט, ווי פֿיין, און ווי געשיקט ער האָט פֿאַרדרייט דעם גאַנצן ענין פֿאַר זיין טובֿה וועגן.

מאַגדאַלען סיבילע האָט געוווּסט, אַז דאָס אַלץ זיינען נאָר מליצות, גאַלאַנטע אויסריידן, אָבער זיינע ווערטער זיינען פֿאַר איר געווען, ווי בוימל. זי האָט אַזוי לאַנג געקעמפֿט, און איצט האָט זי מיט גרויס חנוּך און חשק זיך געלאָזט אָפּנאַרן. דערווייל האָט ער זיך אַלץ מער פֿאַרשיכּורט פֿון זיינע אייגענע רייד, האָט זיך אַלץ מער היץ אונטערגעגעבן. ער האָט ניט באַמערקט אָדער ער האָט ניט געוואָלט מערקן, דעם חילוק צווישן דער גלייכער, נאַטירלעכער, פּשוטער לאַנדשער מיידל און דעם הויפֿישן, צערעמאָניאַלן און געצאַצקעטן פּוץ אירן, ער האָט ניט געזען, אַז מיטן פֿאַריק, וואָס אונטער אים זיינען באַהאַלטן געווען אירע טונקעלע האָר, איז אַפּגענומען געוואָרן עפּעס פֿון איר עצם מהות, אַז דער ברוין-וויאָלעטער בראָקאַט אַף איר האָט איינגעצויגן און פֿאַרשנורעוועט די לעבעדיקע, אָטעמדיקע מיידל און זי געמאַכט צו אַ ליאַלקע, און אַז די שלאַנקע באַוועגונגען פֿון אירע גלידער און די אומשולדיקע, ניט-איינגעצאַמטע פֿייערלעך אין אירע אויגן זיינען איצט איינגעהאַמעוועט און צוגעגליכן געוואָרן צו דער גאַנצער סבֿיבֿה. ער האָט געוואָלט זען זי אַזוי, ווי פֿאַר אים איז דאָס נויטיק געווען, ער האָט זיך געוואָלט דערהויבן איבער איר, זי זאָל זיין אַ פּוסביינקעלע פֿאַר זיין גדלות. ער האָט געזאָגט: „אויבעמיץ פֿאַרמאָגט נאָר אַזאַ געשטאַלט, ווי איר, און קאָן דעם קאָפּ האַלטן אַזוי שטאָלץ, ווי איר, איז ער לחלוטין ניט באַשאַפֿן געוואָרן אַף צו זינגען גאָטספֿאָרכטיקע לידעלעך אין דער ביבל-קאָלעגיע פֿון הירזאַו". ער איז געשטאַנען הינטערן שטול, מיט די עלנבויגנס אָנגעשפּאַרט זיך אָפּן לען, האָט זיך געבויגן צו איר, גערעדט שטיל, מיט זיין אַריינדרינגענדיקער שטים, און די בולטע אויגן האָבן געוואָרפֿן אַף איר הייסע בליקן: „האָט איר דען איצט ניט דערפֿילט, וואָס עס הייסט פֿאַרמאָגן מאַכט? אַדרבא, פּרווּט זיך צוריק אומקערן אין אייער ביבל-קאָלעגיע! טריקנט באַרן אין

אייער פרייער צייט, שטריקט זאָקן! פּרוווט דאָס טאַקע טאָן! איר זועט דאָס שוין מער ניט זיין בכח", האָט ער מיט נצחון פאַרענדיקט. „איר האָט שוין איצט דערפילט, צו וואָס איר זייט טאַקע באמת באַשאַפן געוואָרן".

זי איז אופגעשפּרונגען, טיף אָטעמענדיק, האָט אופגעהייבן די האַנט, ווי וועלנדיק זיך פאַרשטעלן פון עפּעס. דאָס הינטל איז דערשראָקן אָפּגעלאָפן אין אַ ווינקעלע. זי איז געשטאַנען קעגן אים אין גרויס אופרעקונג, אומגלויביק. אָבער דאָך איז זי זשעדנע געווען ווייטער צו הערן זיינע רייד. ער איז זי נאָכגעגאַנגען מיט גנבישע טריט איבערן ווייכן טעפּיך. איז נעענטער צו צ איר.

„וואַרפט דאָך אַוועק אייערע קינדערשע חלומות, מאַגדאַלען סיביליע! זיי האָבן געטויגט נאָר פאַרן הירזאווער וואַלד. איצט איז דער לודוויגסבורגער שלאָס אייער וואָר. קוקט זיך אַביסל צו צו אָט דער וואָר! כאַפּט זי אָן מיט ביידע הענט! ס'איז א באמת גוטע, שיינע ווירקלעכקייט. איך שטאָלציר דערמיט, וואָס איך האָב אייך אָנגעוויזן דעם וועג צו איר".

איצט איז ער גאָר נאָענט געשטאַנען ביי איר, און זי האָט זיך פאָרט איינגעשפּאַרט אין אַ ווינקל, ווי וועלנדיק אַנטלויפן פון אים. „מאַגדאַלען סיביליע!" — האָט ער באַשוואָרן, און בעת ער האָט גערעדט, האָט ער שוין כמעט אַליין געגלויבט אין זיינע ווערטער; ער האָט איינגעזען, אַז זי איז לכתחילה שוין נוטה געווען זיך צו לאָזן איינריידן, זי איז געווען פרישע ערד פאַר דעם מין זריעה.

„מאַגדאַלען סיבילע! איין גאָט ווייס, אַז איך האָב אייך ניט אָפּגעטראָטן דעם הערצאָג, כּדי איר זאָלט מיך פיינט באַקומען. איך האָב דאָס נאָר צוליב אייך געטאָן, כּדי אייך אַרופצופירן אַפן אמתן וועג. מיר האָבן א גלייכן וועג, מאַגדאַלען סיבילע, איין וועג — איר און איך: און דער וועג הייסט — מאַכט!"

זי האָט דערשראָקן און פאַרחידושט זיך צוגעקוקט צו אים, ווי צו א שטריק-טענצער, און ביסלעכווייז פאַרטריבן אין דעם ווייטסטן ווינקל אירן די לעצטע אופבליצן פון אומצוטרוי. און ער

האָט געהאַלטן אין איין שפּילן פֿאַר איר א ראָליע. עס איז זייער לייכט געווען זיך צו גרויסן פֿאַר זיין מוטער, וואָס האָט שוין לכתּחילה אין אים געגלויבט, דערצו האָט מען קיין גרויסע טרחה ניט געדאַרפֿט. אָבער אַריבערציִען צו זיך אָט די מיידל, וואָס האָט מיט אַלע כּחות זיך איינגעשפּאַרט, — דאָס האָט געצויגן, דאָס איז פֿאַר אים געווען א נצחון, א באַשעפּטיקונג פֿון זיין מאַכט, וואָס ער האָט אַזוי געלעכצט נאָך איר. גלייך צו א גרויסן קאָמעדיאַנט אַף דער באַלויכטענער סצענע, וואָס די קאַלטקייט פֿון עולם גיט אים צו אַלץ מער היץ, און ער זוכט צו באַווייזן אַלץ מער קונצן, כּדי צו פֿאַרכאַפּן דווקא די ווידערשפּעניקע, אַזוי האָט זיך זים אויך אַלץ מער געהיצט, זיך פֿאַרשיכּורט אין זיינע אייגענע רייד, האָט ניט־אָפּגעהיט אַנטפּלעקט פֿאַרשיידענע פֿאַרבאַהאַלטענע ווונטשן זיינע און אַרויסגעזאָגט מיינונגען, וואָס וואָלט געוויס זיי בעסער געווען צו האַלטן בסוד. אַזוי האָט ער זיך גע־הוידעט אַרויף און אַראָפּ, פֿאַרשיכּורט פֿון די אייגענע רייד, אַלץ בלאַנקער אויסרייבנדיק דעם שפּיגל, וואָס אין אים האָט ער זיין אייגן בילד — א שווישפּילער, א בעל־גאווה פֿון זיך אַליין.

שוויַיגנדיק, אופּגעטרייסלט, האָט זי זיך צוגעהערט, ווי ער זאָגט: „נו, מאַגדאַלען סיבילע, איצט שטייען מיר גלייך־אַף־גלייך, איינס אַנטקעגן אַנדערן. איר און איך — יעדער פֿון אונדז האַלט זיין האַנט ביים רודער פֿון דער מאַכט. ניט דער הערצאָג האָט א רעכט אַף אייך. ווער איז ער דאָס אָט דער הערצאָג?“

דער צעקאָכטער זים האָט גערעדט אַזעלכע רייד, וואָס ער האָט זיך אַליין קיינמאָל ניט דערלויבט פֿאַר זיך צו טראַכטן, און שפּעטער, בעת ער האָט זיך אויסגעניכטערט, האָט ער גרויס עגמת נפֿש דערפֿון געהאַט.

„דער הערצאָג! ער מיינט, אַז מען קאָן הערשן איבער א לאַנד מיטן כּח פֿון זעלנער־רעגלאַמענט. ער האָט קיין שום ידיעה ניט אין דער צונויפֿקייטלונג פֿון געשעענישן. ער פֿאַרמאָגט ניט קיין אייגענעם בליק, ניט קיין אייגענעם מח, אפֿילו ניט קיין אייגן האַרץ. דעם תּענוג פֿון לעבן מעסט ער נאָר אויס לויט דער צאָל פֿרויען און אויסגעליידיקטע בוטלען. דאָס ווילדע רעווען פֿון זיין

רעמבינגען האַלט ער פאַר דיאָניזישער גלוסטיקייט. דאָס איז א גליקלעכער צופאַל, באַזונדערער מזל, וואָס ער האָט אייך באַגעגנט. אייער אמתן חן זעט ער ניט און באַנעמט ניט. איך האָב דערצו די רעכט, איך! איך האָב אייך געבראַכט אַהין, ווו איר געפינט זיך איצט, איך האָב אייך געזען פון ערשטן טאָג אָן. איך ווייס אייער ווערט. איך האָב זיך אליין ארופגעדראַפּעט. איך—א איד און א נבזה און א גאָרנישט, בין אַרויף טריט נאָך טריט, און איצט שטיי איך הויך איבער די אַלע שוואַבישע גולמים, אַזוי הויך, פונקט ווי מיין שימל אַסיאַדאַ שטייט איבער זייערע גראָבע אַרבעט־קליאַטשעס. און אַזוי האָב איך אויך אייך געשטעלט העכער פון די אַלע באַלעבאַטישע, היימיש־געבאַקענע שוואַבישע פרויילנס. און איצט שטיי איך פאַר אייך — א גלייכער פאר א גלייכער, איך שטעל ארויס צו אייך מיין תביעה און פאַרלאַנג אייך. וואלט איר זיך מיר אָפּגעגעבן אָן באַוווסט און טעמפּ, באַלד ווי איר זייט אַראָפּגעקומען פון דעם הירזאוער וואַלד, וואָלט דער נצחון פאַר מיר געווען צו לייכט און אזוי ווי גענאַרט. איצט דאַרפט איר זיך באַשליסן, — איר זייט שוין געניט און ווייסט, ווער איך בין, ווער איר זייט. איצט זאָלט איר מיר זאָגן: „איך געהער צו דיר, איך גיי צו דיר“.

אין גרויס צעטומלעניש איז זי געשטאַנען. זי האָט געשוויגן. און ער, אָן צו שרעקן זיך אויסגערעכנט פאַרן איינדרוק, האָט זיך מיט איין מאָל ארויסגעוויקלט פון זיין ברען און זיך צוריק אָפּגעטובלט אין דעם קאַלטן וועלטלעכן טאָן. און איידער נאָך זי איז געקומען צו זיך, האָט ער איר שוין צערעמאָניעל געקושט די האַנט, זיך טיף פאַרבויגנדיק, און האָט זי געלאָזן אליין, א צעטומלטע און אַן אופגעטרייסלטע.

זייער מונטער האָט ער זיך צוריק אומגעקערט אין שטאָט, צוזאַמען מיט זיין סוויטע. איצט האָט ער שוין פאַרמאָגט די באַשטעטיקונג, וואס ער האט באַדאַרפט. האָט זיך געפילט הויך און זיכער אַנטקעגן אַלעמען, ווער עס האָט אים נאָר געוואָלט שאָדן אָנטאָן. יאָ, זאָל אים דאָס טאַקע עמיץ נאָכטאָן, דער אומגעלומפּערטער רעמבינגען, דער דיקער פירשטבישאָף. יענע האָבן

פאַרמאָגט יחוס, ער האָט זיי אָבער אריבערגעיאָגט. ער איז דער שטאַרקערער.

און דער שימל אַסידאַ האָט איצט, צוריקוועגס, געפילט אַף זיין רוקן דעם בעל-הבית פיל לייכטער, ווי בעתן רייטן אַהינוועגס. ס'איז געווען אַ תענוג, אים צו טראָגן אַף זיך, און דער שימל האָט הויך אויסגעהירזשעט זיין גדולה איבער גאַנץ שטאָט.

דער עסלינגער קינדערמאָרד האָט אָנגעמאַכט גרויס גערודער און געשריי אין אַלע ווינקעלעך פון לאַנד. מען האָט זיך דערציילט אַלץ שוידערלעכערע פרטים וועגן דעם, ווי דער איד האָט אָפּגעצאַפּט ביי דער פאַרפייניקטער מיידל דאָס בלוט און דאָס אריינגעבאַקן אין זיינע מצות, כדי אַף אַזאַ אופן צו באַקומען מאַכט איבער אַלע קריסטן, וואָס מיט זיי האָט י"ג געהאַט צו טאָן. עס זיינען ווייטער אופגעלעבט אַלע אַלטע מעשיות, די לעגענדע וועגן זימאָן דעם קדוש פון טריר, דעם קינד, וואָס די אידן האָבן אויך אַף דעם זעלביקן אופן אומגעבראַכט, און וועגן דעם אינגל לודוויג עטערליין פון ראַווענסבורג. פון הינטער אָט די אַלע מעשיות האָט זיך אַלץ שטראַליקער ארויסגעהייבן דאָס בילד פון דער טויטער מיידל, און אַלע האָבן גערעדט וועגן דעם, וואָס פאַר אַ כשרע, זיסע, הייליקע בתולה דאָס איז געווען. אין די שיינקלעך האָבן די וואָגלענדיקע כלי-זמרים באַזונגען און באַשפּילט די געשעעניש, ציימונגען און פלוג-בלעטלעך האָבן זי באַשריבן אין ווילדע שירים און אויסגעמאָלט אין בלוטדאָרשטיקע צייכענונגען.

אין פאָלק האָט זיך שוין געלאָזט מערקן אַ באַוועגונג אַף אָפּצורעכענען זיך מיט די אידן. ביי די טויערן פון די געטאָס האָבן זיך געקליבן געזעמלען, און אַז אַ איד האָט נאָר געהאַט די העזה זיך צו באַווייזן, איז ער אופגענומען געוואָרן מיט מיאוסע זלזולים, און מען האָט אים באַוואָרפן מיט שטיינער און בלאָטע. דער מסחר האָט זיך אָפּגעשטעלט, קריסטלעכע בעלי-חובות האָבן זיך איזדעקעוועט איבער זייערע אידישע קרעדיטאָרן, זיי געריסן די בערד, זיי באַשפּייגן. די געריכטן האָבן פאַרשלעפּט פּראָצעסן

צווישן אידן און קריסטן, האָבן ניט געוואָלט משפּטן פֿאַר אידן. אין בײַערן, אין ראָזנהײמער געגנט, אױפֿן גרויסן האַנדל־שליאַך צווישן ווין און דעם מערבֿ, האָט אַ תּבֿואה־הענדלער, וואָס האָט געליטן פֿון אידישער קאָנקורענץ, צוזאַמען מיט אַן אַנטלאָפֿענעם שרײַבער צונויפֿגעקליבן אַ באַנדע, כּדי אָפּצוהיטן אױפֿן וועג אידישע סוחרים און זײערע סחורות אויסצוראַבירן. די קורפֿירשטלעכע רעגירונג האָט זײ ניט געשטערט און גוטוויליק זיך צוגעקוקט צו דעם: און נאָר שאַרפֿע פּראָטעסטן מצד שוואַבן און די ענערגישע אַרײַנמישונג פֿון דער ווינער קאַנצעליאַריע האָבן געווירקט, אַז ס׳זאָל געמאַכט ווערן דערצו אַ סוף.

אויך אין די הויפֿן און קאַבינעטן האָט מען זיך מיטן גרעסטן אינטערעס צוגעקוקט צו דעם עסלינגער ענין. מען האָט געזען, אַף וואָס פֿאַראַ הינערשע פֿיסלעך ס׳איז געבויט געווען די גאַנצע געשיכטע, און מען האָט צוגעשמייכלט, אַף וואָס פֿאַראַ פּרימיטיוון אופֿן די רײַכשטאָט עסלינגען האָט דאָ בדעה געהאַט אָפּצוטאָן דעם ווירטעמבערגער הערצאָג און זײַן פֿינאַנסדירעקטאָר. אָבער אַלע האָבן דערלעבט אַ נקמה, און זיך פֿאַרכלינענדיק פֿון הנאה האָט מען אײַנגעזען, אַז גראָד די נאַאיוויטעט איז זײער געשיקט. די הויפּט־ראיה פֿאַרן בילבול איז געווען דער פֿאָלקס־גלויבן, אַז די געבאָרענע אין ניטל־אָוונט שטייען אין אַ באַזונדער סכּנה מצד די אידן, און אַף אָט דעם גלויבן איז אין דעם פֿאַל טאַקע ספּעקולירט געוואָרן, ווײַל די דערהרגעטע מיידל איז אויך געבאָרן געוואָרן אין יענעם אָוונט.

איבער די אידן האָבן זיך גענומען פֿאַרציִען שווערע, אָטעם־פֿאַרכאַפּנדיקע, געדיכטע כמאַרעס. אײַנגעהייקערט אין זײערע ווינקעלעך האָבן זײ דערשראָקן געוואַרט און פֿאַרשטאַרט אַרויסגעקוקט אױפֿן מאַוימדיקן גרויל, וואָס האָט זיך אָנגערוקט אַף זײ. אַי ווײ! שטענדיק, ווען מען האָט אַף איין אידן אויסגעקלערט אַזאַ ווילדן בילבול, האָט מען שוין די טויזנטער אויסגעקוילעט, פֿאַרברענט, געהאַנגען און די צענדליקער טויזנטער זײַנען פֿאַרטריבן געוואָרן פֿון זײערע ערטער און פֿאַרװאָגלט געוואָרן איבער דער וועלט. פֿאַרוויקלט אין גרויל, זײַנען זײ געזעסן אין די געטאָס,

ארום זיי האָט זיך אויסגעשפּרייט אַ טויטע שטילקייט, אָנגעזאַפּט מיט אימה, מיט רציחה, עפּעס אַזוי ווי די לופט וואָלט אויסגעמיטן זייערע גאַסן און זיי האָבן אומזיסט געקייכט נאָך אָטעם. די ערשטע וואָך איז געווען די שרעקלעכסטע. די וואַרטעניש, אָט דאָס אימהדיקע, געליימטע זיצן איינגעקאָרטשעט און ניט=וויסן: ווער, ווו, ווי. די חשובסטע זיינען געלאָפן צו די מאַכטהאָבער. שטענדיק, ווען נאָר מען האָט זיי נויטיק געהאַט, האָט מען זיך געחנפעט צו זיי, איצט האָט מען זיי אפילו ניט צוגעלאָזן. אָט דאָס ציען מיט די אַקסלען אין די וואַרט=חדרים. אָט דאָס אָנקוועלן פון זייער טויט=שרעק. אָט דאָס לאָזן זיי אַף הפקר, אָט דאָס אָפּווענדן דעם פּנים פון די ניט=באַשיצטע. אָי וויי! אָט די מאַכטהאָבער, וואָס האָבן זיך געהייסן גוט באַצאָלן פאַר זייערע שוץ=בריוו, און האָבן איצט קיין צייט ניט צו פאַרטיידיקן זייערע אידן אין דער נויט. אָי וויי! אָט די צוויי נאַקעטע און אָפּגעלאָזענע זעלנער ביים טויער פון געטאָ זאָלן דאָס זיין די שמירה קעגן אַ באַנדע פון הונדערטער גזלנים און רוצחים! אָי וויי! מען זעט באַשיימפּערלעך, ווי די שטאָט=יועצים און די אַמטן מאַכן צו די אויגן און פאַרשטאָפּן די אויערן, אַזוי אַז די חברה וועט אומגעשטערט קאָנען באַפאַלן די אומבאַשיצטע. ווי געשריען! נאָר איין גאָט קאָן העלפן! ווי געשריען איבער דעם אָרעמען פאָלק ישראל! ווי געשריען איבער די אומבאַשיצטע, צעריסענע געצעלטן פון יעקב!

צו אַלע אידישע קהילות, פון פּוילן ביז עלזאַס, פון מאַנטואַ ביז אַמסטערדאַם איז די שווערע בשורה דערגאַנגען. אומעטום איז זי אַרומגעפלויגן מיט אירע שוואַרצע פליגלען, מיט איר רויבערישן שנאָבל, און אַלעמענס הערצער האָט זי אָפּגעליימט. אַ איד זיצט אין תפיסה אין דער שוואַבישער מדינה, אין עסלינגען, אין דער זינדיקער שטאָט, אין דעם נעסט פון אַלע רשעות און נידערטרעכטיקייט, און די גוים זאָגן, ער האָט געקוילעט זייערס אַ קינד. אדום באַוואָפנט זיך, וויל אונדז באַפאַלן היינט, מאָרגן — ווער ווייס. שמע ישראל!

זיינען די מענער ארומגעגאַנגען מיט טויט־בלאַסע פּנימער און האָבן פאַרגעסן אָן זייערע געשעפטן, און זייערע שיינע, אויס־געפּוצטע פרויען האָבן צעשראָקן און מיט פאַרלאָרענע אויגן ארומגעפּלאָנטערט אין די ווינקעלעך, מיט טיפן גלויבן ארופגע־קוקט צו די מענער, גרייט בלינד זיי צו פאָלגן, וואָס זיי וועלן נאָר הייסן. דעם אָטעם האט איינגעהאַלטן די גאַנצע אידישע עדה פון רוימישן קיניגרייך און ווייט אריבער זיינע גרענעצן.

אידן האָבן זיך געקליבן אין די בתי־מדרשים, געשלאָגן זיך על־חטא, געזאָגט וידוי, געפּאַסט מאָנטיק און דאָנערשטיק און ווידער אמאָל מאָנטיק. זיינען זיי געשטאַנען איינג צונויפגעפּרעסט אין די שולן, איינגעהילט אין טליתים און קיטלען, זיך געשאָקלט און געוואָרפן מיט פאַנאַטישן ברען. זיי האָבן געשריען צו גאָט מיט פאַריאושטע קולות, וואס האָט דערמאָנט אָן די שרייענדיקע מי־אוסע טענער פון די שופרות, וואס זיי בלאָזן ראש־השנה. זיי האָבן זיך מתודה געווען אין זייערע זינד, זיי האָבן געשריען: נים פון אונדזערטוועגן, רבונו של עולם, דערבאַרעם זיך איבער אונדז, נים פון אונדזערטוועגן, נאָר פון וועגן די מעשים־טובים פון די אבות!" זיי האבן אויסגערעכנט די נעמען פון די אבות, אַ ריי־סטער אָן א סוף פון אומגעקומענע אַף קידוש־השם, פון די אַלע פאַרפייניקטע און געמאַטערטע דורך די יונים און די רוימער, די געקוילעטע און די געוואָרגענע און די פאַרברענטע דורך די קריסטן, די קדושים פון די פּוילישע קהילות ביז צו די קהילות פון טריר, שפּייער, וואָרמס. זיי זיינען געשטאַנען, איינגעוויקלט אין ווייסע קיטלען, די קעפּ באַשאָטן מיט אש, זיי זיינען געשטאַ־נען דעם גאַנצן טאָג, התלהבותדיק זיך געשאָקלט, ביז כלות הנפש, זיך אויסגעטענעט מיט רבונו של עולם און געמאָנט פון אים, ווען דער טאָג האָט געגראָט, און אַז דער טאָג האָט זיך שוין געוויקלט אין שטנם פון בין־השמשות, האָבן זיי נאָך אַלץ געשריען מיט הייזעריקע, אויסגעווויינטע קולות: „געדיינק דעם בונד מיט אברהם און די עקדה פון יצחק!"

און אין עזרת הנשים, אָפּגעשיידט מיט גראַטעס און אומ־באַמערקט פאַר די מענער, האָבן זיך געפונען די פרויען. זיי

זיינען געזעסן איינגעשראָקן, פאַראומערט, מיט אופגעריסענע אויגן, ווי פ.ויגלען אין אַ ריי אַף אַ שטעקל אין אַ שטייג, און האָבן שטיל גאָטספאָרכטיק און הכנעהדיק געלייענט דעם טייטש־חומש און די אַנדערע ווייבערשע ספרים אין עברי־טייטש.

אין אלע שולן און בתי־מדרשים פון מאַנטואַ ביז אַמסטער־דאַם, פון פוילן ביז עלזאַס, זיינען די מענער אזוי געשטאַנען, גע־פאַסט, מתפלל געווען, און צו דער גלייכער שעה, ווען דער באַ־גינען האָט זיך געגרויט און ווען דער טאָג האָט זיך גענייגט צום אוועקגיין, האָבן אלע אידן פון אומעטום זיך אויסגעדרייט צו מזרח־צו, פאַרוויקלט אין קיטלען, און אַלע האָבן געזאָגט דאָס זעלביקע: „קיין זאַך איז אונדז ניט געבליבן, אחוץ דער תורה״, און פאַרענדיקט:

„שמע ישראל, ד׳ אלקינו, ד׳ אחד״.

אָבער ווען די ערשטע טעג פון גרויסער אימה זיינען פאַרביי, האָט זיך ארויסגעוויזן, אַז די שטאָט עסלינגען האָט אָפּ־געלייגט דעם פראָצעס פון דעם איד יחזקאל זעליגמאַן פריידנ־טאַל. מעגלעך, אז דאס איז געשען איבער פּאָליטישע סיבות, אָדער מען האָט דאָס נאָר געטאָן צוליבן תענוג פון לייגגער מאַטערן די אידן, אדער מ׳האָט נאָך געהאָפט צו באַקומען נייע־רע, פעסטערע באַווייזן, — ווי עס זאָל זיין, אָבער עס זיינען אוועק חדשים, דער איד איז פאַרשפאַרט געווען אין תפיסה, און זיין פראָצעס האָט זיך ניט גערירט ווייטער. דערווייל איז נאָר געבליבן ביי דעם ערשטן פאַרהער מיט ענוים.

די אידן אָבער, וואָס זיינען שוין אין משך פון די טויזנטער יאָרן צוגעוויינט געווען צו בלערליי רדיפות, האָבן, נאָכן אפּכאַפּן זיך פונם ערשטן, ליימענדיקן שרעק, באַלד גענומען לויפן, איילן זיך, צוגרייטן פאַר זיך באַהעלטענישן פאַר דער קומענדיקער סכנה. זיי האָבן געלאָזט באַזיגלען און באַשטעטיקן זייערע שוץ־בריוו, האָבן געדונגען באַוואָפנטע לייט פאַר זייער שמירה. איבער אַלע וועגן זיינען געלאָפן זייערע שלוחים, כדי אומעטום און גלייכ־צייטיק צו אָרגאַניזירן שוץ, אין אַלע הויפן און ראָטהייזער האָבן זייערע אַגענטן מיט בלערליי מעגלעכקייטן געזוכט משפיע צו זיין אַף

די מאַכטהאָבער און זיי אַריבערצוציִען אפן צד פון די אידן; דער גרעסטער טייל פון זייער מזומן־פאַרמעגן איז אין פאָרעם פון וועקסלען און קרעדיט־בריוו אריבערגעשיקט געוואָרן קיין אויסלאַנד, אין זיכערע ערטער.

אָבער איבער אלע זייערע מחשבות און מעשים האָט אַליץ געהויערט די געדיכטע כמאַרע. דער אָנקומענדיקער גרויל האָט געררויבט בײַ זיי דעם שלאָף, זייער שפּייז און געטראַנק האָט אָנגעוואָרן יעטווידן טעם און ריח, זיי האָבן אָנגעוואָרן די רו צו פירן דעם געשמאַקן און געליבטן שאַרפן פלפול אין תלמוד לערנען, זיי זיינען אָפטמאָלם געבליבן שטיין אַפן האלבן וואָרט. און די שווערע כמאַרע איז אפילו אריינגעדרונגען אין זייערע שבתים, איִן די שטאָלצע, הייליקע שבתים, וואָס זיי האָט דער גרעסטער קבצן אַף אַ מלכותדיקן אופן שטענדיק אָפּגעריכט, זיך טראָגנדיק מיט חלומות וועגן דער פארלאָרענער מלוכה און מיט משיח־בײַנקעניש.

מען האָט זיך אפילו פאַרזיכערט, אָבער דאָס אַליץ איז נאָר לפנים געווען, איז געגליכן צו דעם דינעם סכך אַף די סכות. די כמאַרע איז שוין שווער אראָפּגעהאנגען, און קעגן דער כמארע האָט קיין מיטל ניט געקאָנט העלפן. און שטענדיק — אין די וואָכעדיקע טעג און אין די ימים־טובים, האָט פון יעדן ווינקעלע ארויסגעלאָקערט די אימה.

דער פראַנקפורטער רב, ר׳ יעקב יהושע פאַלק, איז געזעסן איבער דער תורה. קעגן זיין ווילן האבן די בײַנערדיקע פינגער פון זיינע אויסגעדאַרטע, געקנייטשטע הענט אופגעמישט אין דעם פינפטן חומש, אין דעם ספר דברים, די תוכחה, די פרשה מיט די שוי־דערלעכסטע קללות, וואס א מענטשלעכע פאַנטאַזיע קאָן נאָר צוקלערן, און די אויגן פון דעם אלטן רב האבן זיך אָפּגעשטעלט אַף די דרויענדיקע, פירקאַנטיקע אותיות, און ער האָט גע־לייענט :

און גאָט וועט ארופשיקן אַף דיר אומגליק, צומישעניש, און פאַרטיליקונג אין גאר דער טועכץ פון דיין האַנט, צו וואָס דו וועסט זיך נאָר נעמען, דו וועסט דיר פאַרקנסן אַ ווייב, און אַן

אנדערער וועט זי צונעמען, אַ הויז וועסטו זיך אויסבויען, און וווינען אין דעם וועסטו ניט. גאָט וועט דיך איבערענטפערן אַ געשלאָגענעם אין די הענט פון דיין שונא; מיט איין וועג וועסטו אַרויס אַנטקעגן אים, און מיט זיבן וועגן וועסטו פון אים אַנטלויפן. ער וועט זיין דער קאָפּ, און דו וועסט זיין דער וויידל. און ער וועט דיך באַדריקן און וועט דיר איינג מאַכן, אַז דו וועסט עסן די פרוכט פון דיין אייגענעם לייב, די פלייש פון דיינע זין און טעכטער, וואָס גאָט האָט דיר געגעבן, אין דער איינגשאַפט און באַדריקונג, וואָס דער פיינט וועט דיך דריקן. די פרוי, די ווייכסטע און די פאַרצערטלסטע, וואָס איר פוס־טריט האָט קיינמאָל די ערד ניט געהאַט אָנגערירט פון ווייכלעכ־קייט און פאַרצערטלטקייט, וועט איצט מיט שנאה בליקן אַף איר מאַן און אַף איר זון און אַף איר טאָכטער. פון וועגן דעם פיצע־לע אירן, וואָס זי האָט געבאָרן, וועט זי פחד האָבן, יענע זאָלן אים ניט אופעסן נאָך איידער זי וועט דאָס טאָן, פון גרויסער נויט אין פאַרבאָרגעניש און אין עלנט און אין איינגעניש און באַדריקונג מצד דעם שונא. און גאָט וועט דיך צעשפּרייטן צווישן אַלע פעלקער; און דו וועסט ניט געפינען קיין אָפּרו צווישן די פעלקער און קיין אופהאַלט פאַר דיינע פוסטריט. און גאָט וועט דיר געבן אַ ציטערדיק האַרץ, א צעשראָקענע אויג און אָפּגע־שוואַכטע געבליטן; און דו וועסט טאָג און נאַכט לעבן אין שרעק און פחד האָבן פאַר דיין לעבן, און אין דער קלעמעניש פון דיין האַרצן, וואָס דו וועסט זיך קלעמען, און אין דער זעאונג פון דיינע בליקן, וואָס דו וועסט זען, וועסטו זאָגן: זאָל שוין קומען דער אָוונט! און אין אָוונט וועסטו זאָגן: זאָל שוין קומען דער פרימאָרגן!

דאָס אַלץ האָט דער זקן געלייענט און זיין האַרץ איז פול געוועזן מיט גרויס שרעק, ער האָט אַריבערגעצויגן איבערן קאָפּ זיין טלית, כּדי מער ניט אָנצוקוקן די גרויסע, התראהדיקע אותיות, און ער האָט געוויינט און געקרעכצט. די רביצין האָט זיך ניט געדרייסט אים צו שטערן בעתן לערנען, איז דער־שראָקן געשטאַנען פאַר דער טיר און זיך צוגעהערט, ווי ער

קרעכצט, און זי האָט אין גאַנצן געציטערט, און איר אַלט האַרץ האָט געקלאַפּט פֿאַר שרעק ביזן האַלדז אַרויף, אָבער זי האָט זיך ניט דערוועגט אים צו שטערן.

פֿון ר׳ יעקב יהושע פֿאלקס טיף=איינגעפֿאַלענע, מידע, באַיאָרנטע אויגן האָבן זיך אָן אופֿהער געגאָסן טרערן און זיין טלית איז אינגאַנצן אויסגעווייקט געווען.

דער קירכראַט = דירעקטאָר פֿיליפּ היינריך ווייסענזע איז גאָר אַן אַנדערער געוואָרן זינט יענער נאַכט, ווען מאַגדאַלען סיבילע איז אַריינגעפֿאַלן אין דעם הערצאָגס נעץ. אמת, אין דער גאַנצער מלוכה, און באַזונדערס אין דעם שוואַבישן קרייז, איז זיך ניט פֿאַרלאָפֿן קיין איין געשעעניש פֿון פּאָליטישער וויכטיקייט, וואָס ער זאָל ניט האָבן אַריינגעשמעקט אַהין מיט זיין גלוסטיקער נאָז און אין וואָס ער זאָל ניט האָבן אַריינגעשטעקט זיינע פֿיינע, שפּילעוודיקע פֿינגער. אָבער איצט האָט שוין זיין פֿלינקייט געהאַט אין זיך עפּעס אָפּגעלאָזנס, אומבאַוועגלעכס, אַ מין מעכאַנישקייט. עס איז אָפּטמאָל פֿאַרגעקומען, אַז אין מיטן שמועס האָט אָט דער געניטער וועלטלעכער מאַן זיך מיטאמאל איבערגעריסן, אָנגעהייבן ריידן גאַר וועגן זייטיקע זאַכן. אָדער ער האָט גאָר גענומען טרייסלען מיטן קאָפּ, עפּעס אונטערמורמלען, נאָכהעם אנטשוויגן ווערן. אַן אַנדערש מאָל האָט מען אַט דעם מאַן, וואָס האָט שטענדיק אַזוי שטריינג אָפּגעהיט די כּללים פֿון דער מאָדע, גאָר געזען גיין אָן קניבענדלעך, אָדער מען האָט געמערקט אַנדערע חסרונות אין זיין אָנטאָן זיך. זייער משונהדיק איז געווען זיין הנהגה מיט פֿרויען. ער האָט זיך באַנומען מיט דער גרעסטער העפֿלעכקייט, אָבער טיילמאָל פֿלעגט ער זיך דערלויבן אין דאַמען=געזעלשאַפֿט צו זאָגן עפּעס אַזאַ גראָבקייט, אַז אַפֿילו דער גענעראַל רעמכינגען פֿלעגט פֿאַרשטיינערט ווערן. אַחוץ דעם האָט מען זיך אויך זייער געוווּנדערט איבער דעם, וואָס ער האָט פֿאַרפֿירט ליבע=אינטריגעס. ביז איצט האָט ער דאָך זייער פּרישותדיק געלעבט. אַ חידוש איז אויך געווען דאָס, וואָס ער האָט פֿאַרפֿירט

ליבֿעס דוקא מיט אזעלכע דאַמען, וואָס זיינען שוין דורכגעגאַנגען דורך זיס׳ הענט.

בנוגע זיס האָט ער איצט זיך אויפֿגעפֿירט נאָך הכנעהדיקער, ווי פֿריער. דאָס האָט פֿאַרחידושט. ווייל אין די קרייזן, וואָס זיינען געשטאַנען נאָענט צום הערצאָג, האָט מען געוווּסט, אַז דער איד שטייט שוין ניט אַזוי פֿעסט אין מיטלפּונקט פֿון מאַכט, ווי מיט עטלעכע חדשים צוריק. און ביי זיין מעמד, האָט ווייסענזע גאָר לחלוטין ניט נויטיק געהאַט זיך צו חנפֿענען און דרייען מיטן ווײַדל פֿאַרן פֿינאַנס=דירעקטאָר. פֿונדעסטוועגן האָט ער ניט דורכגעלאָזן קיין שום געלעגנהייט אים אַרויסצוווייזן זיין געטריישאַפֿט, און ער האָט זיך אַזוי אונטערגעלעקט, אַז זיס האָט אים אפֿילו חושד געווען אין פּלאַנעווען עפּעס אַן אינטריגע קעגן אים. און איינמאָל האָט ווייסענזע גאָר אומגעריכט מיט אַ מין חוזק=מאַכעריי מרמז געווען אַף דעם פֿינאַנס=דירעקטאָרס אידישקייט, וואָס ביז איצט האָט ער דאָס אויסגעמיטן. ער האָט אים געפֿרעגט דעם טייטש פֿון עטלעכע העבֿרעאישע ווערטער, און הגם זיס האָט אים געענטפֿערט, אַז ער האָט שוין לאַנג פֿאַרגעסן זיין ביסל העבֿרעאיש, האָט ער אים נאָך עטלעכע מאָל, און אַלץ אין גרעסערע געזעלשאַפֿטן געשטעלט די זעלבֿיקע פֿראַגע.

אין איינעם אַן אָוונט האָט ער פּלוצלונג איינגעלאַדן צו זיך זיינע ביידע אַלטע פֿריינט, בילפֿינגער און האַרפּרעכט. זיי זיינען ביידע געקומען, פֿאַרזאָרגט, גרייט צו העלפֿן, האָבן געפֿרעגט, וואָס איז געשען. אָבער ס׳איז קיין זאַך ניט געשען. און די געסט האָבן צעטומלט זיך איבערגעקוקט, נאָכדעם אים אָנגעקוקט, האָבן איינגעזען, ווי עלנט ער איז, און זיינען פֿאַרבליבן ביי אים. כּדי איבערצורייסן די שטילשווייגעניש, האָט בילפֿינגער אים געפֿרעגט, ווי ווייט ער האַלט שוין מיט זיין פּירוש אַף דער ביבל. אַלע פּירושים, וואָס זיינען פֿאַראַן, זיינען דאָך אין בעסטן פֿאַל ניט מער, ווי מיטלמאַסיקע ווערק, און עס פֿילט זיך אַ גרויסער דוחק אין דער צוגעזאָגטער אַרבעט פֿון דעם פֿריינט. ווייסענזע האָט אַף דעם געענטפֿערט מיט אַ בלאַסן, אויסגעלײדיקטן שמייכעלע און אַ נישט=זאָגנדיקער

תנועה מיט דער האַנט, אַז ס'וואָלט אפשר בעסער געווען, ווען ער וואָלט זיך ניט גערירט פון הירזאַו און וואָלט אַלע זיינע יאָרן אָפּגעאַרבעט אַף דעם ווערק. „יא", האָט הארברעכט אַף דעם געזאָגט, און אייגנטלעך איז דאָס גאָר קיין תשובה ניט געווען, „אַ מאָדנע משוגענע צייט איז איצט, אַלע ווענן זיינען שמוציק, און ס'איז זייער און זייער שווער צווישן אָט דעם אַלעמען צו פאַרבלייבן ריין".

וויסענזעם פּאָליטישע לאַגע איז געוואָרן אַלץ פילדייטנדיקער. ער האָט פאַראייניקט אַ סך זאַכן, וואָס האָבן ניט געלאָזט זיך פאַראייניקן. ער איז געזעסן אין דער עלף־קאָמיסיע פון פּאַרלאַמענט, האָט פאָרמולירט און סטיליזירט די אַנקלאַגן פון די דעמאָקראַטן קעגן דער רשעותדיקער הערשאַפט פון הערצאָג, און צו דער גלייכער צייט איז ער געווען דעם זעלביקן הערצאָגס שווער פון דער לינקער האַנט און זיין בעל־סוד. ער האָט אָפּגעהאַלטן באַראַטונגען מיט זיס, מיט די יעזואיטן, מיט די גענעראַלן, און צו דער גלייכער צייט האָט ער געשריבן היציקע פאַרטיידיקונג־שריפטן פאַר דער קאָנסטיטוציע און פאַר די עוואַנגעלישע פרייהייטן. זיינע טעפּ זיינען געשטאַנען אַף אַלע פייערן, זיינע פענטעס זיינען אויסגעלייגט געווען אין אַלע וועלדער. דער אַמאָליקער וויסענזע וואָלט בלי־ספק גליקלעך געווען, צו האָבן אין די הענט די ספרונזשינעס פון אַזוי פיל קאָמפּליצירטע מאַכינאַציעס, פאַרשווערונגען, אינטריגעס, משא־ומתנס, באַראַטונגען. ער וואָלט גרויס תענוג געהאַט פון דעם אַרומשמייען אָן אַן אָטעם, פון דער צאַפּלדיק האַרמידערדיקער און וויכטיקער פאַרנומענקייט אַף הונדערט הענט. אויך איצט האָט דער קירכן־ראַט־דירעקטאָר געהאַט אַ האַנט און אַן אויג אין איטלעכן עסק, אָבער צו אַלעמענס פאַרוווּנדערונג, האָט ער פּלוצים אין רעכטן מיטן טומל און הודאַ אָפּגעטראַטן און דערקלערט, אַז ער מוז זיך אויסרוען, און האָט זיך באַזעצט אין זיין פּוסטן הירזאַוער הויז אַרבעטן איבער זיין ביבל פירוש.

ער איז אָבער דערמיט פון אָרט ניט געקומען. מיט קנאה און פאַרדרוס האָט ער געקוקט אַף די בייביקע ספרים פון די

פריערדיקע מפרשים, וואָס האָבן אויך, צו גלייך מיט אים, געאקערט דאָס זעלביקע פעלד. אפנים, אַז נאָך אַ לאנגע צייט וועלן די סטודענטן מוזן בייקומען אָט די האַרבע חכמה. עס וועט נאָך געדויערן א גוטע ווײַלע, ביז עס וועט זיך אים איינגעבן אָנצופילן אָט דעם ריזיקן קערפער מיט האַרץ און מיט לעבן.

ניין, די אַרבעט האָט זיך בײַ אים לחלוטין ניט געריררט פון אָרט. דער לאָמפּ האָט אפילו געברענט ביז אַ שטיק אין דער נאַכט איבער זיין טיש מיט די ביכער; אָבער זיינע אויגן האָבן ניט געזען די אותיות, ניט די געגרייזלטע גריכישע, ניט די פעסטגעבויטע דייטשע, ניט די פירקאַנטיקע העברעאישע. זיי האָבן געזען נאר איינע, וואָס איז דאָ ניט געווען: ברוינלעכע, מיט מילדן פּוך באַוואַקסענע, מענלעך=דרייסטע באַקן, בלויע אויגן אין אַ זעלטענעם קאָנטראַסט צו די טונקעלע האָר איבער דעם. האָבן זי געזען איינגעשלאָסן אין שטילן ליכטיקן עיגול פון לאָמפּ. דורך די טעג האָט ער זיך געשלעפּט איבער די חדרים, — ווי גרוים און פוסט זיי זיינען געווען! — זיך געשלעפּט אין פאַנטאָפל, אין אַ פּאַריק, אָפּגעלאָזן, אַרײַנגעשמעקט אין איין ווינקל, אין דעם אַנדערן, האָט מיט זיין אויסגעדאַרטער האנט געגלעט אַ טישטעכל, דעם לען פון א דיוואַן, און אף זיין פּנים איז געלעגן א קרום שמייכעלע.

ער האָט געלאָזן צו זיך רופן דעם מאגיסטער יעקב פּאַליקאַרפּ שאַבער. יענער האָט זיך מאָוימדיק דערשראָקן. פאַרשטייט זיך, אַז דער קירך=ראַט = דירעקטאָר וועט ריידן האַרבע דיבורים וועגן זיין גלויבן, אים שטראָפן פאַר זיין אָפּזונדערן זיך, אים שלעפּן צום בית=דין, פאַרשפאַרן אין תּפיסה, פאַרטרייבן פון לאַנד. איצט, בעת זיין אייגענע טאָכטער געפינט זיך שוין מער ניט אין דער ביבל=קאָלעגיע, וועט ער דאָך געוויס ניט האָבן קיין אייגזעעניש. ער האָט זיך באַגאָסן מיט שווייס, זיינע פרומע קינדעראויגן זיינען געוואָרן קיילעכדיק און צעשראָקן, ער איז געלאָפן אַהין און צוריק מיט קורצע טריטעלעך און שווער סאָפּענדיק. אבער באלד איז ער בייגעקומען זיין שרעק. אויב גאָט האָט אים אויס=

דערוויילט, אַז ער זאָל זיך מקריב זיין פאַר דער הייליקער אמונה, איז ער מיט דאַנק גרייט צו נעמען אַף זיך די שליחות. און אַזוי איז ער אריין צו דעם פרעלאַט, אפילו א ביסל אונטערשוויצנדיק, אָבער דאָך מוטיק און דרייסט, און האָט תיכף ומיד גענומען ריידן וועגן חנניה, מישאל ועזריה אין קאַלך־אויוון. אבער וויסענזע האָט אים איבערגעשלאָגן און געזאגט, אז ער האָט אים כלל וכלל ניט געלאָזט רופן צוליב וואסערע עס איז געשעפטלעכע ענינים, ער האָט נאר חשק געהאט נאָך אַמאָל צו זען און זיך אויסצוריידן מיט זיין טאָכטערס אלטן פריינט.

דער מאַגיסטער האָט פאַרלייכטערט אָפּגעעטעמט און האָט גענומען תמימותדיק און מיט גרויס פאָרכצומקייט ריידן וועגן מאַגדאַלען סיבילע און וועגן דעם, ווי שטארק אָט די גאָטס־פאַרטיקע, איידעלע און אויסדערוויילטע שוועסטער — גייט איצט אָפּ זייער גאַנצן קריין. וויסענזע האָט זשעדנע זיך צוגעהערט צו זיינע רייד, דער מאַגיסטער האָט אין דער שטיל זיך פאַרגעוואָרפן, ווי אזוי האָט ער דאָס אַזאַ ליבנסווערדיקן מענטשן געהאַלטן פאַר אַן אכזר און פאַר אַ הולופרנוס. און ער איז אינגאַנצן צעגאַנגען פון מתיקות. דער קירכראַט־דירעקטאָר האָט געפונען אָפּרו און שלום פאַר זיין נשמה אין דער פשוטער תמימותדיקער פלאַפּ־לעריי. ער איז זיך אָפּטער צוזאַמענגעקומען מיטן מאַגיסטער, און זיי האָבן אָנגעהויבן זאַלבעצווייט צו מאַכן שפּאַצירן אין וואַלד. שרעקעוודיק און איינגעהאַלטן האָט שפּעטער גענומען ריידן וועגן זיינע אייגענע שירים און תפילות, האָט זיי אַפילו פירגעלייענט. און בעת וויסענזע האָט דאָס אַלץ פריינטלעך אויסגעהערט און אפילו גענומען ריידן וועגן דער מעגלעכקייט אָפּצודרוקן די שירים, האָט ער מיט דעם חסד אינגאַנצן אָפּגעקויפט דעם יונגנ־מאַן. אזוי אַז ער האָט אים אַפילו אָנגעטרויט זיין טיפסטן סוד וועגן דער פרינצעסין פון דעם הימלישן ירושלים און וועגן איר פאָטער, דעם אידישן רשע.

וויסענזע האָט אָנגעשטעלט די אויערן. זיין מאַטקייט און אָפּגעלאָזנקייט איז פון אים מיטאַמאָל אוועק. איצט האָט ער גאַנצע טעג זיך גענומען ארומדרייען אין וואַלד מיטן מאַגיסטער,

וואָס איז ברייטער ווי לייגער געוואָרן פון דעם גרויסן כבוד. איז געשטאַנען ביים הילצערנעם פאַרקן, האָט זיך אַליין פונדאַסניי געלאָזט איבערדערציילן אַלע פּרטים. האָט זיך שטאַרק נאָכגעפרעגט אַפן אַלטן האָלענדער, מינהער גבריאל אָפּענהיימער וואַן סטראַטען. האָט געחשבונט. נעמי האָט ער אַפילו קיין איין מאָל ניט געזען, אָבער פון דער גאַנצער מאָזאַאיק האָט ער זיך צונויפגעשטעלט כמעט אַ ריכטיק בילד.

איצט האָט אויך זיין לאָמפּ געברענט ביז אַ שטיק אינדערנאַכט אַריין, אָבער דער פּרעלאַט האָט מער ניט געבלאָנדזשעט מיט אומזיכערע, זקנישע טריט; פלינק, ווי אַף פעדערן איז ער איצט אַרומגעלאָפן איבער די ווייסע, גרויסע חדרים, זיינע באַוועגלעכע חלומות האָבן אויסגעפילט די צימערן מיט מענטשן און מיט קומעדיקע געשעענישן, טיף און הנאהדיק האָבן זיינע דינע ליפּן געשמייכלט, און אָפּטמאָל האָט ער געשעפּטשעט פאַר זיך: „מיר'ן זען, מיין הער געהיימער פינאַנס=ראַט!“ אָדער: „נו, נו, ווער וואָלט זיך דאָס געריכט, עקסעלענץ?“

יאָ, ווער האָט זיך דאָס געקאָנט ריכטן! ער איז געווען אַן אַלטער פוקס, האָט שוין באַשמעקט און באַקוקט דאָס לעבן און די מענטשן פון אַלע זייטן. האָט זיך איינגערעדט, אַז ער פאַרשטייט צו לייענען אַף מענטשלעכע פּנימער. און ער האָט זיך ווידער אַמאָל איבערצייגט, אַז אַף אָט דער גרויסער וועלטסצענע איז פאַראַן נאָך מער שמינק און מאַסקעס, ווי אַפילו דער פאַרביסנסטער סקעפּטיקער קאָן זיך נאָר פאַרשטעלן. ווער האָט דאָס גאָר געקאָנט טראַכטן? און אין זיין איינזאַמען, שטילן צימער האָט ער אַרויסגערופן פאַר זיך דעם פּנים פון דעם איד. ער האָט צוגעמאַכט די אויגן און האָט זיך איינגעגעסן אין יעדן שטריך באַזונדער, אין די תאוהדיקע רויטע ליפּן, אין די ווייסע, קאַלטע, עלעגאַנטע באַקן, אין דער אומבאַרימהאַרציקער, נצחונדיקער גאָמבע, אין די לאָקערנדיקע, האַסטיקע, שוועבנדיקע אויגן, אין דעם גלאַטן ניכטערן שטערן מיט די בעל=חשבון=האָרבעלעך איבער די ברעמען. וועמען וואָלט גאָר איינגעפאַלן צו זוכן הינטער אָט דעם אייזקאַלטן און אייזקלאָרן געשעפּטסמאַן און מאַכט=

מענטש די סענטימענטאַלע אידיליע אין וואַלד פון הירזאָו!
נו, מיין הער פינאַנס־דירעקטאָר! איר געדיינקט, ווי איר זייט געשטאַנען פאַר מיר אין יענעם גרויליקן אָוונט אין אייער פּאַלאַץ! וואָס פאַר אַן אופגעוועקטן, גרויסוועלטישן און שמועסגרייטן פּנים איר האָט דאָס געמאַכט! יאָ, מיין הער העברעער, דעמאָלט האָט איר מיר געזאָגט, איך זאָל זיך אַביסל מער צוזאַמענעמען. אמת, איך בין טאַקע געווען אין יענעם אָוונט אַביסל אַפּגעלאָזן און האָב צופיל געפּלאַפּלט און זיך אופגעפירט ניט אינגאַנצן מעשה וועלטמאַן. איך בין טאַקע געזעסן זייער עלנט אין דער צייט, וואָס איר זייט געשטאַנען פאַר מיר אַזוי שלאַנק און עלע־גאַנט, און די מאַרך פון מיינע ביינער האָט זיך טאַקע ביי מיר — מאָדנע געבּרעקלט. יאָ, יאָ, כ'וואָלט טאַקע נייגעריק געווען צו זען, ווי אייער עקסעלענץ וועט זיך פירן אין אַן ענלעכן פאַל.

דער קירכראַט־דירעקטאָר איז געבליבן שטיין אין מיטן גאַנג דורכן צימער. דער לאָמפּ האָט שטיל געשיקט זיין שיין דורכן ברייטן רוים, אַ נאַכט־פלעדערל האָט אומגעלומפּערט גע־זשומעט, די סך ביכער ארום האָבן שטום און געלאַסן געקוקט, דורכן אָפענעם פענצטער איז אריינגעדרונגען דער שטאַרקער אָטעם פון באַנאַכטיקן וואַלד. איז דאָס געווען נקמה, — דאָס, מיט וואָס ער האָט זיך דאָ איצט אָפּגעגעבן? זיינען דאָס געווען נקמה־פּלענער? פע, ער האָט זיך ניט פאַרנומען מיט אַזעלכע פּשוטע און ברודיקע קלייניקייטן. ער איז נאָר געווען — יאָ, וואָס איז ער געווען? — ער איז געווען נייגעריק, נייגעריק, צו־צוזען, ווי דער איד וועט זיך האַלטן. צי ער וועט אויך אַזוי פּלוצים לאַבּערדיק און אַלט ווערן, און וואָס ער וועט בכלל טאָן. אָ יאָ, דאָס וועט בלי־ספק ווערט זיין צו זען. דאָס וועט זיין אַ גוטער משל, אַסך אינטערעסאַנטער פון דעם, וואָס מען לייענט געוויינטלעך אין די ראָמאַנען און וואָס מען זעט אין די קאָ־מעדיעס.

„לאָמיר זען, עקסעלענץ! אָט איז דאָס, מיין הער געהיימ־ראַט!" האָט דער פיינער, עלעגאַנטער פּרעלאַט צו זיך געזאָגט.

מיט אַ הנאהדיקן, בֿרייטן שמייכעלע. נאָכדעם האָט ער זיך זייער אופֿגעלייגט געזעצט איבֿער זיין פֿירוש צו דער בֿיבֿל. מיט אראָפֿוואַרפֿנדיקע, חוזקדיקע אויגן האָט ער געקוקט אַף די חשובֿע אַרבֿעטן פֿון אַלע פֿריערדיקע מפֿרשים, די שטרייִנגע געלערנטע און ניט=איבֿערגעשפּיצטע לייט, און זיין ווערק האָט פֿלינק און לעבֿעדיק זיך גערירט פֿון אָרט.

און דערוויַל האָבֿן אין שטוטגאַרט די משולחים פֿונם ווירצבֿורגער בֿיסקופֿ שטיל און פֿאַרבֿיסן געאַרבֿעט. איצט זייִנען אופֿגעקומען נייע מענטשן, דערעיקרשט מיליטערלייט, וואָס האָבֿן וויניק וואָס געקוקט אַף זיסן און האָבֿן לחלוטין ניט פֿאַרבֿאָרגן זייער פֿאַראַכטונג צו דעם איד. צווישן זיי איז געווען דער גענעראַל גראַף פֿאָן=רעדער, אַ גראָבֿער נפֿש, און דער קאָמענדאַנט פֿון אַספּערג, אויבֿערשט=לייטענאַנט פֿאָן בֿווגהויזען, ווייטער נאָך אַ גאַנצע מחנה פֿון רעשנדיקע און לעבֿעדיקע אָפֿיצירן, וואָס האָבֿן איצט ניט אַף אַ מינוט אָפּגעלאָזן דעם הערצאָג, די קאַפּיטאַנען טאָרנאַקאַ און לאובֿסקי, דער ריטמייסטער בֿוקאָוו. און נאָך אַן אָפֿיציר, וואָס איז בֿאַזונדערש דערווידער געווען זיסן, מאַיאָר פֿאָן=רעדער, דעם גראַפֿס אַ פּלימעניק, קאָמענדאַנט פֿון דער שטוטגאַרטער בֿירגער=בֿריגאַדע, פֿונם שטאָטישן רייטער=קאָרפּוס, אַ שרייער מיט אַ נידעריקן שטערן און גראָבֿע לאַפּעס, וואָס האָבֿן נאָך אומגעלומפּערטער אויסגעזען אין הענטשקעס. אָבֿער מער פֿון אַלעמען פֿאַרהאַסט און דערווידער איז פֿאַר דעם איד אַליין געבֿליבֿן יענער דאָס בֿאַרטעלעמי פּאַנקאָרבֿאָ, דער קורפּפֿאַלצישער געהיימראַט, דירעקטאָר פֿון דער טאַבֿאַק=מאַנופֿאַקטור, דער יוועלן=הענדלער, וואָס איז איצט פֿונדאָסניי אופֿגעשוווּמען, ווי שטענדיק מיט דער אופֿגעהויבֿענער רעכטער פּלייצע, און שטרייִנג=צערעמאָניעלע, אַלט=פּריינקישע פּאָרטוגעזישע הויף=מלבֿושים מיטן בֿלוי=רויטן, אויסגעדאַרטן פּנים איבֿער דעם גוואַלדיק=בֿרייטן שפּיצן=קאָלנער, און האָט פֿון זייִנע לייִנגלעכע, שטייפֿע, שמאָלע אויגן געלאָקערט אַף אים.

אָט די אלע, דערצו נאָך די פריערדיקע שונאים, — רעמכינגען, דער קאמערדינער נייפער — האָבן איצט מיט לייב און לעבן זיך אפגעגעבן דעם קאטוילישן פראיעקט. זיס האט געהאט א ווייטן בליק איבער דער גאנצער זאך, ער האט געזען פיל ווייטער און קלארער, ווי די אלע לעקישעוואטע אפיצירן. אבער ער האט געשפירט, אז ער איז אויסגעשלאסן פון דעם פראָ־יעקט. וועגן די וויכטיקע נייס פלעגט ער זיך דערוויסן בדרך אגב, אָדער ער פלעגט זיך גארניט דערוויסן; און נאר בעת מען האָט זיך שוין ניט געקאָנט באגיין אָן זיין פינאנס־טעכנישער עצה, האָט מען אים מיטגעטיילט דאָס און יענס, אזוי פון אויבן אראָפּ, אָן שום חשק. און איינמאָל, ווען ער האָט פּאָרזיכטיק געפרווט ווייטער ארייַנדרינגען, האָט אים דער הערצאָג גראָב אָנגעשריען, ער זאָל איינמאָל פאר אלעמאָל אופהערן צו שפּיאָנירן. ווען עס וועט קומען די צייט, וועט מען אים דאָס אפשר אליין געפינען פאר נויטיק צו זאָגן.

קאַרל אלעקסאנדער, וואס איז געזונט געווארן גיכער, ווי ער האָט זיך געריכט, איז איצט געווען זייער טעטיק און גוט געשטימט. דערצו איז נאָך צוגעקומען, וואָס די איבערבעטעניש מיט מאריע אויגוסטע, וואָס דער ווירצבורגער האָט אויסגעפועלט, האָט אויך געבראכט גוטע רעזולטאטן; די הערצאגין איז פאר־גאנגען אין טראגן. דאָס פאלק האט זיך דערוווסט פון דעם נייס מיט ניט קיין באזונדער גרויסער הנאה. ווען דער הערצאג וואָלט געשטאָרבן, ניט איבערגעלאָזן קיין יורש, וואלט די פראָ־טעסטאנטישע ליניע ווייטער געקומען צו דער ממשלה; איצט אָבער וועט מען שוין אין גאנצן און אף אייביק פארשקלאפט בלייבן ביי רוים און ביי די יעזואיטן. די באפוילענע גאט־דינסטן, ווו מען האָט געמוזט מתפלל זיין פאר דער הערצאָגין, זיינען זייער שיטער באזוכט געווען; עס זיינען געקומען נאר די, וואס האָבן געמוזט קומען.

דער הערצאג אבער האָט אויסגעדריקט זיין פרייד אף אַן אומגעלומפערטן אופן. ער פלעגט אַלעמען דערציילן וועגן זיין יורש, וואס דארף קומען. איבער זיין פליישיקן, לייכטזיניקן פנים

האָט זיך בּרייט פֿאַנאַנדערגעגאָסן אַ הנאה, ער האָט געמאַכט גראָבּע וויצן, האָט ארומגערינגלט מאַריע אויגוסטע מיט אומגעשיקטער אָפּגעהיטקייט. זי ווידער איז גאָרניט צופרידן געווען מיט איר מעוברתדיקייט. זי האָט זיך געשראָקן פאַרן אָנווערן די שיינע געשטאַלט, זי האָט פּחד געהאַט, אַז דאָס קינד זאָל איר ניט שטערן, דאָס האָבּן אַליין האָט איר געשראָקן און אָפּגעקלט צוגלייך; אַחוץ דעם איז איר דער גאַנצער ענין פֿון זיין אַ מוטער אויסגעקומען עפּעס ווי אַ נידעריקע זאַך, וואָס פּאַסט לחלוטין ניט פאַר אַן אַריסטאָקראַטין. זי האָט אַפילו געטראַכט וועגן בּאַזייטיקן די מעוברתדיקייט, און האָט שוין אַפילו געגעבּן וועגן דעם אָנצוהערעניש דורך רמזים דעם דאָקטאָר ווענדעלין בּרייער. אָבּער דער מעדיקוס האָט זי ניט פאַרשטאַנען, אָדער זיך געמאַכט ניט פאַרשטייענדיק. מיט זיינע בּרייטע, ווי מחילה־בּעטנדיקע תּנועות און מיט זיין אויסגעהוילטן געמאַטערטן קול האָט ער גערעדט וועגן דאָס גליק פֿון זיין אַ מוטער, ער האָט געבּראַכט משלים פֿון פאַרצייטן, האָט דערמאָנט די מוטער פֿון די גראַקכן און פֿון די אַנדער העלדישע מאַמען, וואָס האָט געזאָגט, זי וויל בּעסער, מען זאָל איר זון בּרענגען צו איר פֿון מלחמה־פעלד אַפן שילד, אייער ער זאָל קומען אָן אַ שילד. שווער אָפּגעזיפצט, האָט מאַריע אויגוסטע אָפּגעלאָזן אירע פּרוּוון.

אָבּער דערפאַר האָט זי מיט גרויס נייגעריקייט און אינטערעס זיך צוגעהערט, ווי זים האָט איין מאָל בּיי אַ געלעגנהייט דערציילט וועגן לילית, דער מלכּה פֿון די שדים. זי איז געווען אדמס ערשטע ווייבּ און זי האָט זיך צעקריגט מיט איר מאַן דערפאַר; ווייל ער האָט ניט בּאַפרידיקט איר תּאווה. דעמאָלט האָט זי, מיטן כּח פֿון כּישוף, אַרויסגעבּראַכט דעם שם־המפורש און איז אוועקגעפלויגן קיין מצרים, דער לאַנד פֿון אַלע שוואַרצע קונצן, און זינט דעמאָלט, אין טיפער שנאה צו חוהן און צו יעדער נאָרמאַלן משפּחה־לעבּן, טוט זי אָן כּלערליי רשעות און פּיין פאַר געווינערינס און זויגקינדער. אָבּער אין מצרים האָבּן זי אָנגעיאָגט די דריי מלאכים, סני, סנסני און סמנגלוף, וואָס גאָט האָט זיי נאָכגעשיקט נאָך איר; צוערשט האָבּן זיי זי געוואָלט

דערטריינקען, אָבער נאָכדעם, ווי זי האָט געשוואָרן, אַז זי וועט מער קיין בייז ניט טאָן ניט קיין געווינערין און ניט קיין זויג־קינד, וואָס וועט שטיין אונטערן שוץ פון די דריי מלאכים, האָבן זיי זי אָפּגעלאָזן. זינט דעמאָלט היינגט מען אויס איבערן בעט פון א אידישער געווינערין אַ קמיע מיט די נעמען פון די דריי מלאכים.

נייגעריק און מיט אַ שטילן שרעק אין האַרצן, האָט די הערצאָגין בסוד געפרעגט ביים איד, צי ער קאָן איר באַקומען אָט אַזאַ קמיע. ער האָט מיט הייסער הכנעה זיך באַלד אָנ־געכאַפּט פאַר דעם און איר צוגעזאָגט דאָס צו ברייננגען. שפּעטער האָט זי וועגן דעם דערציילט איר גייסטלעכן, פּאַטער פלאָריאַן. יענער האָט זי שטרייננג און צאָרנדיק געוואָרנט פון דעם. אָבער זי איז דאָך געבליבן ביי דאָס אירקע, געוואָלט ניט אַנדערש באַקומען די קמיע, מיט דעם איז מען דאָך געווען עפּעס זיכערער, און שפּעטער, נאָכן באַנוצן, מעג מען דאָך זיך מתודה זיין אף דעם.

בכלל האָט זי, ווי איר שטייגער, זיך באַצויגן צו איר מעוברתדיקייט מיט אַ לייכטן ביטול און חוזק. זי האָט זיך אופּ־געפירט ווי עמיץ, וואָס איז ארוים פון שטוב אין לייכטע זומער־מלבושים, איז דורכגעווייקט געוואָרן פון אַ גוס רעגן, און ביז זיינע קליידער וועלן אויסטריקענען האָט ער דערווייל אַרופגעצויגן אַף זיך פויערשע מלבושים, און מאַכט אַליין חוזק פון דער פאַר־שטעלעניש.

אזוי איז זי געזעסן אין ניטל־אָוונט געפּעשטשעט און שיין, איינגאַנצן פאַרוויקלט אין ווייסע לופטיקע שפּיצן, וואָס פון זיי האָט גנביש ארויסגעקוקט דער עגדעש־קאָפּ, מיטן קאָליר פון אַלטן, איידעלן מירמלשטיין. ארום איר האט זיך געקליבן די קליינע געזעלשאַפט מקורבים, וואָס זיינען אפן היינטיקן אָוונט איינ־געלאַדן געווען. דער הערצאַג האט ניט געהאט קיין חשק צו רופן זיסן, אבער מאַריע אויגוסטע האָט, זינט איר העפלעכער און שפּאַסיקער הויף־איד האָט איר דערציילט די מעשה מיטן מיטל קעגן לילית, געהאט מיט אים עפּעס א געהיימען אָפּ־

מאַך אָן ווערטער, און אין דעם אָוונט האט זי אויך ניט אַנדערש געוואָלט אים האבן ביי זיך. איצט, בעת ער איז אזוי איזאלירט געווען, האט אים באַזונדער הנאה געטאָן, וואס מען האט זיך אָן אים דערמאָנט. און פון דאַנקבארקייט האט ער געשאנקען דער הערצאָגין אַ זייער שיינע געמע מיט אַן אויסגעשניטענעם בילד פון א זויגקינד און א רייצנדן כינעזישן קינדער־קלאַפּערל פון פּאָרצעלאַי און העלפאנדביין. אבער אלם דריטע מתּנה האט ער איר מיט א שמייכעלע סודותפול דערלאנגט אַ גאָלדן שקעטעלע. זי האט געוווּסט, אַז אינעווייניק ליגט די קמיע.

אָבער די אַנדערע איז ניט געפעלן געווען, וואָס זים שטייט נאָך אַלץ אין חן, וואָס ער האָט זיך דעם אָוונט אויך אַריינגעדרייט אין הערצאָגלעכן שלאָס, און זיי זיינען אים באַפאַלן מיט אומגעלומפּערטע, בייסיקע וויצן. דער הערצאָג האָט איבערגעחזרט רעמבינגענם אַ ווארט און האָט געוואָרנט מאַריע אויגוסטע, זי זאָל זיך ניט פאַרקוקן אַפן איד, כדי ווירטעמבערג זאָל ניט באקומען קיין הערצאָג מיט אַ קרומער נאָז. מאַריע אויגוסטע האָט נאר צוגעשמייכלט. בשתיקה האָט זי געגלעט דאָס קליינע שקעטעלע; בשתיקה, כדי די אַנדערע זאָלן ניט זען, האט זי ארויסגענומען, וואס אינעווייניק איז געלעגן, האט דאָס באַטראַכט: אַ שטיקל פּאַרמעט, באַשריבן מיט רויטע, פּירקאַנטיקע אידישע אותיות; און צווישן די אותיות האָבן זיך געשלענגלט און געפלאָכטן מיט אומרואיקע תּנועות געגרייזלטע פיגורלעך האָבן התראהדיק און קאָמיש ארויסגעקוקט פּרימיטיווע פייגעלעך.

זים האָט אויסגעהערט אלע שטאָכן און גראָבע אָנפאַלן מיט זיין שטענדיקער אופמערקזאַמקייט און געלאַסנקייט. שפעטער האָט ער געזאָגט דעם הערצאָג און ווייסענזעע, אז ער האָט געהערט, ווי זיי האָבן זיך איינמאָל געהאַמפּערט וועגן דעם, וועלכער נוסח אין דער ווייַנאכט־עוואַנגעליע איז דער ריכטיקער: דער עוואַנגעלישער „און אַ נחת רוח פאַר די מענטשן“, אָדער דער קאַטוילישער — „פאַר די מענטשן מיט אַ גוטן ווילן“. ער איז גליקלעך, וואס ער איז ביכולת אביסל באַהילפיק צו זיין אין אויסטייטשן אָט דעם הארבן אָרט. ביידע האַרן האבן אים פאַר־

חידושט אָנגעקוקט, אויך די אנדערע פאַרזאַמלטע זיינען אַנטשווינן
געוואָרן און מיט אַן אויסדרוק פון חוזק און אומגלויבן זיך גע=
קליבן האָרכן; זים האט זייער העפלעך און געלאַסן געזאָגט, אז
זינט דער צייט פון פראָפעסאָר ברוך ד'עספינאזאַ, וואס דער
פאַרשטארבענער פפאַלצישער קורפירשט האט געהאַט בדעה אים
צוצוציען צו זיין אוניווערסיטעט אין היידלבערג, האבן פיל אידן
אָנגעהייבן וויסנשאַפטלעך פארטיפן זיך אין דער ברית=החדשה.
און וועגן דעם ספקדיקן טעקסט האט ער אָנגעפרעגט בײַ זיינעם
אַן אַמסטערדאַמער געשעפטפריינט, און יענער האט אים מיטגע=
טיילט, אַז אין גריכישן טעקסט שטייט געשריבן „אוידאָקיאַס",
וואָס די לאַטייניש וווילגאטא און די קאטוילן האבן ריכטיק אי=
בערזעצט מיט „גוטער כונה". עראַזמוס אָבער האט אָפגעדרוקט
זיין ביבל לויט אַ מאַנוסקריפט, ווו ס'איז על=פי=טעות פאַרצייכנט
געווען „אוידאָקיאַ", אָן אַן „ס" צום סוף און לוטער האט דאס
דעריבער איבערזעצט „נחת רוח". אזוי ארום האט דער אלזייטיק=
געלערנטער הער קירכראַט אין דעם פאַל א טעות, דער לוטע=
ראַנישער פירוש איז דאָ פאַלש, און זיין דורכלויכט דער הערצאָג
האָט דעם ריכטיקן טעקסט.
זים האט די גאנצע אויסטייטשונג ארויסגעבראַכט זייער
בײשיידן, העפלעך און זאַכלעך. זיינע אויספירן זיינען געווען אזוי
קלאָר און אַלגעמיין=פאַרשטענדלעך, אז אפילו עטלעכע אפיצירן
האָבן דאס אויך תופס געווען; און מאַריע אויגוסטע איז זייער
צופרידן געווען מיט דער קלוגשאַפט פון איר הויף=איד. אָבער
אַלע אַנדערע האָבן זיך געבייזערט, הלמאי א איד האָט אין דעם
הייליקן אוונט מיט אזוי פיל מבינות אויסגעטייטשט אַ עוואַנגעליע=
טעקסט, און רעמכינגען האט געשריען, אז איצט משמעות, האַנ=
דלען שוין מער ניט די אידן נאר מיט וועקסלען און יווועלן
אַליין, נאָר זיי פאַרשאַכערן שוין גאָטס וואָרט אויך. וויסענזע האט
גענומען ריידן וועגן דער פרוי אין נייעם טעסטאַמענט, געגליכן
צו שלמה המלכס טויזנט ווייבער. ער האט גערעדט לייכט און בײ=
געוודיק, ווי שטענדיק, אָבער פון זיינע ווערטער האָט ארויסגע=
הילכט עפעס פאַרבאַהאלטנס, פאַרביסנס, אזוי אז מאַגדאלען סי=

בילע איז שטארק בלייך געוואָרן און די הענט האָבן איר גענו־
מען פרירן.

שיין און שלאַנק איז זי געזעסן ביי דער זייט פון דער קאַפּריזער, צירלעכער מאַריע אויגוסטע. די הערצאָגין האט גע־
האלטן איר האנט, זי געצערטלט, עס איז איר וויל באַקומען צו גלעטן מיט איר קליינער, פוכיקער הענטל די גרויסע האנט פון דער מיידל. מאַגדאלען סיבילע האָט איצט פונדסאָניי און ליידנ־
שאַפטלעכער ווי פריער געקעמפט מיט זיך צוליב זיס. דעם פּאָ־
ליטישן מצב האט זי ניט קלאָר אָפּגעשאצט, אָבער דאס האט זי געזען, אז ער איז איצט געשטאַנען גאָר אליין, אז ער איז אַרומגערינגלט מיט שונאים, און ער איז איר אויסגעקומען, ווי א שלאַנקער, בויגעוודיקער פּאַנטער צווישן אומגעלומפּערטע, באַ־
וואקסענע בערן. מיטן הארצן האט זי אויך געשפּירט די משונה־
דיקע פארפלעכטונג צווישן אים און דעם הערצאָג און צווישן אים און איר פאָטער.

זיס האָט געזאָגט אַזוי כל אחר יד, אז ניט די פרויען פון אַלטן טעסטאמענט און ניט פונם נייעם זיינען לויט זיין גוסט נאָך. די ערשטע זעען אים אויס צו העלדיש, די צווייטע — צו סענטימענטאַל. און זיינע אויגן האָבן מיט אַ באַדייטונגפולן שמייכעלע זיך געגליטשט פון דער הערצאָגין צו מאַגדאלען סיבילע, פון דער רויט־בלאָנדער, גראנדיאָזער און אויסגערעכנטער מאַדאַם דע־קאַסטראָ, וואָס איז איצט שוין שטארק אָפּגעקילט געוואָרן צו אים, אָבער זי האָט זיך פון שידוך נאָך אַלץ ניט געוואָלט אָפּ־
זאָגן אינגאנצן, צו די צוויי צוקער־זיסע דאַמען גענץ, דער מוטער און דער טאָכטער, ווי פון איין פורעם אויסגעגאָסן, און וואָס אַרום זיי האָט דער הערצאָג זיך נאָך אַלץ, אָן הצלחה גע־
דרייט.

רעמכינגען האָט זיך אָנגעכאַפּט אָן דער טעמע וועגן אלטן טעסטאמענט. מיט זיין אויסגעווייקטן ווינער לשון, וואָס ער האָט אים געהאַלטן פאר באַזונדערס אריסטאָקראטיש, האָט ער געזאָגט, אז ווערליך מען הערט, ווי די אידן ריידן, מוז דער אלטער טעסטאמענט אין דער מקור־שפּראך קלינגען זייער ווילד און

אומגעלומפערט. „מיינט איר, עקסעלענץ", האָט זיך זייער העפ־לעך אים געפרעגט, „אַז דער אויבערשטער האָט גערעדט מיט אדם אין גן־עדן אפן ווינער לשון, אָדער אַף העברייאיש?" די הערצאָגין האָט געלאַכט, זיך געפרייט מיט איר אידנס שאַרפן צינגל, איבער רעמכינגענס פסק. זי האָט בשתיקה אַ גלעט גע־טאָן דאָס שקעטעלע מיט דער קמיע און האָט אין אַ רגע פון שטילשווייגעניש פיין און צערטלעך געלאָזט אַריינקלינגען די גלעקעלעך פון דעם קלאַפּערל. אָבער דער גראַף רעדער האָט געפונען פאַר נויטיק אונטערצוהאַלטן רעמכינגען. ער האָט געזאָגט צו דער הערצאָגין, אַז עס איז אַ נס, וואָס איר דורכלויכט האַלט נאָך ניט ביים געלעגן ווערן. די קינדער, וואָס ווערן גע-באָרן היינטיקע נאַכט, זיינען פאַרמשפּטע קינדער. און די רייד האָבן סוף כּל סוף אַלעמען אַרופגעפירט אַף דעם וועג, וואָס מען האָט אים שוין פון לאַנג געוואָלט דערגרייכן, און מען האָט גע־נומען מיט גרויס חשק און מיט אַלע פּרטים אַרומריידן דעם עסלינגער קינדער־מאָרד. זיך האָט די גאַנצע צייט פאַרעקשנט געשוויגן. די אָפיצירן זיינען לחלוטין איבערצייגט געווען דורך דעם באַווייז, וואָס די מיידל איז געווען אַ געבאָרענע אין דער ניטל־נאַכט. מער ניט דע־ריאַל, דער פריידיינקער, האָט גע־זאָגט, אַז אויב די אַלע געבאָרענע אין דער ניטל־נאַכט דרויט טאַקע אַ סכּנה מצד די אידן, וואָלט דאָך יעזוס זיך אויסגעקליבן אַן אַנדער נאַכט געבאָרן צו ווערן; דעמאָלט וואָלט אים ניט אויסגעקומען צו שטאַרבן אַפן קרייץ, און די מענטשהייט וואָלט פאַרשפּאַרן צו באַקומען דעם קריסטלעכן גלויבן.

דערווייל האָט דער געהיימראַט פאַנקאַרבאַ געבעטן די הערצאָגין אים צו דערלויבן פון נאָענטן צו באַטראַכטן זיס' מתּנות. מיט זיינע אויסגעדאַרטע, בלאַ־רויטע, פאַדאַגרישע פינגער האָט ער זיי באַטאַפּט, זיי צוגעטראָגן האַרט צו דער רויבפויגל־נאָז און זיי גענוי באַקוקט מיט די פאַרשטאַרטע, ליינגלעכע, טיף־איינגעגראָבענע אויגן; נאָכדעם האָט ער גערעדט וועגן דעם אָנ־ווערטיקן מאַטעריאַל, וואָס פון אים זיינען געמאַכט זיס' מתּנות, און דערציילט, אַז אינם האַנדל מיט צירונג איז איינגעפירט אַ

מנהג אועלכע חפצים אומזיסט צו פארטיילן. און מיט רשעות האָט ער אָנגעוויזן, אנטקעגן דעם, אף דעם אומגעהויערן ווערט פונם סאָליטער, וואָס זים טראָגט אף זיין איינענעם פינגער. און זיינע אויגן האָבן געריק ארויסגעבלישטשעט פון זייערע טיפע באַהעלטעניש. אָבער מאריע אויגוסטע האָט פארטיידיקט איר איד. דאָס איז נאָך ניט אלץ, וואָס ער האָט איר געשאָנקען, האָט זי געזאָגט מיט איר שוועבנדיקער, לייכט־חוזקדיקער שטים, און זי האָט געוויזן די קמיע און דערציילט די געשיכטע וועגן לילית. אלע האָבן, אביסל דערשראָקן, זיך צוגעהערט, מיט לייכטן פחד באַקוקט די פרימיטיווע פייגעלעך, די פירקאנטיקע, אומהיימלעכע אותיות אפן פארמעט. צום סוף האָט קארל אלעקסאנדער מיט א הויכן, אביסל געצוואונגענעם געלעכטער, פארטריבן די אלגעמיינע געליימטקייט און האָט גענומען שפּאָטן, אז זי וועט נאָך מיט דער צייט ווערן א אידישקע, אָבער זי מעג זיך, לכל־הפחות, פרייען, וואָס זי וועט ניט דארפן מאכן איבער זיך קיין ברית מילה.

נאָכן עסן האָט ער אָפּגערופן זים אָן א זייט, אים גע־פּאַטשט איבערן פלייצע און געוועט זייער צוגעלאָזן צו אים. זיין פשוטע און קלאָרע דערקלערונג פון דעם קאטוילישן און עוואַנ־געלישן טעקסט און דער אופן, ווי ער האָט דאָס אויסגעטייטשט, איז געווען זייער אינטערעסאנט. נאָכדעם האָט ער אריבערגעפירט דעם שמועס אפן מקובל און זיך נאָכגעפרעגט, צי מען וואָלט אים ווידער אמאָל ניט געקאנט קריגן צו זען. ער ווייס דאָך געווים, אט וועגן יענעם ענין, וואָס ער האָט ניט געוואָלט ארויס־זאָגן. זים האָט אויסגעמיטן צו געבן א גראָדן ענטפער. קארל אלעקסאנדער איז ניט שטארק צוגעשטאנען, האָט צוגעגעבן, אז ס'איז טאַקע אמת, עס איז ניט פון די לייכטע זאכן דעם אַלטן בייצוקומען, ער איז א האַרבער פעטער. אבער איינס מוז זים אים פאַרשאַפן פון דעם אַלטן: א האראסקאָפּ בנוגע דעם, וואָס ער האָט אין דער צוקונפט צו דערווארטן פון די ווייבער — גוטס אָדער שלעכטס. ווייל נאָך דער פאַסירונג מיט דער נעאַפּאָליטאַנערין, נאָך דער פאַרשלעפּעניש מיט דער הערצאָגין, נאָך די אַלע נאַ־

רישע, צירלעך־מאנירלעכע וואַקלעניש פון דער מוטער און טאָבכער געץ, וויל ער טאַקע וויסן, ווו ער האלט אין דער וועלט, און ס׳וועט זייער רעכט זיין, ווען זיס וועט אַרויסבאקומען פון דעם מקובל אַ האראסקאָפּ פאר אים. נאכדעם, ווי ער האָט פאַרשאַפט דער הערצאָגין די סגולה, וועט ער אים אויך טאָן די געפעליקייט; און וויבאלד ער האָט דורכגעפירט אַזאַ שווערן ענין, ווי די אויסטייטשונג פון דעם שפּראָך, וועט דאָך דאָס צו דערגיין פאַר אים זיין גאָר פון די גרינגע זאַכן. זיס האָט בשום אופן ניט געקאָנט אָפּזאָגן, האָט זיך געקווינקלט, האָט נאָכגעגעבן.

אין גיכן איז מען זיך פאנאנדערגעגאנגען. די קאטוילן זיינען נאָך אוועק אין דער שלאָס־קאפּליצע צום באגינען־גאָטדינסט. וויסענזע האָט געבעטן בײַ זיס די דערלויבעניש אים צובאַגלייטן.

זייערע קאַרעטעס האָבן זיי אָפּגעשיקט פאָרויס, און אַלייוו צופוס געגאנגען. די נאַכט איז געווען לעפּלעך, ס׳האָט געבלאָזן אַ שטאַרקער ווינט. וויסענזע האָט גענומען ריידן. ער האָט זיך געחידושט, וואס די מזרחדיקע לעגענדעס זיינען אַזוי אריינגעדרונגען אומעטום און זיך איינגעווארצלט אין אלע ווינקעלעך פון דער וועלט. ער האט גערעדט וועגן דעם דייטשן וואלד, און ווי מאָדנע עס איז, ווען מען בויט אויס אין רעכטן מיטן פון דייטשן וואלד אַ מזרחדיקן בנין. אין זיין געגנט, אין וואלד פון הירזאו, איז איינער א האלענדער געפאלן אף אָט דער משונהדיקער המצאה. און אָט אַזוי שמועסנדיק איז מען דערגאנגען ביז צום הויז פון דעם איד, און דער קירכראט־דירעקטאר האָט זיך דאָסמאל אָפּגעזעגנט באזונדערס צערעמאָניאל און דאנקבאר. באלד, ווי עס וועט נאָר פארטיק ווערן זיין פירוש אף דער ביבל, וואָס אין אים וועט די היינטיקע ליבנסווערדיקע מיטיילונג פון זיס ספּעציעל ארומגערעדט ווערן, וועט ער זיך נעמען דעם כבוד איבערצוגעבן דעם הער פינאנסדירעקטאר דעם ערשטן עקזעמפּלאַר פון דעם ווערק.

זים איז געגאַנגען דורך דעם האַלב טונקעלן קאָרידאָר. אין די אויערן האָט אים אָפּגעקלונגען: „אַ, דו פֿריילעכע, אַ, דו הייליקע, אַ דו לייטזעליקע ווייַנאַכט־צייט!" מיט שטילע טריט איז אָנגעקומען דער קאַמערדינער, האָט געפֿרעגט, צי זאָל ער שוין העלפֿן זיין דורכלויכט זיך אויסטאָן צום שלאָפֿן גיין. זים האָט אים אַרויסגעשיקט. ער האָט ניט געקאָנט שלאָפֿן. עס איז טאַקע אמת, אַז דאָס, וואָס דער אַלטער פֿוקס האָט אים דאָ דערציילט וועגן הירזאַו, האָט אייגנטלעך אויסגעוויזן צו זיין אומשולדיק, און דערצו איז דאָס הויז פֿון זיין פֿעטער גאָר ניט מזרחדיק געווען; אָבער צי איז דען אין וויסענזעס רייד ניט געלעגן אַמאָל אַ באַהאַלטענע כּוונה?

ער האָט זיך געזעצט איבער זיינע פּאַפּירן. אָבער אפֿילו די ציפֿערן האָבן אים איצט אויך ניט אָנגעקוקט מיט דער קאַלטער זאַכלעכקייט, וואָס שטענדיק. דער געגרייזלטער געפֿלעכט פֿון ווייסן הייזעלע מיט זיינע בלומען האָט זיך געקלאַמערט אָן זיי. ער האָט אַ שליידער געטאָן פֿון זיך די גענזענע פֿען, האָט גענומען גיין אַהין און צוריק אין שווערע, אומהיימלעכע געדאַנקען, און פֿון אַלע זייטן האָט זיך דערטראָגן דער געקלאַנג פֿון די גלאָקן צום פֿרימאָרגן־גאָטדינסט.

יצחק לאַנדויער איז געזעסן אין איינעם פֿון זים פּראַכטפֿולע לענשטולן אין אַן אומבאַקוועמער און געצוווּנגענער פּאָזע. וועגן די געשעפֿטלעכע ענינים האָט מען שוין געהאַט אָפּגעשמועסט, און איצט האָט זים נערוויז געוואַרט, אַז דער גאַסט זיינער זאָל שוין אַרויסריידן, וואָס ער האָט אויפֿן האַרצן. אָבער יצחק לאַנדויער האָט זיך ניט געאיילט. ער האָט זיך פּאַמעלעך געקאַמט מיט די פֿינגער דאָס רויטע, אָפּגעבליאַקעוועטע בערדל און געזאָגט: „יאָ, דער פּראָצעס קעגן ר׳ יחזקאל זעליגמאַן פֿריידנטאַל וועט, הייסט עס, שוין פֿאָרקומען אין פֿיר וואָכן אַרום. אַ שרעק, ר׳ יוסף זים. פֿאַר אייך מוז דאָס באַזונדערס אימהדיק זיין. אָט האָט איר זיך אייערע לאַקייען, אייערע כינעזער, אייער גאָלדענע קאַמזויל, אייער פּאָפּוגיי. די עסלינגער לאַכן זיך אויס פֿון דעם אַלעמען און זיי ברייגגען זיך אום דעם אומשולדיקן ר׳ יחזקאל זעליגמאַן

פרײַדנטאַל.״ זים האָט געשוויגן, און לאַנדויער האָט װײַטער גע־רעדט: „בעת איך האָב אײַך דערצײלט װעגן דעם ראַװענסבורגער קינדערמאָרד, האָט איר געמאַכט אַ גאַוהדיקן פּנים, װי אַ גױ, און האָט געזאָגט: אַלטע מעשׂיות. אָט האָט איר אײַך אײערע אַלטע מעשׂיות. איצט טאַנצט שױן דאָס שלימזל פֿאַר אײער נאָז.״

אָבער יוסף זיס האָט פֿאַרביסן די ליפּן און געשװיגן. בעת ס'זײַנען אָנגעקומען די ערשטע ידיעות װעגן די מעשׂים פֿון דער עסלינגער מאַכט, האָט ער, נאַטירלעך, באַלד פֿאַרשטאַנען, אַז דאָס אַלץ איז אָנגעשטעלט געװאָרן צוליב אים, נאָר צוליב אים. ער האָט געװאָלט עפּעס טאָן, האָט זיך אָבער באַלד געצװוּנגען צו באַט־ראַכטן אַלע פּראָ און קאָנטראַ פֿון אַן אַרײַנמישונג. װען ער װאָלט זיך אָנגענומען פֿאַר יחזקאל זעליגמאַן, װאָלט ער דערמיט גע־שטעלט אין ספֿק זײַן אַדעלונג און זײַן שידוך מיט דער פֿאָר־טוגעזין, װאָלט אַרױסגערופֿן אַן אַ צאָל מחלוקת און מלחמות מיטן פּאַרלאַמענט און װאָלט געמוזט אָנװערן אַ סך קאָנצעסיעס בײַ די עסלינגער. דורך דעם איז אים שױן זײַן טאַקטיק קלאָר געװאָרן. דעם איד יחזקאל זעליגמאַן האָט ער ניט געקענט. אויב די עסלינגער זײַנען גרײט צו קאָמפּראָמעטירן זײער יוסטיץ דורך אַ באַשײמפּערל עד־קרומען פּסק־דין, נאָר כּדי אים צו ערגערן, זאָלן זײ דאָס טאָן. זײער זאַך. ער װעט זיך ניט אַרײַנמישן. בלײַבן שטרײַנג־נײטראַל. און שװײַגן.

און אַזױ האָט ער אױך געטאָן. האָט זיך באַגנוגנט נאָר דערמיט, װאָס ער האָט זיך מער אָפּגעגעבן מיטן באַשיצן די ספּעקדיקע רעכט פֿון די עטלעכע אידן, װאָס האָבן געהאַט די דערלױבעניש צו װױנען אין הערצאָגטום. אַחוץ דעם האָט ער זיך דורך קײן שום שטאַכװאָרט און דורך קײן שום חוזק ניט געלאָזן אַרױסנאַרן פֿון זײַן פּאַסיװן װינקל.

אױך אַף יצחק לאַנדױערס רײד, װיפֿיל זײ האָבן אױך ניט גערײצט, האָט ער ניט געקאָנט געפֿינען קײן ענטפֿער. אָבער יע־נער האָט זיך פֿאַרעקשנט און ניט אָפּגעלאָזן: „איך, צוזאַמען מיט נאָך עטלעכע אידן, האָבן מיר אױפֿגעקױפֿט אַלע אָבליגאַציעס פֿון

דער שטאָט עסלינגען. ווען די שטאָט וועט באַשליסן צו מאַכן דעם פּראָצעס, וועל איך מיט אַ וואָך פריער קומען מיט מיינע אָבּליגאַציעס. ווען זיי וועלן אָפּלאָזן, וועל איך אויך אָפּלאָזן. וועלן זיי צוקוועטשן, וועל איך אויך צוקוועטשן. אָבער מען קאָן גאָרנישט וויסן," האָט ער פאַרדאַגעט פאַרענדיקט און זיך געריבן די פרירנדיקע הענט. „די גוים זיינען געשטראָפט מיט כּלערליי רשעות און שטות. און ווען עס דערגייט צו אַ אידן, ווילן זיי בּעסער בלוט, איידער געלט. און איר, ר׳יוסף זיס?" האָט ער אים געשטעלט די שאלה גראַד, וויל מען האָט פון אים נאָך אַלץ קיין וואָרט ניט געקאָנט אַרויסבאַקומען.

זיס האָט, נאָך אַ לאַנגער צוגרייטונג, געענטפערט, זיך אַרויסדרייענדיק: „איך קען ניט דעם איד זעליגמאַן. אין מיין באַצירק וועל איך שוין געפינען מיטלען ווי צו באַשיצן זיך און אַלע אידן."

יצחק לאַנדויער איז אַרויס פון די כּלים: „ער קען ניט! ער וועט שוין געפינען מיטלען, ווי צו באַשיצן! וואָס זאָל דאָס באַטייטן! זיצט זיך דאָ מיט זיינע לאַקייען, זיין גאָלדענעם קאַמזויל, מיט זיינע כינעזער — און קען ניט! און וועט געפינען מיטלען זיך צו באַשיצן! לאָזט זיך זאָגן פון אַן אַלטן געשעפטסמאַן: צו וואָס אָט די גאַנצע שמאַטעריי, ווער גלויבט אָט דער גאַנצער שמאַטעריי, ווער לאָזט זיך דען גענאַרן, קוים זייט איר ניט בכוח צו באַשיצן ר׳ יחזקאל זעליגמאַן פרייִדנטאַל!" און ער האָט אויפגעבראַכט גענומען פאָכען מיט די הענט פאַר יענעמס פנים, זיין קאַפּאָטע האט צאָרנדיק געפלאַטערט: „פּאַפּוגייעס, גאַבעלענס, שטיינערנע פיגורן! און צו וואָס דאַרף מען שטיינערנע פיגורן?" האָט ער גיפטיק געחוזקט. „משה רבינו און שלמה המלך האָבן דאָך קיין מאָל אין לעבן ניט אויסגעזען אַזוי ווי אייערע שטיינערנע פיגורן! און די אויגן זיינען ביי זיי אויך ניט געווען צוגעמאַכט. אַניט וואָלטן זיי דאָך ניט אופגעטאָן דאָס אַלץ, וואָס מיר וויסן פון זיי." און ער האָט היציק געקוקט פאַר זיך, אופגעבראַכט דורך יענעמס געלאַסענעם שווייגן.

„קיין ערלעכער איד וועט מיט אייך שפעטער ניט וועלן האָבן קיין געשעפטן,‟ האָט ער פּלוצלונג אַרויסגעפּלאַצט מיט זיין לעצטן טרומף. אָבער זיס האָט געקוועטשט מיט די אַקסלען: „מיט געוואַלד וועט מען פון מיר גאָרנישט אַרויספּרעסן,‟ און ער האָט זיך אָפּגעקערט. פאַר יצחק לאַנדויער איז איצט געבליבן נישט מער, ווי צו פאַרלאָזן די שטוב, עפּעס מורמלענדיק און שטאַרק פאַנאַנדערקאַמענדיק מיט די פינגער דאָס שיטערע בערדל.

אין עטלעכע וואָכן אַרום, קורץ פאַרן עסלינגער פּראָצעס זיינען אין זיס' וואַרטצימער געשטאַנען אַ מנין אידן, בראש מיט רבי יעקב יהושע פאַלק, דעם קליינעם, דאַרן פראַנקפורטער רב מיט די איינגעפאַלענע אויגן; מיט אים דער פּרנס און די דריי חשובסטע בעלי-בתים פון דער קהילה, און נאָך אַ דעפּוטאַציע פון די פירטער אידן, אויך אין דעמזעלביקן באַשטאַנד. זיי זיינען צוזאַמענגעקומען אין פרייידנטאַל, ווו ס'האָט זיך, זינט די צייטן פון גרעווענין, באַזעצט אַ קליינע אידישע קהילה, זיי זיינען געווען ביי דער ווייב פון יחזקאל זעליגמאַן; אָבער זי איז אינגאַנצן אָפּגעטעמפּט געווען פון קיין צרות און קיין שום טרייסט האָט זי ניט געקאָנט דורכנעמען. נאָכדעם זיינען זיי געפאָרן קיין שטוטגאַרט און זיך אָפּגעשטעלט אין דער אידן-אַכסניא, און אומעטום אין גאַס האָט זיי דער המון מיט רשעות נאָכגעברומט. מיט גרויס התלהבות האָט דער מנין אידן געדאַוונט דריי מאָל אין טאָג, זיך געזאַמלט אַרום דער ספר תורה, וואָס זיי האָבן מיט זיך מיטגעפירט, זי געקושט מיט יראת-הכבוד און כונה. אין זייער גרויסן עלנט האָבן זיי גאַנצע טעג כסדר זיך געבעטן ביים אויבערשטן תחנונים, מיט הענט, ליפּן און אַלע איברים. און איצט זיינען זיי געשטאַנען, אויסגעמאַטערט, אָפּגעשלאַפט און אופגערעקט, אין שווערע קאַפּאָטעס, מיט שפּיציקע אידנהיט אַף די קעפּ און מיט אידנערדעלעך אַף די אַרבל, צווישן פיגורן, גיפּס-צאַצקעס, גאָבע-לענס, גאָלד און לאַפּיסלאַזולי אין דעם וואַרטצימער פון זיס. זיי האָבן געשוויצט און האָבן זעלטן-ווען זיך דורכגעוואָרפן מיט אַ פּאָר געשעפּטשעטע, הייזעריקע ווערטער. אַ שפּילזייגער האָט מיט

א דינעם, ווי זילבער פליסנדיקן ניגון אויסגעשפּילט די פולע שעה, און זיי זיינען געשטאַנען און געוואַרט, ביז דער געהיימער פינאַנס־ראַט וועט זיי אַריינלאָזן צו זיך.

דעם טאָג איז געווען אַ תענית פאַר אַלע אידן פון דייטש־לאַנד, ס׳האָט געפאַסט יעדער, ווער ס׳איז נאָר געווען עלטער פון דרייצען יאָר. זייער צאָל איז געווען אכציק טויזנט.

זיס וואָלט גערן געווען אין גאַנצן ניט אויפצונעמען די דע־פּוטאַציע. שוטים זיינען זיי געווען, אָט די לייט. זיי האָבן דאָך געדאַרפט פאַרשטיין, אַז ווען ער וואָלט נאָר וועלן זיך אַריינמישן אין דעם ענין, וואָלט ער דאָס בלי ספק אַליין טאָן. אַזוי האָבן זיי אים נאָר געקאָנט אָנמאַכן בזיונות. דער פּאַרלאַמענט האָט אַליץ ענערגישער אָנגעהייבן אנטייטן אפן געזעץ, וואָס איז פאָרמעל נאָך געווען גילטיק, אַז אידן טאָרן ניט אופהאַלטן זיך אין הערצאָגטום, אַחוץ אין ספּעציעלע פאַלן. דער הערצאָג האָט דערקלערט, אַז בנוגע זיין פינאַנסדירעקטאָר און די יעניקע אידן, וואָס ער גע־פינט פאַר נויטיק צוצולאָזן אין לאַנד, קאָן ער זיך ניט לאָזן בינדן די הענט; אָבער בנוגע די איבעריקע אידן מעג עס טאַקע בלייבן ביי דעם אַלטן געזעץ. אויסגענוצט די עסלינגער מעשה, האָט דער פּאַרלאַמענט איצט פון דאָס ניי געלאָזט באַקאַנטמאַכן די אַלטע, שטרייִנגע תקנות. ס׳איז געווען אַ גרויסער חידוש, וואָס בראש פון אָט דער אידנפיינטלעכער באַוועגונג אין פּאַרלאַמענט איז געשטאַנען וויסענזע. האָט ער אפשר גאָר געוואָלט הינטערן קאַמף קעגן די אידן פאַרבאַהאלטן זיינע רעליגיעזע אינטרי־געס?

ביי אַזאַ מין מצב איז די אידישע דעפּוטאַציע בכל אופן געווען איבעריק, אויב ניט שעדלעך. פון דער אַנדער זייט ווידער זיינען די מענטשן, וואָס האָבן מיט אים איצט געוואָלט ריידן, געווען די חשובסטע מענער פון דעם אידישן קיבוץ אין דייטש־לאַנד, און ער האָט זיי געמוזט אופנעמען. ווען ער וואָלט נאָר געקאָנט ממלא זיין די בקשה פון אָט די שתדלנים, וואָלט ער געוויס שטאַרק צופרידן געווען זיי אויסצוהערן פון אויבן אַראָפּ,

איצט האָט ער זיי אופגענומען אָן חשק, באַשלאָסן בײַ זיך, זיי אָפּצופּטרן מיט אַן ענטפער ניט אַהין, ניט אַהער.

דער מנין אידן איז אַריין, אומגעשיקט אונטערהוסטנדיק און שאַרנדיק מיט די פיס. דער גאַנצער קליינער קאַבינעט איז פול געוואָרן מיט זיי. זים איז געשטאַנען קעגן זיי שלאַנק, עלעגאַנט און שטייף.

האָט רב יעקב יהושע פאַלק, דער פראַנקפורטער רב, אָנגעהייבן: „מיר האָבן זיך צוזאַמענגענומען מיט אַלע כּחות, און האָבן משפּיע געווען מיט געלט און מיט מתנות. אָבער ס'האָט אונדז נישט געהאָלפן. ווייל דאָס פאָלק איז זייער אופגעבראַכט, דער ראַט פון עסלינגען וויל אָפּשינדן זיינע אידן; און דאָס ווערט אויך געמאַכט, כּדי איך אָפּצוטאָן, דערפאַר וואָס איר זייט אַזוי מעכטיק בײַ אייער מושל. דער גרימצאָרן פון די רשעים איז גרויס, אדומס רשעות הייבט זיך מעכטיק קעגן ישראל. ער פרעסט געלט, אָבער ער ווערט דערפון ניט מילדער".

זים האָט נישט געענטפערט, האָט אויסוואַרטנדיק געשוויגן, און איצט האָט גענומען ריידן דער רב פון פירט, אַ באַלייבטער, פאַרדאַגהטער און שטאַרק-באַוואַקסענער איד: „מיר האָבן ניט מער פון וואַנען צו וואַרטן אַף הילף, ר' יוסף זים, אַ חוץ פון אייך. ר' יחזקאל זעליגמאַן פרײַדנטאַל איז געהעריק צוווירטעמבערג. מיר בעטן אייך, איר זאָלט פאָדערן, מ'זאָל אים אַרויסגעבן דעם הערצאָג, כּדי זיין ענין זאָל קאָנען באַהאַנדלט ווערן לויט די ווירטעמבערגער געזעצן. קיין אַנדער הילף איז מער ניטאָ", האָט ער פאַרענדיקט מיט אַ פאָדערונג, האַרט צוטרעטנדיק צו זים.

העפלעך, עלעגאַנט און ניט גערירט האָט זים זיך אָנגעשפּאַרט אָן שרייבטיש. „דער איד יחזקאל זעליגמאַן",— האָט ער טרוקן געענטפערט, —איז אין מיין רשימה ניט אַריינגעטראָגן; עס איז דעריבער אַ ספק, צי ער געהער צום הערצאָגטום. די שטאָט עסלינגען וועט זיך דעמאָלט באַקלאָגן בײַם ווינער הויף, דער פאַרלאַמענט וועט אויך צושטיין דערצו. עס לוינט ניט, אַז איך זאָל פאָדערן, מען זאָל אים אַרויסגעבן".

„עס לוינט ניט!“ — האָט זיך דער רב פון פירט גענומען היצן. דער קליינער, אויסגעדיווערטער און מילדער פראַנקפורטער רב איז אים אריינגעפאַלן אין די רייד: „איר האָט פאַר אונדז אַסך געטאָן. דעריבער האָבן מיר געהאָפט, אַז איר וועט אונדז אויך דאָס מאָל העלפן, אונדזער אומשולדיק בלוט זאָל ניט פאַרגאָסן ווערן“. אָבער דער באַלייבטער, היציקער רב פון פירט האָט זיך ניט געלאָזט איינשטילן. „עס לוינט זיך ניט!“ האָט ער געשריען. „עס לוינט זיך ניט צו ראַטעווען אַ מענטשלעך לעבן, אַ לעבן פון אַן אומשולדיקן אידן!“

„איר זעט שטענדיק נאָר איינס, מורנו ורבנו“, האָט זיס געענטפערט רואיק און העפלעך און האָט אים אַפילו אָנגערופן מיטן טיטול. „איך מוז אָבער אריינקוקן טיפער אין דער צוקונפט, מיין חוב איז זיך פאַנאַנדערצוקלייבן אין דעם צוזאַמענהאַנג. לאָמיר שוין זאָגן, אַז מיר גיט זיך אַפילו איין ארויסצוראַטעווען ר׳ יחזקאל זעליגמאַן — דעמאָלט וועל איך אויך מוזן אָפּצאָלן פאַר דעם דער שטאָט עסלינגען און דעם קיסר מיט אַ ריי קאָנצעסיעס. איך קאָן זיך ניט דערלויבן צו זיין אַזוי ווייכהאַרציק. איר האָט זיך אייער פשוטן און קלאָרן פרינציפּ: אַ איד ווערט געמשפּט — ער טאָר ניט אומקומען. איך טאָר זיך אָבער ניט לאָזן פאַרפירן פון אַזאַ פשוטן רעיון; איך מוז חשבונען, מעסטן און וויגן. איר האָט נאָר אייערע אידישע דאגות, איך האָב טויזנט אַנדערע זאָרגן“.

„וויפיל קינדער פון פאָלק ישראל וואָלטן אָפּגעגעבן זייער גאַנץ האָב און גוטס, און נאָך מער פון דעם, אבי נאָר צו פאַרהיטן, אומשולדיק בלוט זאָל ניט פאַרגאָסן ווערן“, האָט אַף דעם געענטפערט דער פראַנקפורטער רב מיט זיין מילדער, ציטערנדיקער שטים. „איר זייט בכח דאָס צו פאַרהיטן מיט איין שטריך פון אייער פען. שליסט אויף אייער האַרץ, ר׳ יוסף זיס!“ און דער באַלייבטער רב פון פירט האָט נאָך מוסיף געווען: „ווילט איר טאַקע דעם גאַנצן כלל ישראל לאָזן אַף הפקר נאָר איבער די עטלעכע פוסטע דרשות, וואָס מען וועט וועגן דעם האַלטן אין פאַרלאַמענט?!“

זים איז נאָך אַלץ געשטאַנען אָנגעשפּאַרט אָן שרייבטיש מיט אַ זייער העפלעכער און גרויסוועלטישער מינע, און זיין רואיקייט איז געווען ווי אַ דאַמבע קעגן דער צערודערטקייט פון דעם מנין אידן, וואָס האָבן סאָפּענדיק און אויפגערעגט פארפולט דעם גאַנצן קליינעם קאַבינעט. מיט אַ פלינקן, בייזן און גאוהדיקן בליק פון זיינע בולטע ברוינע אויגן האָט ער אָפּגעמאָסטן דעם דרייסטן, היציקן רב; אָבער ער האָט זיך תיכף ווייטער איינגעהאַמעוועט און האָט געלאַסן געענטפערט: „איך האָב שוין אזויפיל אויפגעטאָן פאַר די דייטשע אידן, אַז קיינער וועט מיר נישט חושד זיין אין האָבן אַ וואָסער עס נישט איז שלעכטע כוונה. אז איך וואָלט געוואָרן אַ קריסט און זיך אָפּגעקערט פונם אידישן פאָלק, וואָלט איך היינט, נאָכן רוימישן קיסר, געווען דער מעכטיקסטער מענטש אין דער מלוכה. אָבער איך בין נישט געווען קיין פחדן, האָב זיך פון מיין אידישקייט נישט אָפּגעזאָגט; יאָ, איך האָב נישט געשריען וועגן דעם אין די גאַסן, אָבער איך האָב אויך קיינמאָל נישט געלייקנט, אז איך בין אַ איד”.

„באווייזט דאָס טאַקע איצט אויך! איצט, איצט!”, איז מיט אומגעדולד צוגעשטאַנען דער רב פון פירט, ארויסשטעלנדיק פאָרויס זיין שווערן, באַוואַקסענעם קאָפּ.

אָבער זים האָט געענטפערט נאָך קאַלטבלוטיקער, ווי פריער: „איר קענט דאָך שטענדיק אַזוי גוט וועגן און מעסטן. אדרבא, מעסט און וועגט! קוקט אריין אַביסל ווייטער פון דער רגע! זאָל איך ארויסמאָנען ר׳ יחזקאל זעליגמאַן פריידנטאַל? איך וועג אין מיין רעכטער האַנט זיין טויט, און אין דער לינקער — די אלע פאַרדראָסן, זילזולים, סכנות און פלאָנטערנישן, וואָס וועלן זיך נעמען שיטן אַף מיר, ווען איך וועל אים ארויסראַטעווען”. ער איז א ווײַלע שטיין געבליבן, האָט געלאַסן אָנגעקוקט די צען פנימער, וואָס האָבן זיך איינגעגעסן אין אים מיט אויפמערקזאַמקייט, אויפרעקונג, שפּאַנונג. און ער האָט אזוי כל אַחד יד פאַרענדיקט: „איך וויל נאָך היינט קיין החלטה נישט אָננעמען. אָבער עס איז זייער מעגלעך, אז ווען איך וועל דאָס אַלץ אויסמעסטן אַף אַזאַ

אופן, וועל איך קיין חשק ניט האָבן צו ריזיקירן צוליב אַ קלייניקייט".

די אידן זיינען אופגעשפרונגען. אין גרויס אופרעקונג האָבן העכט גענומען פּאַכן אין דער לופטן, אופגעבראַכטע אויסרופן האָבן זיך געטראָגן פון אַלעמענס מיילער: אָי ווי געשריען!

און איבער דעם רעש האָט זיך ארויסגעהויבן דער התראה־דיקער הארבער נביאישער קול פון דעם פירטער רב, וואָס האָט ארויסגעבאָרכלט: — אַ קלייניקייט! אַזאַ מענטש ווי איר, א איד, אייערער אַ ברודער, ווערט געפייניקט, און וועט איבער גאָרנישט מיט נישט געטויט ווערן אין גרויסע יסורים און בזיונות. בעת איך טראַכט וועגן דעם, אז איך קאָן דאָ גאָרנישט העלפן, ווערט מיר מיין בלוט פאַרקילט אין די אָדערן. און איר קוועטשט מיט די פּלייצעס: אַ קלייניקייט!, און ער האָט מיט צאָרנדיקע טריט זיך דערנעענטערט צו זיס.

אָבער דער אנדער רב, דער פראַנקפורטער, האָט אים אָפּגעצויגן אַף צוריק און געזאָגט מיט זיין זייער מילדער, זקנישער שטים: „מיר ווילן אייך ניט נויטן, ר' יוסף זיס, מיר האָבן אייך נאָר בעטן געוואָלט. דער אויבערשטער האָט אייך דערהויבן איבער אַלעמען, ווי נאָך קיין איד ניט אין דייטשלאַנד. ער האָט געמאַכט דאָס הארץ פון אייער פירשט צו ווייכן וואַקס אין אייערע הענט: פאַרהאַרטעוועט איר אָבער ניט אייער הארץ אַנטקעגן דער נויט פון אייערע ברידער!"

פאַר דער צייט, וואָס דער אַלטער רב האָט געזאָגט די ווערטער, זיינען אַלע ארום שטיל געוואָרן. דער שטורעמדיקער רב פון פירט האָט אויך געשוויגן. נאָך אַ קורצן שווייגן האָט זיס געענטפערט, און איצט האָט זיין שטים שוין ניט אַזוי זיכער געקלונגען, ווי פריער: ער האָט בשום אופן זיך ניט אָפּגעזאָגט באַהילפיק צו זיין. אָבער, ווען ער וועט נאָך אַ גרינטלעכן ישוב־הדעת זיך דאָך ניט קאָנען אריינמישן, זאָלן זיי דאָס ניט אופ־נעמען, ווי אַ בייזע כונה, און זיי זאָלן פאַרשטיין די סיבות דער־פון.

דערמיט זײַנען זײ אװעק, און ער האָט זײ דורך־ארצדיק ארויסבאַגלייט דורכן פּאָדערצימער.

װען ער איז געבליבן אַליין, האָט ער זיך גענומען בײזערן. ער איז געװען מיט זײ װאַרעמער און פרײַנטלעכער, װי ער האָט פריער בדעה געהאַט. ער האָט זײ טײלװײַז אופגעקלערט זײַנע אמתדיקע סיבות. פאַרװאָס, אײגנטלעך, איז דאָס אַזױ געשען? ער האָט זיך געדאַרפט האַלטן קילער, העפלעכער, אָט אַזױ װי ער איז שױן די הונדערטער מאָלן געװען, אין אַסך װיכטיקערע און האַרבערע שמועסן. אין דעם פאַל איז דאָך שױן יעדער װאָרט געװען קלאָר פאַרגעשריבן. ער האָט געדאַרפט צװאָגן מער, אָבער זיך ניט בינדן, צו זײ קאָן מען דאָך ניט צוגײן מיט אײדעלערע ראיות. זײ קוקן אױס פאַרעקשנט און װי פאַרבישופט נאָר אַף איין זאַך: ראַטעװע זײ אַף זײער שמאַטעװאַטן יחזקאל זעליגמאַן!

ער איז אַרומגעגאַנגען איבערן קאַבינעט, און זײַן אומצופרידנקײט איז אַלץ געװאַקסן. אַף אַזױ פיל ניט תופס צו זײַן! האָט ער זײ דען ניט געשאָנקען אױסטערליש־גרױסע נדבות אין פראַנקפורט? האָט ער דען ניט געשטיצט זײער מסחר, װו ער האָט נאָר געקאָנט? האָט ער דאָך אין פאַרשײדענע ענינים דורכ־געפירט פאַר זײ פאַרלײכטערונגען. ער איז דאָך אױך דער אײנ־ציקער גורם דערצו, װאָס איצט װױנען אין הערצאָגטום עטלעכע הונדערט אידן, אַף צו להכעיס אַלע געזעצן פון לאַנד. װי זײ האָבן דאָס אין פראַנקפורט, דעמאָלט, זיך אַזױ אונטערטעניק גע־דרײט אַרום אים! און איצט איז דאָס שױן אַלץ פאַרגעסן, און זײ האָבן גאָרנישט געװאָלט װיסן מער פון זײַנע פריערדיקע טובות, און אַלץ נאָר מחמת דעם, װאָס ער האָט דעם אײנמאָל ניט געקאָנט טאָן זײער רצון, די אומדאַנקבאַרע! זײ פאַרשטײען ניט און זײ װעלן אױך ניט פאַרשטײן, װאָס פאַר אַ קרבן ער ברײנגט דערמיט, װאָס ער געהער צו אידן. עס װאָלט באמת ניט געשאַדט זיך אָפּצושמדן, טאָקע נאָר צוליב דעם אַליין, כדי זײ אָנצולערנען.

פונדעסטװעגן װאָלט בכל אופן זײער אָנגענעם געװען, אױך דאָס מאָל צו באַװײַזן זײ, אַז ער איז מעכטיק איבער אַלץ. אַ

פאַסקודנע מעשה איז דאָס, וואָס ער קאָן ניט אַזוי לייכט אַרויס־רייסן דעם איד פון דער עסלינגער תפיסה. מחמת דעם וועט ער בלי ספק פאַרלירן אַסך פון זיין חשיבות בײַ די אידן און די אויגן. דער געדאַנק האָט אים גענאָגט.

האָט ער פעסט באַשלאָסן, מער וועגן דעם ניט צו טראַכטן, האָט זיך פאַרטיפט אין זיין אַרבעט. האָט זיך פאַרדרייט אין א נייעם געדריי פון פרויען. אָבער די נעכט האָט ער שלעכט געשלאָפן. אים האָט זיך געחלומט, ווי פון וויטן ציט לאַנגזאַם און פייערלעך פאַרבײַ די טויטשטראָף־פּראָצעסיע פונם איד יחזקאל זעליגמאַן פרײַדנטאַל. ער, זיס, פליט אַף זיין שימל צו דער פּראָצעסיע, כדי זי אָפּצוהאַלטן. אָבער ווי פּאַמעלעך די פּראָצעסיע האָט זיך געצויגן, און ווי שטאַרק ער האָט אָנגעטריבן זיין פלינקן שימל, האָט ער דאָך די פּראָצעסיע בשום אופן ניט געקאָנט אָניאָגן. ער האָט געשריען, שטאַרק געוונקען און געפּאָכעט. אָבער ס'איז געווען א שטאַרקער ווינט, און יענע זיינען זיך גע־גאַנגען אַלץ ווייטער און ווייטער. מיטאַמאָל איז פאַר זיינע אויגן אויסגעוואַקסן דאָס באַרטעלעמי פאַנקאָרבאַ. מיט זיין אויסגעצערטן פּנים, וואָס האָט זיך באַהאַלטן אין דעם אומגעהויערן שפּיצן־קאָלנער, איז ער געשטאַנען פאַר אים און געזאָגט, אַז ווען ער וועט אים אָפּגעבן דעם סאַליטער פון זיין פינגער וועט ער, פאַנקאָרבאַ, אָפּשטעלן די פּראָצעסיע. פאַרשוויצט און פאַרדאַגהט איז זיס מסכים אף דעם. אָבער ער האָט דעם רינג בשום אופן ניט געקאָנט אַראָפּציען פון פינגער, ער איז געווען ווי אָנגעוואַקסן, און דעמאָלט האָט דאָס באַרטעלעמי געזאָגט, אז אים וועט אויס־קומען אָפּצוהאַקן די גאַנצע האַנט.

דאָ האָט זיך זיס אופגעכאַפּט, זיך אופגעכאַפּט צערודערט און מיט קאָפּווייטיק. ווי מיד ער איז איצט אויך געווען, האָט ער פּחד געהאַט פאַרן שלאָף. ווייל ר׳ יחזקאל זעליגמאַן פרײַדנטאַל, וואָס איז אים ניט געווען קיין שטער אין זיינע טעג, וואָס זיינען בשופע אויסגעפילט געווען מיט אַרבעט און מיט פרויען, האָט זיך אָבער אַרײַנגעגנבעט אין זיינע קורצע, גרוליקע נעכט.

ר׳ גבריאל איז אומצופרידן געזעסן פֿאַרן דערשראָקענעם און זיך איינגעצויגענעם זיס. ער איז געזעסן פֿאַרצאָרגט. די דריי שאַרפֿע, גראָד־שטייענדיקע קנייטשן אין זיין שטערן, האָט גערעדט מיט קנאַפּע, אַלטפֿרייִנקישע, פּילבאַטייטיקע און הת־ראַהדיקע ווערטער.

צום קינד זיינען דערגאַנגען פֿאַרשיידענע קלאַנגען מכּה זיס, בייזע, בייסיקע קלאַנגען. די מיידל האָט נישט גערעדט, אָבער זי איז אַרויסגעבראַכט געוואָרן פֿון איר רו. זיס האָט דערשראָקן געפֿרעגט, וואָס קאָן ער דערצו טאָן? און ר׳ גבריאל האָט כּעסדיק געענטפֿערט: דאָ העלפֿן מער ניט קיין רייד, קיין תּירוצים. ער מוז זיך אַליין באַווייזן פֿאַרן קינד. ער מוז לאָזן דעם קינד לייענען אין זיין פּנים. אפשר, האט ער מיט חוזק מוסיף געווען, וועט די מיידל אַרויסגעפֿינען אין זיס׳ פּנים מער פֿון אים, רבי גבריאל. אפשר וועט זי דאָרטן דערזען עפּעס אַנדערש, אַחוץ פֿלייש און הויט און ביינער.

אַז זיס איז געבליבן אַליין, האָט עס אים גענומען הייבן אין דער לופֿטן. ער איז אופֿגעטרייסלט געוואָרן, עס האָט אים געוואָרפֿן אַהין און אַהער. דערביי האָט ער, אין תּוך גענומען, שוין אין אָנהויב אָן געהאַט אָנגענומען אַ החלטה. און די סכּנותדיקע און חוזקדיקע פֿאָדערונג פֿון ר׳ גבריאל איז פֿאַר אים זייער ליב געווען, ווי אַ גרויסער און ליכטיקער רמז.

זיך שטעלן פֿאַרן קינד פּנים אל פּנים, באַווייזן איר אַ פּנים, וואָס איז ריין און ווי פֿון אינעווייניק באַלויכטן. ער איז אָפּגעקאָכט געווען אין אַלע וואַסערן און האָט געוויינטלעך געהאַלטן נאָר פֿון דעם, וואָס מען האָט געקאָנט זען און אָנטאַפּן, אָבער דאָס, וואָס אָט די נויטווענדיקייט איז געקומען דווקא אין דער רגע, איז אַפֿילו פֿאַר דעם גרעסטן ספֿק געווען אַ רמז און אַ סימן. ער איז בשום אופֿן ניט געווען קיין נבֿזהדיקער פּחדן, דאָס אוודאי ניט, ער האָט צו יעדער צייט און פֿאַר יעדן איינעם זיך געקאָנט באַווייזן, און אויב עס איז באמת פֿאַראַן אַ גאָט, וואָס האָט אַף אַלץ אַן אויג און פֿירט אַ בוך און שטעלט אויס וועקסלען, קאָן ער גאַנץ רואיק זיין, און וואָס עס איז שייך צו אים,

האָט ער ניט וואָס מורא צו האָבן פאַר דער סאָלדאַ און פאַר טראַטעס. פונדעסטוועגן, אויב ער באַדאַרף זיך איצט באַוויזן פאַרן קינד, זײַנען דאָך אָבער די אויגן פון אַזאַ קינד גאָר אַן אַנדער מין, זי זעט מיט זיי בלויז בלומען און דעם ליכטיקן הימל, זי האָט קיין שום השגה ניט אין מענטשלעכע פּלאָנטערן, און עס איז זייער מעגלעך, אַז זי דערזעט פלעקן און ברוד אויף דאָרטן, ווו אונדז דוכט זיך אויס, אַז די הערצער און די הענט זײַנען נישקשהדיק ריין. און אויב עס זײַנען שוין צו איר דערגאַנגען פאַרשיידענע קלאַנגען, אויב זי איז שוין לכתּחילה פול מיט שרעק און ציטערניש, איז טאַקע בלי ספק נויטיק זיך אַמאָל גרינטלעך אויסצורייניקן, — איידער מען באַווײַזט זיך פאַר איר.

אַזוי גייט ער ארום אהין און אהער, מיט די יצר־הרעדיקע ליפּן רייבנדיק איינע אָן דער אַנדערער, די אָרעמס שטייף אויס־געצויגן, צו אלדי רוחות! ניט דער מענטש צו ברענגען קרבנות. ער טיילט אַרום זיך מתּנות, ער שיט אַף אַלע זײַטן, ווײַל ער האָט אַ ברייטן פאַרנעם און ער איז אַ גרויסער שררה און אַן אמתער קאַוואַליר. אָבער קרבנות? פאַר אים האָט אויך קיינער קיין קרבנות ניט געבראַכט, אין לעבן שטויסט זיך שטענדיק צונויף האַרט מיט האַרט און די האַק טרעפט אָן דעם קלאָץ, און ווער עס האָט פּחד און זײַן געמיט איז ווייך, מוז בלײַבן פון אונטן און זיך לאָזן שפּײַען אַפן קאָפּ. ער האָט קיין פּחד ניט פאַר קיין וואָרטשענדיקן המון און ניט פאַר חוצפּהדיקע האַרן און ניט פאַרן פאַרלאַמענט און אויך ניט פאַרן רבונו־של־עולם, אויב ער איז פאַראַן. און פונדעסטוועגן: אין דעם פאַל ברענגען אַ קרבן וואָלט געווען אַ מין ווײַטיקדיקער תּענוג, דערמיט וואָלט מען שוין קאָנען זיך ווײַזן פאַרן קינד ריין און אויסגעכּשרט, און אפילו אַן אויג, וואָס איז נאָר צו בלומען געוווינט און צו קלאָרע הימלען, וואָלט אויך נאָכדעם אַף אים קיין שום שטויבעלע ניט געפינען.

אָבער ברענגענדיק דעם קרבן, שטעלט מען אַסך, גאָר אַסך, אין קאָן! עס איז אומזיניק, און פּאָליטיש באַטראַכט אַ ריינע משוגעת, ארויסצוראַטעווען אָט דעם יחזקאל זעליגמאַן נאָר

צוליב דעם, כדי אראפּצוּווישן פונם קינדס שטערן אַ פּאָר טונ־קעלע מחשבות. דער שידוך מיט דער פּאָרטוגעזין איז דעמאָלט פאַרשפּילט, זיין פּאַראַדעלונג פאַרשפּילט, אַ גוטער טייל פון דעם גרונט, וואָס אויף אים שטייט ער, גליטשט זיך ארויס פון אונטער זיינע פיס. ניין, ניין! אויב דאָס איז אפילו א רמז, וועט ער זיך אויך אזוי פיל ניט נאָכגעבן, צוליב אַ קאַפּריז פון א קינד וועט ער ניט אוועקשליידערן פון זיך דאָס אַלץ, וואָס ער האָט אַזוי שווער און בלוטיק אויסגעקעמפט.

אין תוך גענומען, האָט ער געוווּסט, אז ער וועט דאָס יאָ טאָן. ער האָט דאָס שוין געוווּסט פונם ערשטן מאָמענט אָן, ווי נאָר ער האָט דערזען ר' גבריאלן. און אין דער צייט, וואָס ער האָט זיך אַליין באַדויערט און סענטימענטאַל זיך געהנדלט פאַר די קרבנות, וואָס מען פאַרלאַנגט פון אים, האט ער אין די פאַרבאָרגנסטע ווינקעלעך זיינע פרייער אָפּגעעטעמט. און ער האָט גרויס מי געהאַט, ניט צו דערלאָזן, אז געוויסע נעפּלדיקע פאָר־שטעלונגען, וואָס זיינען אין אים אויפגעקומען, זאָלן ווערן צו בולטע בילדער: ווי ער וועט פון איצט אָן זיין אַ גרויסער חשוב ביי אלע אידן, ווי ער וועט אין גאַנץ אייראָפּע געהויכט און געקרוינט ווערן פאַרן ראש צווישן אַלע אידן אין דער רוימישער מלוכה, ווי ער וועט דורכפירן אזא זאַך, וואָס קיינער איז ניט ביכולת אופצוטאָן אָדער אפילו אויסצוקלערן: — א איד אַ יחיד זאָל ארויסרייסן אַ פאַרלאָרענעם מענטשן פון די נעגל פון אַ גאַנצער שטאָט קריסטן.

און בעת די אַלע גאוהדיקע געדאַנקען זיינען אין אים אויפ־געקומען, האָט ער זיך געפלייסט, זיך אויסצומאָלן די גאַנצע גרויסקייט און חשיבות פון אזאַ מין מסירת־נפשדיקער החלטה.

דעם צווייטן טאָג איז ער אוועק צום הערצאָג. ער האָט גערעדט מיט ווייניקער אומוועגן, ווי שטענדיק, איז ניט אַזוי קריכעדיק געווען, האָט פעסטער געפאָדערט. ער האָט אונטער־שטראָכן, אַז פאר דער חשיבות פונם הערצאָג געשיקט זיך ניט, ער זאָל צולאָזן די עסלינגער טאָן מיט זיינעם א איד, וואָס זיי געלוסט זיך; און זיין אייגענער אויטאָריטעט ליידט אויך פון די

כסדרדיקע שטעכווערטלעך און געשפעטערייען פון די עזות=פנימ=
דיקע עסלינגער. קארל אלעקסאנדער האט אף אים מיט גרויס
רוגזה אנגעשריען, ער זאל אים לאזן צו רו מיט זיינע אידישע
בבא=מעשיות, ער האט שוין מחמת דעם אזוי אויך געגוג צרות
פון זיין פארלאמענט, דאס גאנצע לאנד האלט אים פאר א
אידלניק, און איצט זאל ער פארשטאפן זיין חוצפהדיקע מויל.
אבער זיס האט גאר ניט ווי זיין שטענדיקע טבע, אליין ניט אופ=
געהערט צו ריידן וועגן דעם ענין, האט ניט אפגעלאזן, און ניט
געקוקט אף די קללות פון דעם הערצאג, האט ער געבראכט
אליין נייע און נייע ראיות פאר דער זאך. ער האט געפאדערט,
אז יאהאן דאניעל הארפרעכט, דער ערשטער יוריסט אין לאנד,
זאל לכל=הפחות אפגעבן אן עקספערטיזע וועגן דעם, ווי ווייט עס
גרייכן די פולמאכטן פון עסלינגער געריכט, אין דעם פאל אויב
מען וויל נאר, אז ער, זיס, זאל ווייטער פירן זיין שווערע און
געפערלעכע ארבעט לטובת דעם הערצאג. ווארום אויב זיין אוי=
טאריטעט וועט נאך ווייטער אזוי ווי ביז איצט אראפגעריסן ווערן
דורך די עסלינגער, וועט ער געצוווּנגען זיין צו בעטן, מען זאל
אים באפרייען פון אויספירן זיינע פונקציעס. קארל אלעקסאנדער
האט מיט א צונטער=רויטן פנים און סאפענדיק אף אים א ברום
געטאן, ער זאל זיך אפטראגן.

צופרידן שמייכלענדיק, איז זיס ארויס פונם הערצאג. ער
האט געוווּסט, אז דאס איז געווען ניט מער, ווי רייד; מארגן
שוין וועט דער הערצאג מאכן אן אנשטעל, ווי ס׳וואלט גארנישט
ניט געשען. קארל אלעקסאנדער האט זיך ניט געקאנט באגיין אן
אים, האט אים געמוזט נאכגעבן און אים טאן די טובה. און אף
מארגן האט ער מיטגעטיילט ר׳ גבריאלן, אז ער האט שוין כמעט
ווי אויסגעפועלט, ר׳ יחזקאל זעליגמאן זאל באפרייט ווערן; דער=
ביי האט ער, זיך גרויסנדיק דערציילט, וואס פאר א אומגעהייע=
רע משא ער נעמט דאס ארויף אף זיך. און אין דער זעלביקער
צייט, בעת ער האט דאס אליין מיט גרויס גאוה אויסדערציילט
פארן פארשטיינערט= שווייגעדיקן מקובל, איז אין קאבינעט מיט
גרויס לארעם אריינגעפאלן דער הערצאג, אויסגעפוצט אין זיין

גאַנצער אוניפאָרם, מיט שטערן און אַקסלבאַנד, געקומען פון אַ פּאַראַד. איז דאָס געווען אַ צופאַל, וואָס ער האָט זיך דאָ באַגעגנט מיטן בעל־מופת, איז ער געוואָר געוואָרן, אַז ער איז דאָ, און ער האָט איצט אויך געוואָלט מאַכן אַזאַ שפּיצל, ווי דערמאָלט, אין ווילדבאַד? בכל אופן — ער איז דאָ איצט געווען און האָט פול געמאַכט דעם קאַבינעט מיט רעש און גלאַנץ און געפּילדער. אָהאָ, וואָס פאַר אַן אָנשטעל ער מאַכט דאָס, האָט ער מיט אַ געמאַכטער פריילעכקייט געשריען צום בעל־מופת. און אפשר וויל ער בכלל פאַר ערלים ניט שטעלן קיין האָראָסקאָפּ. זיס האָט זיך געשטעלט צווישן זיי, האָט פאַרמיטלט און באַרואיקט. עס רעדט זיך וועגן דעם האָראָסקאָפּ בנוגע די פרויען, ער האָט שוין דעם פעטער עטלעכע מאָל געשריבן וועגן דעם. אין דער אמתן האָט ער נאָר איין מאָל געשריבן וועגן דעם, און דאס אויך נאָר אָנטאַפּנדיק, אפן ווונק; אבער ר׳ גבריאל האָט געוווסט, וועגן וואָס דאָ גייט. ער האָט אָבער געשוויגן. האָט אָנגעקוקט דעם צושטייענדיקן הערצאָג גלייך אין זיין פּאַמעלעך זיך פאַרטונקלענדיקן פּנים, און האָט געשוויגן. צום סוף האָט קאַרל אַלעקסאַנדער אָנגעהויבן פון דאָסניי און האָט געפרעגט, נאָך אַלץ מיט אַ געקינצלטער אופגעלייגטקייט, צי עס איז פאַראַן עפּעס אַ צוזאַמענהאַנג צווישן זיינע פרויען־אַוואַנטיורעס מיט יענעם פאַטאַלן סוף, וואָס דער בעל־מופת האָט אים פאָרויסגעזאָגט, אָדער ריכטיקער — פאָרויסגעשוויגן, ביי זייער ערשטער באַגעגעניש. דער הערצאָג האָט ניט געוואַרט אַף קיין תשובה, אויך זיס האָט גערעכנט, אַז דער פעטער וועט די פראַגע פאַרשווייגן. אָבער ר׳ גבריאל, מיט די אומבאַוועגלעכע אויגן איינגעגעסן אין דעם הערצאָגס פּנים, האָט געענטפערט מיט אַ וואָרטשנדיקן, סקריפּעדיקן, אומצוויידייטיקן „יאָ“. קאַרל אַלעקסאַנדער, וואָס האָט זיך ניט גערעכנט אַף אַזאַ קלאָרער תשובה, האָט זיך אָנגעכאַפּט פאַרן האַרצן, שווער אופגעטעמט, איבערן צימער האָט זיך אויסגעשפּרייט אַ געדיכטע און פאַרקלעמטע שטילשווייגעניש. דערנאָך האָט קאַרל אַלעקסאַנדער נאָך געמאַכט אַ פּוילן וויץ וועגן דעם, ווי ער האָט סוף־כל־סוף אַרויסגעקראָגן אַן ענטפער, אָבער ער

האָט זיך איבערגעשלאָגן און גענומען ריידן עפּעס אַנדערש. ער האָט צוגעוואָרפֿן זיסן: יאָ, די סיבה, וואָס ער איז געקומען: ער האָט אויפֿגעגעבן האַרפּרעכטן אָפּצוגעבן אַן עקספּערטיזע וועגן זיין ברודיקן עסלינגער אידל. וואס פאַרא צרות צרורות און פאַרא פאַרשלעפּטע קרענק מ'האָט דאס פון אים! האָט געהייסן רופן זיין קאַרעטע, און געמאַכט נאָך אַ ניט=געראָטענעם בייסיקן וויץ וועגן משה רבינוס ביוסט, איז ער אַרויס זייער שלעכט געשטימט.

ווען דער הערצאָג איז אַוועק, האט זיס זיך ערשט אָנגעהויבן באַרימען. איצט האָט ער שוין אַרויסגעריסן דעם איד יחזקאל זעליגמאַן פֿון די גוישע הענט. ער האָט דערגרייכט אַזוינס, וואָס ביז איצט האָט זיך עס קיינמאָל אין דער רוימישער מלוכה ניט איינגעגעבן. נו, איצט קוקט נאָך אויך דער פעטער אף זיין גאַנצן לעבן און אַרבעטן נאָר ווי אַף אַ הבל=הבלים און ווי אף אַ פּוסטן געיעג נאָכן ווינט?

אָבער דער רבי האָט מיט ביטערניש געענטפֿערט דעם זיך בלאָנדיקן זיסן, אַז זיין לעבן איז פאַרט קיין לעבן ניט. דאָס איז ווי אַ צאַפּלדיק אַנטלויפֿן פֿון זיך גופא און פֿון דער אייגענער פּוסטקייט.

שטאַרק געקרענקט און ברוגזדיק, ווי אַ קינד, האָט זיס פאַרשוויגן. ער האָט גענומען גיין אַהין און צוריק פאַרן שטילשוויגנדיקן פעטער, און האָט אין די געדאַנקען אויפֿגעקליבן ראיות פֿון אַלע ווינקעלעך. נו, האָט ער דען ניט אָקאָרשט אַנגענומען אַן איידלמוטיקן באַשלוס און האָט אים דען מיט שווערע קרבנות ניט דורכגעפֿירט? ווי, זיין רייך, פרוכטבאַר לעבן איז ניט מער, ווי אַ פּוסטע צאַפּלעניש? און זאָגן זאָגט מען אים דאָס דוקא אין דער רגע, ווען ער האָט אויפֿגעמאָן אַזאַ גרויסע און פרומע זאַך? איז דען אַזאַ מין אויפֿטו ניט געווען גענוג, כדי צו באַרעכטיקן אַ גאַנץ לעבן? און אויב דער אויפֿטו, די דערגרייכונג, איז געווען נאָר איין פּערל אין אַ גאַנצער קייט אַזעלכע מעשים? און אפשר איז זיין גאַנץ לעבן געווען לויטער מסירת=נפש, לויטער דורכפֿירונג פֿון אַ פרומער הייליקער אידייע?

ער האט זיך אפגעשטעלט, האט זיך פעסטער צוגעקלעפט צו דעם געדאנק. אים, דעם מענטשן פון דער רגע, דעם גרויסן קאמעדיאנט פון זיין אייגענעם לעבן, איז שטארק געפעלן געווארן א קוק צו טאן אף זיך גופא מיט אזעלכע סענטימענטאלע אויגן. אים האט געצויגן צו באטראכטן זיינע טעג, וואס האבן זיך געדרייט אין פוסטקייט, ווי עפעס א געהויבן לעבן פון א גרויסן צדיק. און עמיץ האט די חוצפה מיט איין דריי מיט דער האנט איינגאנצן אראפצומאכן זיין לעבן, דאס מיט ביטול אנרופן אומזיניק און פוסט? דאס האט שטארק אופגערייצט זיין שטאלץ. מיט כח האט ער זיך ארויסגעריסן פון דעם רינג, וואס האט אים געהאלטן איינגעצאמט, בעת רבי גבריאל איז פאר אים געזעסן. ער האט זיך אליין געצווונגען אנצוהויבן גלויבן אין דעם טיפן, פרומען, העכערן זין פון זיין לעבן, איינצוזען אין זיין ארופשטייג א משל און א סימבאל. צעהיצט האט ער ארומגעשפרייזט אהין און צוריק, מיט זיין איינגעלערנטער שטים סודותפול אריינגעטענעט אין שווייגנדיקן צוהערער. מיט גאר דער פליסיקער, אויף־און־אפ־כוואליעדיקער אדוואקאטישער בארידעוודיקייט זיינער, מיט דעם זעלביקן אימפעט, וואס מיט אים פלעגט ער ריידן בעת א גרויסער פאליטישער אקציע, האט ער פארן רבי געלאזט אופפלאקערן א בלענדנדיק פייער פון פרומער גאוה. אויב ער וואלט באמת געוואלט נאר מאכן קאריערע, טא צוליב וואס איז ער געבליבן א איד? פארוואס האט ער זיך נים געלאזן אפשמדן, אזוי ווי זיין ברודער? ניין, דער פעטער איז זייער אומגערעכט אנטקעגן אים, וואס ער קוקט אראפ אף זיין לעבן מיט אזא ביטול. ניט נאר מחמת גלוסט צו געלד אדער צו מאכט שטייט ער דא, אף אט דעם הויכן, מסוכנעם פאסטן, ווו עס רינגלען אים ארום ניט־פארגינער און שונאים.

ער האט זיך אנגעכאפט פאר דער אידייע, זי איז אים געפעלן געווען, ער האט זיך גופא איינגערעדט אז ס'איז אזוי, כדי יענעם אויך איינצורעדן. ער האט זי אויסגעזאגט אין דער שטיל דעם מקובל, ווי א גרויסן סוד, ער האט געשפילט פאר זיך גופא כמעט נאך מער, ווי פאר דעם אנדערן — אין גורל, איבערצייגונג און שליחות. אפשר? אפשר איז ער גאר אויסדערוויילט, כדי

נקמה צו נעמען אן אדום פאַרן גאַנצן פאָלק ישראל? ס'קאָן דאָך נים זיין קיין בלינדער צופאַל דאָס, וואָס ער שטיים דאָ, אַזוי ווי יוסף הצדיק, וואָס איז דורך פרעה דערהויבט געוואָרן. און איז דען דאָס נים נקמה, וואָס ער איז אַזוי הויך, און די שונאי = ישראל, די יעניקע, וואָס טרעטן דעם איד מיט די פיס און באַשפּייען אים און ווישן זיך אָפּ דעם אַרבל, בעת זיי רירן זיך צופעליק אָן אָן אַ אידן, — אָט זיי מוזן זיך בוקן פאַר אים און לעקן די שטויב פון אונטער זיינע טרים: איז דען דאָס נים נקמה? היינט ליגט ער, דער איד, איבער דער גאַנצער מדינה, און זויגט איר בלוט און פאַשעט זיך מיט איר מאַרך. און ווען עמיץ פון די זייניקע געפינט זיך אין א צרה, שטרעקט ער אויס איבער אים זיין האַנט, און תיכף טראָגט זיך אדום מיט א פאַרקוועטשטן ווידל, ווי א געשלאָגענער הונט. איז דען דאָס נים גענוג, כדי צו זיין א יסוד און א זין און א חוט=השדרה פאַר א מענטשנס לעבן?

אָבער ר' גבריאל האָט געשוויגן, און אַז ער האָט אים אָנ= געקוקט, ווי ער שווייגט, זיינע זיינען שוועבנדיקע רייד אויך גע= ליימט געוואָרן, און צולעצט זיינען זיי אינגאַנצן געפאַלן צו דער ערד. ער איז אַנשטומט געוואָרן און איז געבליבן שטיין, ווי א חדר=אינגל, וואָס ווייס נים זיין שיעור ביז צום סוף, און זיינע ווערטער זיינען געגליכן געווען צו וואָלוועלע, שלעכטע שמינק, וואָס טריקנט גיך איין און ברעקלט זיך אָפּ.

דער מקובל האָט נישט געענטפערט אף זיס' לאַנגער, פלאַ= מיקער און דורכגענומענער דרשה. ער האָט זיך אופגעהויבן און געזאָגט: „איידער דו וועסט זיך ווייזן פאַרן קינד, זאָלסטו פאָרן קיין פראַנקפורט, צו דיין מאַמען".

און איז אַוועק. זיס איז איבערגעבליבן מיט א טעמפּן צאָרן. ער האט דאך שוין געבראכט דעם קרבן, האט אויסגע= קעמפט מיט זיך די מלחמה. וואָס וויל דער אַלטער נאָך פון אים? וואָס האָט ער נאך געזאָלט טאָן? פאַרוואָס האָט ער מיט זיין פון= אויבן=אַראָפּיקן און מבטל מאַכנדיקן שווייגן צו נישט געמאַכט זיין גאַנצן אופטו? און וואָס האט באַטייט דער באַפעל צו פאָרן קיין פראַנקפורט? געוויס וועט ער זיין אין פראַנקפורט, זיך זען מיט זיין

מאַמען. די פראַנקפורטער װעלן פאַר זײַן אופטו מער פאַרשטענדעניש האָבן. זײַן מוטער װעט מיט גרױס כּונה אים אױסהערן. און די פראַנקפורטער אידן, דער קלוגער געלערנטער רב, ר׳ יעקב יהושע פאַלק, און דער פּרנס און אַלע אַנדערע, — װי ער װעט זיך דאָס לאָזן פון זײ בענטשן, רימען, באַװונדערן. אױב ר׳ גבריאל שװײַגט אַפילו, װעלן אָבער צענטװײַזנט אַנדערע לעפצן בקול רם רײדן און אים רימען פאַר זײַן גרױסן אופטו.

— — —

דער פּראָפעסאָר יאָהאַן דניאל האַרפּרעכט איז צוזאַמען מיטן געהײמראַט בילפינגער, געזעסן איבער בערג דאָקומענטן און אַקטן אין זײַן ביבליאָטעק און האָט העפלעך געשמײכלט מיטן אָפּזאָג צו זײַן פרײַנט די גאַנצע צײַט פון זײַער מבינותדיק־פאַרפלאָנטערטן שמועס. אין דעם גערעמען, סאָליד־מעבלירטן צימער האָט די זון אַרײַנגעשיקט אַן אַלכסונדיקן ליכט־זײַל פון מיריאַדן שטױבעלעך.

בײדע װאָגיקע מענער האָבן מיט גרױס ערנסט באַהאַנדלט דעם מצב פון װירטעמבערג, באַזונדערס װײַסענזעס פּערטיותדיק־צוזאַמענגעשטעלטן פאָרשלאָג דער פאַרלאַמענט־קאָמיסיע, זיך בשום אופן ניט אַרײַנצומישן אין דעם עסלינגער ענין מיט דעם אידן. „בלי ספק, העד ברודער״, האָט האַרפּרעכט געזאָגט און האָט אַרופגעלײגט זײַן האַנט אַף דעם פרײַנטס פלײשיקן אַקסל, „מיר װאָלט גרױס הנאה טאָן צו לאָזן דעם איד יחזקאל זיצן אין בלאָטע און דערמיט אַ רײַב טאָן דעם זיס; אױך דעם װײַסענזע װאָלט איך פאַרגונען דעם נצחון. און װען איך דערמאָן זיך נאָך, װאָס מיר װעלן האָבן צו צאָלן װי אַ קאָמפּענסאַציע פאַרן אַרױסגעבן אָט דעם פאַסקודנעם אידל, און אַז מיר װעלן נאָך מוזן באַפרידיקן די תּביעות פון די עסלינגער קרעמערים און זײ פאַרשטאָפּן די זשעדנע מײַלער, און אַז מיר װעלן דורכדעם פאַרדינען דעם נאָמען „אידלניקעס״ אין גאָר דער מלוכה, און מען װעט מאַכן פון אונדז חוזק — װען איך דערמאָן זיך דאָס אַלץ, דאַרף איך אײַך ניט זאָגן, װי ביטער עס װערט מיר אַפן האַרצן, העד ברודער. אָבער דער הערצאָג האָט דאָך בײַ מיר פאַרלאַנגט א

יורידישן פסק־דין, ניט קיין פאליטישן. און וואס פאר א גרויסן פארדראס דאס זאל מיר אויך פארשאפן, און וואס פאר א חשק איך זאל אויך האבן א שמיץ צו טאן זיסן אין זיין עזותדיקער צורה אריין אלע פירושים, — איך מוז אבער צוגעבן, אז יחזקאל איז אונטערגעווארפן אונדזער געריכט: און אלס יוריסט, מוז איך פון שטאנדפונקט פון געזעץ און גערעכטיקייט זאגן: יחזקאל מוז ארויסגעגעבן ווערן דעם הערצאגליכן געריכט".

בילפינגער האט אראפגעלאזן זיין מאסיווע גאמבע. ער האט געוווסט, אז אזוי וועט זיין, אלע האבן דאס געוווסט; דער הערצאג האט דאס אויך בלי ספק געוווסט, און בעת ער האט באפוילן הארפרעכטן אויסארבעטן א מעמאראנדום, איז שוין דער גאנצער ענין איינגנטלעך באשלאסן געווען; אבער עס וואלט זייער גוט געווען, ווען הארפרעכט וואלט אן אנדער מיינונג ארויסגעזאגט. דער הערצאג וואלט סיי־ווי געפאדערט, מען זאל יחזקאלן ארויסגעבן, אבער בינו־לבינו וואלט זיך געכאפט א זעץ אין זייט. „איצט אבער בלייבט ער זיצן אויבנאן", האט בילפינגער געווארטשעט, „און ער לאכט, ווי מיר מוזן זיך נעבעך דרייען ווי די שלאנגען, צוליב אים".

אבער קיין וויטערדיקן פרווו האט ער ניט געמאכט; ער האט געוווסט, דער יוריסט וועט זיך גיכער לאזן אפהאקן די פינגער, איידער ער וועט דערלאזן, אז די גערעכטיקייט זאל אף א האר געקרימט ווערן. פארכמורעט און אן האפנונג האט ער זיך צעשיידט מיט זיין פריינט.

געבליבן אליין, איז הארפרעכט לחלוטין ניט געווען אופגעלייגט, זיך ווייטער צו זעצן צו דער ארבעט. ער האט זיך פון דאס ניי אנגענאסן א פולע גלאז וויין, זיך צוגעקוקט צו דעם אלכסונדיקן ליכט־זייל פון טאנצנדיקע שטויבעלעך. האט געקלערט. ער איז געווינט געווען צו באטראכטן אלץ וויט און בריט ארום.

איצט האט ער אויך אוועקגעקוקט ווייטער פון די גרענעצן פונם הערצאגטום. דעם ענין מיט דעם נישטיקן אידישן קרעמערל

האָט ער אײנגעזען, װי אַ כװאַליע אינם מױך פון אײראָפּײאישע געשעענישן.

װײל אַף אײן כװאַליע האָבן זיך בײדע געהױדיעט — דער קלײנער אידישער הױזירער, דער געפײניקטער און מיט בײזװילי= קײט אין רציחה באַשולדיקטער, און זים, דער אַלמעכטיקער, מיט קנאה אַרומגענומענער פינאַנסדירעקטאָר, אַ װיכטיקער פאַקטאָר אין אַלע קאָמבינאַציעס פון די אײראָפּײאישע הױפן. װי משונהדיק עס האָט זיך דאָס צונױפגעפלאָכטן זײער בײדנס גורל. װאָלט זים ניט געשטאַנען אַף אַזאַ הױך און אין אַזאַ גלאַנץ, װאָלטן די עס= לינגער בלי ספק זיך דאָך ניט געטשעפּעט צו יענעם אָרעמען נפש. װען זים װאָלט ניט געװען אַזױ הױך און אַזױ באַרימט װאָלט ער װידער געװיס ניט געקאָנט באַפרײען דאָס ינישטיקע אידל. װאָס, אײגנטלעך, האָט דען פאַרבונדן דעם פינאַנסדירעקטאָר מיט דעם הױזירער? בשותפיש בלוט? נאַרישקײט! דער בשותפישער גלױבן? שטות! נישט שותּפותדיקס האָבן זײ פאַרמאָגט, אַחוץ אײנס: די שנאה, װאָס האָט געפלאַקערט קעגן דעם גרױסן איד אַזױ גוט, װי קעגן דעם קלײנעם.

אין מחשבות פאַרזונקען האָט האַרפּרעכט דורכגעבלעטערט די כראָניקעס און היסטאָרישע דאָקומענטן, די תקנות און רעס= קריפּטן, װאָס זײנען געלעגן אָנגעהױפנט פאַר אים. דאָרטן איז געװען פאַרצײכנט, װי מען איז זיך אין פריערדיקע צײטן באַגאַנ= גען מיט אידן אין דער מדינה, דאָס זײנען געװען די געזעצן פון די שװאַבישע הערצאָגן און שטאַנדן מכח די אידן, דאָס איז געװען די געשיכטע פון די שװאַבישע אידן און זײערע רעכט.

געזעצן זײנען זײ דאָ שױן פון קדמונים אָן. מען האָט זײ אַלץ פון דאָס נײ באַשולדיקט אין מאָרדן, פאַרגיפטונגען פון ברו= נימער האָסטיען = שענדונגען, און מער פון אַלץ אין װאָכערײ, װאָס פאַרדאַרבט און זױגט אױס דאָס פאָלק. כסדר האָט מען זײ אױף דאָס נײ געקוילעט און געמאַכט צונישט זײערע פאָדערונגען אין אַלע שטעט פון דער מדינה. אָבער מען האָט זײ שטענ= דיק פון דאָס נײ צוריקגערופן. מען זאָל אומעטום אָפּנעמען פון זײ

זייער האָב און גוטס, — איז געשטאַנען אין אַ קייזערלעכן דע־קרעט, —און אויך זייער לעבן זאָל מען אָפּנעמען ביי זיי און זיי טויטן, איבערלאָזן נאָר אַ קליין הייפעלע, כּדי אפּצוהיטן זייער געדעכעניש. אין אַן אַנדער אָרט, אין אַ גילוי דעת פון דער קאָנ־סיסטאָריע, איז געשטאַנען, אַז די אידן זיינען פּונקט אַזעלכע שונאים דעם קריסט, ווי דער שטן אַליין. אין אַן אָפּמאַך צווישן דעם דייטשן קיניג און דעם גראַף אולריך דעם פילגעליבטן זיי־נען געווען אַרויסגעגעבן תּקנות בנוגע די סך אַנקלאגעס אַף אידן, וואָס באַשווערן מיט זייער געוויינטלעכער האַרטקייט די גייסטלע־כע און וועלטלעכע מלוכה ־ אונטערטאַנען דורך זייער וואָכערייַ, אַז עס איז ניט אויסצוהאַלטן פון זיי, און מיט זייער חוצפּהדיקער און ניט ־ אָרנטלעכער הנהגה זיינען זיי גורם צו סכסוכים, מלחמות און כלערליי פורעניות. און אין דער צוואה פון גראַף עבערהאַרד מיט דער באָרד ווערן די אידן אָנגערופן פיינט פון אויבערשטן, פון דער נאַטור און פון דער גאַנצער קריסטלעכער אָרדענונג, פאַרוואָרפן און מיאוס, זיי ווערן באַצייכנט ווי נאָגנדיקע ווערים, וואָס זיינען שעדלעך און דערווידערדיק דעם פּשוטן אָרע־מען מענטשן און אונטערטאַן, און זיי ווערן אומרחמנותדיק אַרויס־געטריבן פון לאַנד, אין נאָמען פון גאָט, דעם אַלמעכטיקן, און פון דעם פאָלקס טובה וועגן.

אָבער אויב מען האָט שטענדיק אָט אַזוי געהאַלטן פון זיי, פאַרוואָס האָט מען זיי אַלץ פונדאָסטניי צוריק גערופן אינם הער־צאָגטום? פאַרוואָס האָבן עבערהאַרד דער בעל ־ מחלוקת און גראַף אולריך זיי גענומען אונטער זייער שוץ? און פאַרוואָס האָבן פריד־ריך דער ערשטער און עבערהאַרד לודוויג זיי צוריק גערופן אין לאַנד, נאָכדעם ווי עבערהאַרד מיט דער באָרד, און די הערצאָגן אולריך, קריסטאָף, לודוויג האָבן זיי אַרויסגעטריבן? עס איז דאָך אַזוי לייכט געווען, זיי אָנצורופן פאַרשאלטן, פון גאָט פאַרשטויסן פאָלק. און פאַרוואָס אָבער האָט מען ניט געקאָנט בלייבן גלייכ־גילטיק צו זיי, ווי צו אַנדערע פרעמדע, ווי, למשל, צו די איינ־געוואנדערטע פראַנצויזישע עמיגראַנטן? פאַרוואָס, אייגנטלעך, האָבן

זיי צוגעצויגן, און אָפּגעשטויסן, אָדער זיי זיינען געווען ווידערלעך און אָנציִענדיק אין איינעם?

יאָהאַן דניאל האַרפּרעכט האָט אופגעהייבן זיין קאָפּ פון די פּאַפּירן. אין די טאַנצנדיקע שטויבעלעך פון דעם אַלכסונדיקן זונ־זייל האָט זיך אים אויסגעמאָלט דאָס בילד פונם הערצאָג און דאָס בילד פונם איד, איינס אין אַנדערן פאַרפלאָכטן, רעטענישפול אַריבערגליטשנדיק איינס אינם אַנדערן. ביידע זיינען זיי געווען אַן אָנשיקעניש. קענען דעם הערצאָג איז געווען איין פעסטונג: די קאָנסטיטוציע; אָבער זי איז געווען לעכערדיק און האָט ניט גע־נוצט. קענען די אידן זיינען געווען געזעצן, פאַראָדענונגען; אָבער זיי האָבן אויך ניט גענוצט. די נאַגנדיקע ווערים, איז געשטאַנען אין די מעמאָראַנדומס, אין די תקנות. דאָס לאַנד איז אומגעקומען, ס׳האָט געהערשט דלות, עלנט, פאַרביטערטקייט, אָפּגעלאָזנקייט, יאוש. די נאָגנדיקע ווערים האָבן זיך געווילט אין לאַנד, האָבן גענאָגט דעם מאַרך פון זיינע ביינער. זיך געפּאַשעט, פעט געוואָרן, און איבער זיי, פאַרפלאָכטן, אין חוצפּהדיקער, אָפּגעקאָרמעטער נאַקעטקייט, האָבן זיך געבלאָזן דער הערצאָג און דער איד.

די מחשבות האָבן זיך געפּלאָנטערט אינם קאָפּ פון דעם פעסטן, גראַדליניקן און זאַכלעכן געלערנטן. דאָ איז שווער געווען צו דערפילן אונטער די פיס פעסטן גרונט; אָט די אידן און אַלץ, וואָס ס׳געפינט זיך מיט זיי אין צוזאַמענהאַנג, זיינען אַזוי באַאומ־רואיקנדיק און פול מיט רעטענישן. זיי צו פאַרטרייבן האָט דאָך ניט גענוצט, מען האָט זיי דאָך כסדר צוריקגערופן; אפילו דער פשוטער אַלטער מיטל — זיי אויסצוקיילען — האָט אויך די קשיא ניט פאַרענטפערט. די רעטעניש האָט דאָך נאָך שפּעטער געפּייניקט ווייטער; און פּלוצלינג זיינען זיי ווידער אַרופגעשווומען, און דוקא פון דער זייט פון וואַנען מען האָט זיך בשום אופן אויף זיי ניט געריכט.

דו באַגעגנסט אַ אידישן קאַראַבעלניק, ווי ער גייט אַרום שטרויכלענדיק, מיאוס, ברודיק, לאָקערנדיק, געבויגן, כיטרע, מיט אַ קרומען גוף און אַ קרומער נשמה, דיך עקלט פון אים אָפּ,

דו היטסט זיך אױס, ניט צו באַרירן זײַן פאַרשמאָלצענע קאַפּאָטע; אָבער מיטאַמאָל װערט זײַן פּנים באַשטראַלט מיטן גלאַנץ פון אַן אַלטער, קלוגער װעלט, זײַן אױג קוקט דיך אָן אַזױ מילד און צעטומלענדיק, און דער פאַרלײזיקטער חזיר=איד, װאָס דו האָסט אָקאָרשט זיך נאָך געמיאוסט מיט דײַן שוך אים אין בלאָטע אַרײַנצושטױסן, הױבט זיך אױף, װי אַ װאָלקן, שװעבט איבער דיר הױך, שמײכלענדיק, װײַט און ניט צו דערלאַנגען.

עס איז דערװידער און מיאוס געװען אַפילו צו טראַכטן װעגן דעם, אַז אַט אַזאַ ברודיקער טרײדלמאַדק=אידל זאָל אָפּשטאַמען פון זרע אברהם. עס איז אַן ערגערניש און אַ פּחד געװען זיך צו דערמאָנען, אַז אַזאַ װעלט=חכם, װי בענעדיקטוס ד׳עספּינאָזאַ, געהערט צו דעם פאַרשאָלטענעם שבט. עס האָט געהאַט אַ פּנים, װי די נאַטור װאָלט פון דעם שבט געװאָלט ברײַנגען אַ ראיה, אַף װי הױך ביז צו די שטערן דער מענטש קאָן שטײַגן און װי טיף אין בלאָטע ער קאָן זינקען.

נאָגנדיקע װערים. נאָגנדיקע, שעדלעכע װערים. פּראָפעסאָר יאָהאַן דניאל האַרפּרעכט האָט זיך געצװוּנגען װידער צו פאַרטיפן זיך אין זײַנע פּאַפּירן, אָבער — אַ מאָדנע זאַך! — דער פּנים פון אַט דעם פאַרשטאַנדיקן, רואיקן מענטשן איז איצט געװען פאַרחלומט. די אותיות גופא זײַנען איצט מגולגל געװאָרן אין װערים, האָבן געפױזװעט, זיך עקלדיק ציענדיק, פײַכט, קלעפּיק, גליזװערדיק, געהאַט די קעפּ פונם הערצאָג און פון זים. נאָגנדיקע װערים, נאַגנדיקע װערים. ער האָט פאַרצױגן די ליפּן אױסגעשפּײַגן.

איז ער אַנטרונען מיט זײַן געדאַנק אין יענעם געביט, װוּ מען האָט צום לײַכסטן געקאָנט פאַרטרײַבן אַלע געפיל=באַװעגונגען און זעאונגען, אין ספּעציאַליטעט — דעם געביט פון דער מלוכה=װירטשאַפט. דאָס אײנציקע, װאָס האָט די אידן אױפגעהאַלטן בײַ זײער לעבן, איז געװען די עקאָנאָמישע נױטװענדיקײט. די װעלט האָט זיך איבערגעשטעלט. אַמאָליקע צײַטן איז אַ מענטשנס װערט באַשטימט געװאָרן דורך זײַן מעמד און יחוס, איצט װערט ער באַשטימט נאָר דורך געלט. אַז מען האָט זײ, די פאַראַכטע

און פאַרהאַסטע, געמאַכט פאַר די איינציקע מאַנאָפּאָליזירטע פאַרוואַלטער פון געלט, האָט מען זיי דערמיט אַליין צוגעוואָרפן די שטריק, וואָס האָט זיי פאַרהאָלפן הויך אַרופצוקלעטערן. איצט איז דער געלט־פאַרקער געווען דאָס לעבעדיקע בלוט פון דער מלוכה און געזעלשאַפט, און די אידן זיינען געווען די וויכטיקסטע ראָד פון דעם מעכאַניזם, זיינען געווען די הויפּט־פּרוזשינע אין דער קאָמפּליצירטער מאַשינעריע. נעמט מען זיי אַרויס — פאַלט צוזאַמען די געזעלשאַפט און די מלוכה. דער הערצאָג, סימבאָל און סימן פון דער אַלטער אָרדענונג, פון שטאַנד און פון יחוס און דער איד, סימן און סימבאָל פון דער נייער אָרדענונג, פון געלט, האָבן זיך איינער דעם אַנדערן די האַנט געגעבן, געווען פאַרקניפּט איינער מיטן אַנדערן, זיינען געלעגן איבערן פאָלק און האָבן אין קעגנזייטיקן הסכּם, איינער פאַרן אַנדערן, אים אויסגעזויגן די מאַרך פון די ביינער.

נאָגנדיקע ווערים, נאָגנדיקע ווערים. אָפּגעזיפצט האָט האַרפּרעכט זיך ווידער צוריקגעקערט צו זיין אַרבעט. אונטער זיין פעסטן ווילן איז דער גאַנצער מיאוסער געווימל פונדאַסניי געוואָרן צו קלאָרע, טרוקענע אותיות, און ער האָט זיך געזעצט שרייבן זיין מעמאָראַנדום זאַכלעך, זאָרגעוודיק, יושרדיק און בפּרטות.

— — —

נאָך א שאַרפער דינגעניש און פאַר א פעטן געצאָלט האָבן די עסלינגער איבערגעגעבן דעם איד יחזקאל זעליגמאַן צו דעם הערצאָגלעכן געריכט; לפנים האָבן זיי זיך שטאַרק געזידלט, אין האַרצן אָבער זיינען זיי שטאַרק צופרידן געווען. די ווירטעמבערגישע געריכטן האָבן אים שוין אין עטלעכע טעג אַרום פריי געלאָזן, צעבראָכן, אָפּגעלאָזן, צעטומלט און געשטערט פון די פּחדים, דעם טויט־שרעק, די עינויים, האָט יחזקאל זיך אומגעקערט קיין פרוידנטאַל, שוין אויף זיין גאַנצן רעשט יאָרן צעטרייסלט ביזן מאַרך פון די ביינער דורך אַלץ, וואָס ער האָט דורכגעמאַכט. אָפּטמאָל איז אים באַפאַלן א נערוויזע צופּעניש, עס האָט אים געוואָרפן, אים געריסן ביי די פּלייצעס, פאַרצאַפּלט

זוינע הענט, פארקרימט זיין פנים; טיילמאל, אָן א געוועענער סיבה, פלעגט ער שטיל יאמערן, ווי א חיה. אידן האבן געזארגט פאר אים, אים אריבערגעפראוועט קיין אויסלאנד, קיין אמסטערדאם.

איידער ער האט פארלאזן דייטשלאנד, האט ער אנגעשריבן צום פינאנס־דירעקטאר, צי ער מעג קומען צו אים, אים באדאנקען. זיס האט זיך מישב געווען, זיך געקווינקלט. עס וואלט בלי ספק געווען א נצחון צו ווייזן די שטוטגארטער דעם רויב וואס ער האט ארויסגעריסן פון די ציין ביי די עסלינגער. פון דער אנדער זייט אבער איז אט דער רויב צו אויסגעדייוועט און אויסגעצופט געווען, און די שטוטגארטער וואלטן, אויב אפילו ניט געזידלט זיך הויך, נאר בלי ספק געמאכט גראבע וויצן, און אחוץ דעם האט ער זיך ניט געדרייסט ווייטער צו רייצן דעם הערצאג מיט יחזקאלס פנים, ווייל יענעם האט די גאנצע מעשה שטארק פארדראָסן. האט ער זיך זייער איידלמוטיק אפגעזאגט פערזענלעך באדאנקט צו ווערן. ווי דאס איז שוין לעצטנס זיין טבע געווען, האט ער זיך אליין ניט מודה געווען אין די אמתע סיבות, נאר ער האט זיך געגרייסט פאר זיך גופא, אז איצט וועט זיך באשיימפערלעך ארויסווייזן, אז ער האט דאס געטאן ניט צוליבן דאנק, נאר צוליב ריינערע און העכערע מאטיוון.

דערפאר אבער האט אים פראנקפורט געגעבן גענוג שפייז פאר זיין גאוה. עס איז נאר געווען, וואס צו זען, ווי די אידן האבן זיך געשטופט אין די געטא־גאסן, כדי אים אנצוקוקן, האבן ארויסגעוויזן חידוש און באוואונדערונג, האבן געבענטשט יעדן טריט זיינעם, אונטערגעהויבן זייערע קינדערלעך, כדי זיי זאלן מיט זייערע פרעמדארטיקע, שיינע, לייגלעכע אויגן איינזאפן אין זיך זיין גליקברייגענדיקן פרצוף.

ער האט געטראכט איבער באוואונדערונג אָן א מאָס און איבער ברכות, אזוי ווי איבער א טעפיך. וואס פאר א גואל־צדק השם יתברך האט דאס צוגעשיקט דעם פאלק ישראל אין זיין גרויסער נויט! און אין שול איז ער געווען, איז אופגערופן גע=

ווארן צו דער תורה, און בעת דער געמורמל, וואס טראגט זיך שטענדיק ארום איבער דער געפאקטער שול, האט זיך איינגעלייגט, און עס איז אזוי שטיל געווארן, אז דאס געשפאנטע שטילשווייגן פון אט די אלע אויסגעלייזטע מענטשן האט שיער נאך ניט אופגע־ריסן די ווענט, האט דער אלטער רב מיט א ציטערדיקער שטים געמאכט דעם שיינעם, מילדן, אלטן מי שברך. און די ברכות האבן אראפגעטריפט איבער זיסן, פונקט ווי א ריח־ניחוחדיק וואסער פון אן איידעלער כלי.

נאר איין מענטש האט ניט אויסגעשפרייט פאר אים די יריעה פון באוואנדערונג אזוי שפעדיק און הכנעהדיק, ווי ער האט דאס פריער גערעכנט: דאס איז געווען זיין מומער. זי, וואס איז שטענדיק געווען זיין גליקלעכסטע אנהייגגערין, האט דאס מאל אויסגעזען צו זיין געאיינגט, איבערגעשראקן, איינגעהאלטן. זי האט אפילו כסדר פון דאס ניי אים אליין גערימט, — ווי גרויס ער איז און ווי הערלעך און ווי שלאנק, און רייך, און איידלמוטיק, און עלעגאנט, און קלוג, און מעכטיק, ווי ער איז באשאנקען מיט כל־טוב פון דער וועלט, מיט געלט און געמיט און שיינקייט פון געשטאלט און איידעלן כאראקטער און פרויען, אבער איצט איז זי ניט צעשמאלצן געווארן אין פלאמיקער באגייסטערונג, אזוי ווי שטענדיק. די המעוואטע, גרויסע אויגן אין דעם שיינעם, ווייסן פנים האבן זיך מיט א מאל, ווי אין גרויס שרעק, אפגעווענדט פון אים; אירע הענט, וואס האבן געצערטלט דעם קלוגן, עלע־גאנטן און מעכטיקן זון אירן, האבן אן שום גרונט זיך אין מיטן אפגעשטעלט. די שיינע, אויפגעלייגטע, באריידעוודיקע אלטעטשקע איז עפעס להיפוך פון איר גאנצן מהות, איצט געווען אפגעלאזן, נערוויז־צעשראקן, באדריקט.

און אז זיי זיינען אזוי געזעסן צוזאמען, און ארום זיי האט זיך שווער געקנוילט א דריקנדיקע לופט, האט ר׳ גבריאל זיך אריינגעמישט אין זייער שמועס. מיכאעלע איז מיט א לייכטן גע־שריי אופגעשפרונגען, האט אופגעהויבן די הענט, ווי זיך בעטנ־דיק און וועלנדיק זיך באשיצן פון עפעס.

„האָסטו אים שוין געגעבן?“ האָט דער מקובל אַ פרעג געטאָן. מיכאַעלע איז בלייך געוואָרן, איז מיט אופגעריסענע אויגן אָפּגעטראָטן אַף אַ טריט צוריק. „גיב דאָס אים איצט!“ האָט דער רבי געזאָגט, ניט אופגעהויבן זיין קול, אָבער מיט אַזאַ טאָן, אַז יעדער ווידערשטאַנד איז אָפּגעשטאָרבן. מיט אָפּגעשלאָפטע אברים און איינגעהאַלטן קלאָגנדיק, איז מיכאַעלע ארויס.

„וואָס באַטייט דאָס?“ האָט זיך געפרעגט צעטומלט און שלעכט געשטימט. „וואָס מאַטערט איר זי? וואָס ווילט איר פון איר?“

„דו האָסט מיר געזאָגט“, האָט דער רבי געענטפערט, „אַז דו ווילסט ברייגגען פאַרן קינד אַ פאַרענטפערונג און אַ דערקלע־רונג. איך נעם דיין פאַרענטפערונג אין האַנט אַריין און ווייז דיר איר אמתן פנים“.

מיט שלעפּיקע טריט, ווי מיט געוואַלד געצויגן, איז מיכאַ־עלע געקומען צוריק. זי האָט געבראַכט אַ פּאַק כתבים, בריוו משמעות. האָט זיי אוועקגעלייגט שרעקעדיק פאַרן נשתומם גע־וואָרענעם זיס. „מוז איך אויך זיין דערביי?“ האָט זי מיט שווערע־ניש ארויסגעבראַכט, און איר שטים איז געווען קליין און צעשראָקן. „דו מעגסט גיין!“ האָט דער רבי געזאָגט ווייכער.

ווי זי איז ארויס, האט זיס פאַמעלעך אויסגעשטרעקט די האַנט נאָך די כתבים, האָט זיי געהאַלטן קווייקלענדיק, צום סוף זיך גענומען לייענען. ליבע־בריוועלעך, אַלטפרייגקישע, ניט־וויכטיקע זאַכן. ער האָט זיך געחידושט, ניט פאַרשטאַנען, וואָס זאָל דאָס באַטייטן? סוף כל סוף האָט ער דערפילט דעם צוזאַמענהאַנג, האָט ווייטער קאָמבינירט, מיטאַמאָל האָט ער אופגעהויבן דעם קאָפּ פון די פּאַפּירן אין אַ פלוצלינגדיקער אופלייכטונג, געזוכט דעם רבין, אָבער דער רבי איז שוין ארויס, ער איז געווען אַליין אין צימער.

ער איז אופגעשפּרונגען, גענומען גיך שפּרייזן איבערן צי־מער. זיינע אויגן האָבן אופגעבליצט, זיינען ווייטער פאַרטונקלט געוואָרן, ווייטער אופגעבליצט. איבערן פּנים האָבן זיך גע־יאָגט כמאַרעס, ס'איז אופגעקומען די זון און ס'איז געוואָרן נאַכט.

פּאָכּענדיקע, ציטערדיקע תּנועות מיט די הענט, די פּיס האָבּן זיך געוויגט, ווי בּיי אַ שיכּור. אַ געמורמל, אָפּגעריסענע ווערטער, צווישן זיי אַ קלאָרע פראַזע, געזאָגט מיט אַן אויסגעגלייכטן גוף. און בּאַלד שוין ווייטער צוזאַמענגעשרומפּן, שלאַף, שטאַמלדיק, אַלע איברים צעקלאַפּט. ווי אַ קאָמעדיאַנט, וואָס חזרט אַ ראָלע, און זי דערהייבּט אים בּיז די שטערנס און שליידערט אים אַראָפּ אין תּהומות, בּיז ער פאַלט צוזאַמען, ווי אַ זאַק, זיצנדיק, טיף אין זיך ריענדיק, מיט אומבּאַוועגט פּנים און איברים. אַ לאַנגע, לאַנגע צייט אומבּאַוועגט, ווי טויט.

אָט אזוי איז דאָס געקומען. אָט אזוי זיינען מיטאַמאָל בּאַלויכטן געוואָרן די שאָטנדיקע טונקעלע ווינקעלעך. זיי האָבּן אים דאָך — דער פאַרשאָלטענער בּעל־מופת, דער רבּי און די מאַמע — זיי האָבּן אים מיאוס, געמיין און אומפאַרשעמט בּאַשווינדלט דער־מיט, וואָס זיי האָבּן דאָס אזוי לאַנג פאַרבּאָרגן און בּאַהאַלטן פון אים. ס'איז געווען אַ שלעכטער וויץ און אַן עכט־אידישער, גנבישער שפּיצל, אים אזוי לאַנג האַלטן צוגעבּונדן צו דער שלעכטער, שפּלער, לעכערלעכער און נבזהדיקער עדה. ער האָט זיך טאַקע, גאָט צו דאַנקען און דאַנק זיין גאונות און זיין איינגעבּאָרענעם איידעלן בּלוט, ניט געלאָזן מנצח זיין. זיינע פעיאיקייטן האָבּן, אַף צו להכעיס אַלע מיאוסע שטערונגען און פאַרבּונדנקייטן. דאָך געבּליט אַפן שענסטן אופן. אָבּער וויפיל אופּרעקנדיקע, פאַרסמענדיקע דערנידעריקונגען, וויפיל שפּלותדיקע, קרומע שטעגעלעך און אומוועגן וואָלט ער פאַרשפּאָרט; וויפיל משונהדיקע און נאַרישע שפּיצן און קאַנטן וואָלטן אויסגעגלייכט געוואָרן, ווען מען וואָלט אים ניט איינגעהאַלטן, אַף אזאַ פאַרבּרעכערישן אופן אין דעם צביעותדיקן און געמיינעם גלויבּן און מעמד!

אָבּער ווי אזוי? נאָר געלאַסן! נאָר ניט אופגערעקט! אַלץ רואיק אָפּוועגן און איבּערטראַכטן! איז דען איצט זיין וועג געלעגן פאַר אים אזוי גלאַט און מיט ליכט בּאַגאָסן?

הייסט עס, אַז ניט דער קליינער חזנדל און קאָמעדיאַנט ישׂשׂכר זים איז געווען זיין פאָטער. מ'האָט קלאָר און אומבּאַשטריטן געקאָנט בּאַווייזן, אַז זיין פאָטער איז גאָר געווען געאָרג

עבערהארד פאָן־היידערסדאָרף, דער באַראָן און פעלדמאַרשאַל. ער איז ניט געווען פון קיין שלעכטן יחוס, זיינע תנועות, זיין האַל־טונג, זיין טעמפּעראַמענט — דאָס זיינען ניט געווען קיין איינ־שטודירטע זאַכן, ניט נאכגעמאַכט און ניט געקינצלט. זיינע וועלט־מענישע נטיות, זיין אופשטייג, זיין פּריציִשע, אַדעליקע האַלטונג זיינען געווען זעלבסטפאַרשטענדלעך, האָבן זיך דורכגעבראכן א וועג דורך אַלע מניעות: ווייל דאָס איז געקומען צו אים פון געבליט און נאַטור. ער איז געבאָרן געוואָרן א קריסט און אַ קאַוואַלער.

אַ ממזר? איז וואָס? די פּייאיקסטע און די בעסטע זיינען טאַקע שטענדיק יענע קינדער, וואָס קומען אויף אין די מאָמענטן פון ווילדן, ניט־געצאַמטן ליבע־גלוסט. דאָרטן, ווו צווישן דעם אופבלי און דער פרוכט איז ניט געשטאַנען די ניכטערע, פּראַקטישע אויסרעכענונג. אין גאַנץ אייראָפּע זיינען ממזרים שטענדיק געזעסן אויב ניט אפן טראָן גופא, איז אָף די העכסטע שטאַפּלען פונם טראָן. זיין פאָטער האָט פאַרדינט כבוד, וואָס ער האָט זיך גע־לאָזט געבאָרן א זון ניט פון א זויערער אַריסטאָקראַטישער פרייַלן, נאָר פון דער שיינער אידישער טאָכטער.

היידערסדאָרף איז זיין פאָטער, געאָרג עבערהאַרט פאָן היידערסדאָרף. א שיינער נאָמען, א ווילדער נאָמען. א בלוטיקער, צעריסענער, פאַרשאָלטענער נאָמען. ער האָט געזען בילדער פון דעם מענטשן. מיט אַ העלדישער אומפאַרשעמטקייט האָט די מוטער געלאָזט הייגגען אין איר צימער זיין בילד, אפילו נאָכדעם, ווי מען האָט שוין אָף אים שווערע בלבולים געמאַכט און ער איז אריינגעפאַלן אין גרויסער נויט. ווי אָפט איז ער אינגלוויַיז געשטאַנען פאַרן בילד פון דעם פּרעכטיקן גענעראַל, מיט זיין נאָמען האָט אים די מוטער גע־לערנט רייַדן, דער שווערער נאָמען געאָרג עבערהאַרד פאָן־היידערסדאָרף איז געווען דאָס ערשטע, וואָס דאָס פּריצישי־קע קינד האָט שארף ארויסגערעדט; און בעת אים האָט דאָס צום ערשטן מאָל געראָטן ארויסצוזאָגן, האָט אים די מוטער אריינגע־רוקט אין מויל אַ צוקערקעלע. פון אים, הייסט עס, האָט ער

איבערגענומען די קאַשטאַנברוינע האָר, פון אים האט ער די פריצישע האַלטונג, און פאַר זיינע אויגן האָט כסדר געשוועבט די רויטע, שטאָלצע אוניפאָרם, און זי האָט אים אַלץ ווייטער געצויגן אַף זיין וועג, וואָס איבער אים האָט ער אזוי פאַנטאַסטיש אַלץ אין די הויכן געשטייגט.

געאָרג עבערהאַרד היידערסדאָרף: א גורל, וואָס האָט מיט קאָפּשווינדלדיקן טריאומף געפירט גאָר אויבן ארויף און איז פלוצלינג אראָפּגעזונקען. פעלדמאַרשאַל-לייטענאַנט, א סך גבורות באַוויזן אין די טערקישע מלחמות, קאָמטור פון דייטש-ריטעראָרדן אין היילבראָן, קאָמענדאַנט פון היידעלבערג אין פראַנצויזישן קריג. איבער קנאה און ניט-פאַרגינען איז ער, נאָך דער מפּלה פון דער פעסטונג, געשטעלט געוואָרן פאַר קריגס-געריכט. ער האָט זיך פחדניש און צו גיך אונטערגעגעבן, ער האָט זיך געדאַרפט האַלטן ביזן אנקום פון לודוויג פון באַדען. טויט-אורטייל. דער קיסר שיינקט אים דעם לעבן. אבער וויי! דער אינגל האָט געזען א בילד, ווי דעם קיסרס חסד איז דורכגעפירט געוואָרן. איצט שטייט אים נאָך אויך יעדער פרט פון דעם בילד בולט פאַר די אויגן. אַפן רעכטן נעקאַר-ברעג האָט דער ניט-פאַרגינערישער מאַרקגראַף אויסגעשטעלט די חיילות. ווי שטייף ער זיצט דאָס אַף זיין דאַרן פערדל. און דער יעניקער, וואָס איז פאַרבייגעפירט געוואָרן פאַרביי דעם גאַנצן פראָנט פונם קייזערלעכן חיל, איז געווען זיין פאָטער. צו דעם פראָנט האָט גאָר קיין סוף ניט גענומען; די זעלנער האָבן זיך כסדר געשליינגלט איבערן גאַנצן בילד אין אַלץ נייע און נייע שורות. און זיין פאָטער זיצט געבויגן אין מיסטוואָגן, מיט בזיון ארויסגעשטויסן פון דעם דייטש-ריטעראָרדן, אָפּגענומען פון אים אַלע כיבודים, און דער היילבראָנער תליון און זיינע קנעכט פירן אים.

ער האָט געזען נאָך אַנדערע קופּער-שטאָכן און האָלצשניטן און פלוג-בלעטער. אָבער יענע זיינען אים ווייניקער קלאָר אין זכרון. אַף איינעם, זעט ער נאָך גאָר בולט, צעברעכט עמיצן זיין שווערד. דאָס געשעט, בלי ספק, אין יענעם מאָמענט, ווען

מען לייענט פאַר דעם פעלדמאַרשאַל פאַר די אויגן פון דעם גאַנצן פולק, וואס טראָגט זיין נאָמען, דעם טויט־אורטייל און די קייזערליכע גענאַד, צו פאַרבייטן דעם טויט אַף פאַרשיקן. ווי א בוגד ווערט ער פאַרטריבן פון עסטרייך און פון שוואַבן. דער תליון רייסט אראָפּ דעם שווערד פון זיין זייט, גיט מיט אים דרייַ קלעפּ דעם פאַרברעכער איבערן מויל, צעברעכט אים. דער עלנטער פאַרשיקטער ווערט אין אַ קליין שיפעלע אריבערגעפירט אַף יענער זייט נעקאַר.

וואס ווייטער איז געשען, ווייס מען נאָר פון קלאַנגען. ער זאָל זיין אנטלאָפן קיין נעקארסולם צו די קאַפּוצינער נזירים, און זאָל זיין געשטאָרבן אין הילדעסהיים ווי אַ קאַפּוצינער. די מוּ־טער זויס געווים מער פרטים. בכל אופן, קלינגט היינט אָט דער נאָמען גאָר ניט שלעכט. דער פסק־דין איז ארויסגעטראָגן גע־וואָרן נאָר איבער קנאה און אומגערעכטיקייט. היידערסדאָרף דער זעלנער איז פאַרבליבן אַ העלד אין געדעכעניש פונם פאָלק, היידערסדאָרף דער נזיר איז ווידער געבליבן א קדוש.

אָט אזא מין מענטש איז זיין פאָטער. א ווילדער נאָמען, אַ ווילדער גורל. דער מקובל האָט אין דעם אומרואיקן שטערן פונם פאָטער געקאָנט ארויסגעפינען א סך רמזים אַף זיין אייגע־נעם גורל. זיינען דען אין דעם ניט געלעגן פאַרשיידענע סודות־דיקע שייכותן? דער פאָטער — א קאַפּוצינער: און ער איז פאַר־וועבט אין קאַרל אלעקסאַנדערס אַ קאַטוילישן פּראָיעקט. דער פאָטער — זעלנער: וואס איז דען דער חידוש, אז געהיימע כחות פאַרבינדן אים מיט דעם הערצאָג, דעם זעלנער.

אוים מיט די חלומות! זיך באַשליסן! וואָס איצט? וואָס וועט איצט זיין? וואס וועט ער איצט טאָן?

מיט די פּאַפּירן אין האנט וועט ער אַוועק צום הער־צאָג, וועט פאָדערן אים לעגאַליזירן, אָנערקענען זיין קריסטלעכן יחוס. אפשר וועט ער גאָר אליין פאָרן קיין ווין. ער וועט אָן באַזונדער מי דורכפירן די אדעלונג, דעמאָלט וועט ער כשר לכל הדעות ווערן לאנדהויפּטמייסטער, אויך פּרעזידענט פונם מיניסטאָרן־ראַט. דאָס וועט געשען, יאָ, און דערנאָך?

וועט ער דעמאָלט זיין אַן אַנדערער, ווי ער איז איצט? עס וועט אים לייכטער זיין, צוצוליייגן זיין האנט צום קאַטוילישן פראָיעקט. דער פירשט=בישאָף פון ווירצבורג וועט זיך מער ניט אָפּשליסן פון אים, די חוזק=מאַכערס צווישן די אָפיצירן וועלן אנטשטומט ווערן, צו זיין ביזאיצטיקן פאַקטישן האַלטן די מאַכט, וועט נאָך צוקומען איר נאָמען און איר אויסערלעכקייט. יאָ, און דערנאָך?

וועט ער דעמאָלט מער זיין, ווי איצט? ער וועט ווייניקער זיין. אין דער מלוכה זיינען פאַראַן די צענדליקער דיפּלאָמאַטן פון דעם מין, וואָס ער וועט צו זיי דעמאָלט געהערן. די איינציקייט און אויסטערלישקייט, וואס איז אין אים איצט, וועט ניט ווערן. איצט איז ער דער אידישער מיניסטער. דאָס באַטייט דאָך עפּעס. מען לאַכט, מען טרייבט קאַטאָוועס: אָבער אונטער דעם געלעכטער ליגט דאָך אַ פאַרמאַסקירט שטוינען און באַוווּנדערונג. וואָס איז דען פאַר א חידוש, אַז אַן אריסטאָקראַט ווערט מיניסטער? אָבער אַ איד, וואָס דראַפּעט זיך אײַנזאַם און דערגרייכט א סך, איז דאָך ווערט מער פון א גאַנצן טוץ אריסטאָקראַטן. זאָל ער דאָס אַלץ אוועקוואַרפן? צוליב וואָס? צוליב וועמען? סוף=כל=סוף האָט ער זיך דאָך פריער אויך געקאָנט אפּשמדן. וואלט דערביי אפשר דערגרייכט נאָך מער, ווי איצט, ווען ער וועט זיך אַנטפּלעקן פאַר א געבאָרענעם קריסט. א קריסט זיין, האָט געהייסן זיין איינער פון א סך. אבער אידן זיינען נאָר געווען צו איינעם אַף זעקסהונדערט קריסטן. א איד זיין, האָט געהייסן — זיין פאַרהאַסט, גערודפט, דערנידעריקט, אָבער אויך איינמאָליק, שטענדיק באַוווּסט, אַז מען האָט אַלעמענס אויגן אַף זיך, תמיד געצווונגען, געשפּאַנט און אופגעוועקט צו זיין, צו האַלטן אַלע חושים כסדר גרייט.

פאַרוואָס האָט אים דער רבי געוויזן די דאָקומענטן גראָד איצט, ווען ער איז שוין געשטאַנען אין דער צווייטער העלפט פון זיין לעבן? האָט מען אים ניט פאַרגונען דעם טריאומף, וואס ער האָט געהאַט אין דעם ענין פון יחזקאל זעליגמאַן? האט מען אים געוואָלט אונטערשטעלן אַ הינטערפיסל און אזוי ארום

אָפּנעמען בײַ אים דעם בעסטן חלק ירושה? אַף אַ כיטרן אופן אוועקגנבען בײַ אים זײַן ווערטפולסטע צוגעהעריקײַט?

דער גרויסער געשעפטסמאַן האָט זיך דאָ געשפּירט פאַרפּלאָנטערט אין אַזאַ מין מסחר, וואָס מען האָט זיך פון אים מיט קײַן שום ציפערן און חשבונות ניט געקאָנט אַרויספּלאָנטערן, ווי אויך זײַן קלוגע קונסט אַרײַנצודרינגען אין מענטשן האָט אים נישט געהאָלפן. צו וועלכע רוחות האָט דער רבי נויטיק געהאַט גראד איצט אים צו ווײַזן די פּאַפּירן? וואָס פאַר אַ כונה האָט ער דערבײַ געהאַט? וואָס וואָלט דען ר' גבריאל געווונען, ווען ער, זיס, זאָל איצט אַ קריסט ווערן? ער האָט זיך ניט געקאָנט באַפרײַען פון זײַן געשעפטספּרינציפּ, וואָס לויט אים מוז אַ מענטש בײַ יעדער טועכץ עפּעס געווינען, אין עפּעס דעם צד שכנגד אָפּנאַרן.

אַפילו די פּוילישע אידן, דער שמוציקסטער מין, וואָלטן געאַדלט געוואָרן, ווי נאָר זיי שמדן זיך. פאַרוואָס טוען זיי דאָס ניט? פאַרוואָס טוען זיי, אָט די קלוגעטשקע סוחרימלעך, אָפּשטופּן אַזאַ גרינגען ריוח? פאַרוואָס גייען זיי בעסער אַף טויט, איידער דאָס צו טאָן? גאָטספאָרכטיקײַט? גלויבן? איבערצײַגונג? צי זאָל דען זײַן אַ טיפערער זין אין אָט די ווערטער? און קאָן דען געמאָלט זײַן, אַז אָט אַזאַ מין ברודיק פּויליש אידל פאַרמאָגט דאָס, וואָס עס איז פאַרבאַהאַלטן הינטער דעם טיפן און הילכיקן קלאַנג פון די דאָזיקע ווערטער? איז דען מעגלעך, אַז אַזאַ שפּלע בריאה איז אין זײַן פּרימיטיוון געפיל קליגער און האָט מער פאַרשטאַנד פאַר ענינים פון יענער וועלט, איידער ער, דער געריבענער און געשליפענער? ער האָט זיך דערשפּירט אומזיכער און אומבאַהאָלפן ווי אַ קינד, און האָט קײַן עצה ניט געקאָנט געפינען.

הײַנט איז ער געווען דער ערשטער צווישן די דײַטשע אידן. בעת ער איז פאַרבײַגעגאַנגען, האָט מען אים אַנטקעגן געהויבן קינדער, מען האָט זיך געבענטשט מיט זײַן נאָמען און מען האָט אויסגעבעטן פאַר אים אַלע ברכות פון הימל. ער האָט געטראַכט וועגן דעם, ווי ער איז געשטאַנען אין שול, אַרומגערינגלט

מיט אָנגעשפּאַנטער שטילקייט פון דער גאַנצער, שטענדיק אַזוי טומלדיקער און באַוועגלעכער עדה, איבערשטראָמט מיט די מילדע, ציטערדיקע ברכות פונם רב, און אַ לעפּלעכער, זיסער, אָפּשלאָפנדיקער געפיל האָט אים פאַרכאַפּט. עס איז געווען אַ האַרבער באַשלוס, מען האָט געדאַרפט צוזאַמענבייסן די ציין, כדי זיך פון דעם אַלעמען אָפּצוזאָגן. ווען ער האָט אויסגעקעמפט אַ נצחון, — געוויס, עס איז טאַקע זייער אַ פיינער געפיל געווען, אים טריאומפירנדיק אַריינצוּוואַרפן אין די פאַרכמורעטע פּנימער פון די שונאים, עס איז געווען אַ תענוג צו גרייסן זיך דערמיט פאַר פרויען, פאַר מאַגדאַלען סיבילע, — אָבער דער גרעסטער נצחון איז דאָך געווען, אים אויסצושפּרייטן פאַר יצחק לאַנדויער, אין דער אידישער גאַס, פאַר דער מוטער. דאָ האָט מען טאַקע געקאָנט געמיטלעך, אָן פּחד פאַר אַ בייסיקן וואָרט און בליק איבערקייען דעם נצחון, מיט הנאה אויסזויגן פון אים זיין לעצטן זאַפט, און מען האָט געוווּסט, אַז אין תּוך האָבן די אַנדערע מיטגעלעבט די שמחה. דאָ איז מען געווען ביי זיך אינדערהיים, געקאָנט אַביסל זיך אויסשפּאַנען, באַפרייען פון דער שטענדיקער אָנשטריינגונג די מינע, די תּנועה, דעם וואָרט. דאָ האָט מען זיך געפונען אין פרידלעכן שאָטן, ווייך און רואיק אונטערגעבעט.

זיין מוטער. זי האָט זיך, ווי זאָגט מען דאָס? פאַרבלאָנדזשעט. מאָדנע, וואָס איצט וועט זי פאַר אים מחמת דעם אַף אַ האָר ניט ווערן אַנדערש. דעם יעניקן, וואָס ער האָט געהאַלטן פאַר זיין פאָטער, דעם שטילינקן, העפלעכן, פלינקן, ליבנסווערדיקן, עניוותדיקן זינגער און קאָמעדיאַנט, האָט ער דאָך אייגנטלעך איצט געדאַרפט פאַראַכטן. אָבער עס איז מערקווירדיק, קיין אַנדער געפיל, ווי צערטלעכקייט האָט ער ביי זיך פאַר אים ניט געפונען. ווי שטאַרק האָט ער געמוזט ליב האָבן די מוטער, אַז ער האָט איר אַפילו ניט פאָרגעוואָרפן איר ממזר. ער האָט קיין מאָל ניט געהערט פון אים קיין מיאוסן וואָרט אנטקעגן איר. און ווי צאַרט און פאָטערלעך אָט דער מענטש איז געווען צו אים זיין גאַנץ לעבן. עס איז לחלוטין אוממעגלעך געווען אים אין געדאַנק אָנצורופן אַנדערש, ווי פאָטער.

און די איידלמוטיקע געפֿילן אין דער מעשה יחזקאל זעליגמאַן, דער קרבֿן, איז דאָס אַלץ געווען אַליין־אָפּנאַרעריי און שווינדל? האָט ער דאָס געשפּילט אַ ראָלע פֿאַר זיך אַליין? ער איז אופֿגעטרייסלט געוואָרן, די געהויבנקייט, וואָס ער האָט געשפּירט דעמאָלט, בעת ער האָט בײַ זיך אויסגעפּועלט אַריינצומישן זיך, דער איבערגליקלעכער געפֿיל פֿון מקריב זיין זיך: דאָס אַלץ זאָל זיין ליגן און פּוסטע גאוה? און די נקמה אין אדום, איז דאָס אויך געווען נאָר אַ פּלאַפּלעריי, נאָר שיינע פּראַזעס, כּדי אָפּצופּאַטשן דעם רבין? אָבער עס האָט אים דאָך אופֿגעהויבן, אַרויסגעהויבן הויך איבער זיינע גרענעצן! ער האָט דאָך געגלויבט אין דעם, ער האָט דאָך געוווּסט, אַז ס'איז אמת געווען! און דאָס קינד? וואָלט מען אים ניט געוויזן די פּאַפּירן, וואָלט ער דאָך געבראַכט דעם שקר צו זיין קינד, וואָלט אַליין געגלויבט אין דעם ליגן און דורכן אייגענעם גלויבן אויך דאָס קינד פֿאַרפֿירט. ניין, ניין, דאָס איז אוממעגלעך געווען. אָט דאָס אַלץ וואָס ער האָט דעמאָלט געשפּירט, צו זיין ישראלס צד קעגן אדום, זיין שונא און נקמה־נעמער צו זיין, איז טאַקע ערלעך און ניט נאָכגעמאַכט געווען. דאָס איז שוין געווען דער מהות און דער טרייב־כּח פֿון זיין לעבן. ער איז געווען דער זון פֿון זיין מוטער, ניט פֿון זיין פֿאָטער.

אָבער פֿאַרוואָס האָט ער זיך אַזוי היימיש געפֿילט נאָר אין גלאַנץ און מאַכט? דאָס איז געשען מיט רעכט, דאָס איז געשען פֿון וועגן ירושה און בלוט, וואָס אָט די זאַכן זיינען צו אים געווען ווי אָנגעמאָסטן. ס'איז געווען די ירושה פֿון זיין פֿאָטער, וואָס גאָלד, גלאַנץ און מאַכט זיינען אים צוגעפֿאַלן, ווי פֿון זיך אַליין, זיינען אים געשטאַנען, ווי אַ גוט צוגעפּאַסטער, זאָרגעוודיק־אופֿגענייטער מלבוש. דעריבער האָט אויך דעם הערצאָג געצויגן צו אים, און ער האָט מיט צוטרוי איבערגעגעבן זיין האַרץ אים אין די הענט. ער איז געווען דער זון פֿון זיין פֿאָטער. זיין רעכט און זיין חוב איז געווען, אַרויסצוגיין פֿון די רייען נבֿזהדיקע און שפֿלע מענטשן, זיך אין דער גאַנצער גרויס צו שטעלן אין ליכטיקייט, די האַנט אַרופֿצוליגן אַף זיין נאָמען, ירושה און שטאַנד.

די געדאַנקען האָבן זיך אין אים געפּלאָנטערט. וואָס טאָן? צו וואָסער צד צושטיין? מיט גאָלדענע פעדים האָט געצויגן די מאַכט; אָבער אויך דער נסיון צו בלייבן צווישן די פאַרשטויסענע, איז געווען צוגלייך פעסט און מילד. פול רייץ איז געווען דער גע־דאַנק, אויסצוטאָן פון זיך די שטאָלענע באַוואָפענונג; אָבער ס'איז אויך געלעגן א נסיון און א שטאַרקע געלוסטונג אין דעם פוצן זיך אין א גאָלדענעם פאַנצער.

ער איז פאַרוויגט געווען אין א חלום, וואָס איז אים באַפאַלן. ער האָט זיך גופא געזען שפּרייזנדיק אין פאַנטאַסטישן טאַנץ, פון איין זייט האָט אים געהאַלטן דער הערצאָג, פון דער אַנדער זייט דער רבי! איז דען פאָרויס דאָ ניט געגאַנגען זיין פאָטער, דער פעלד־מאַרשאַל, מיט אַראָפּגעריסענע עפּאָלעטן, צוקלאַפּנדיק צום טאַקט מיטן צעבראָכענעם שווערד, פאָכענדיק מיט זיינע יחוס־בריוו אין די הענט? אָבער דער קאַפּוצינער נזיר דאָ הינטער אים איז דאָך ווידעראַמאָל זיין פאָטער! אויסטערליש איז, וואָס מען קאָן ניט דער־קענען, וואָס ס'הייגנט אים דאָ אַראָפּ: דער צעבראָכענער שווערד אָדער דער רויזנקרענצל. אָבער יענער, וואָס טאַנצט דאָרטן אזוי לעכערלעך אונטער אין קאַפּאָטע און בויגט זיך צו זיין זייט, יע־נער מיטן קאָלטענעוואַטן בערדל, איז דאָך יצחק לאַנדוויער. ניין, ניט יצחק לאַנדוויער איז דאָס, נייערט יחזקאל זעליגמאַן. ער קומט אָפּדאַנקען, און ער בוקט זיך המעוואַטע און נידעריק און קושט אים די פּאָלע, און עס זעט אויס אַזוי קאָמיש און צוגלייך גרוי־ליק, ווי ער שמייכלט מיט א פּנים, וואָס איז צעריסן געוואָרן אַף דער עינויים־באַנק און בוקט זיך כסדר ווייטער און קערט מיט זיין קאַפּאָטע די פּאָדלאָגע.

זים רייסט זיך מיט געוואַלד ארויס פון זיין בין־השמשות־דיקער באַנומענקייט. ער וויל זען זיין מוטער. ער איז איצט ניט בדעה זיך צו באַשליסן; מיט ציפערן און חשבונות וועט ער דאָ ניט ווייט קומען, און ער איז שוין זאַט מיט די געדאַנקען, און ער וויל זיך איצט אָפּרוען פון די נאַרישע חלומות, און ער וויל איצט זען זיין פוטערם פּנים.

אָבער ווי נאָר ער טרעט אַרויף אַפֿן שוועל, קומט אים אַנטקעגן ר׳ גבריאל. דער פֿעלזיקער פּנים ווייזט אויס צו זיין ווייניקער פֿאַרשטיינערט, ווי שטענדיק, די דריי קנייטשן איבער דער פּלאַטשיקער נאָז טיילן זיך ניט אַזוי שאַרף אַרויס, אַפֿילו זיין אומצופֿרידנקייט ווייזט אויס צו זיין צוגעלאָזטער, באַוועגטער, מענטשלעכער.

„ווילסטו מיך פֿאַרמסרן?" פֿרעגט ער מיט שפּאָט. „פֿאַר דיין קאַריערע קאָן דאָס זייער נוצלעך זיין, ווען דו וועסט מיך איבערגעבן צו אַ קירכלעכן געריכט, דערפֿאַר, וואָס איך האָב אַזוי לאַנג געהאַלטן אַ געבאָרענעם קריסט אין פֿאַלשן גלויבן".

און אַז זיס מאַכט אַ שטורמישן טריט פֿאָרויס:

„אָדער ווילסטו זיך גיין אויסטענען מיט דער מאַמען? זי אויסזידלען, פֿאַרוואָס זי האָט אַזאַ לאַנגע צייט געשוויגן? איר באַדאַנקען, וואָס זי האָט דיר געגעבן אַזאַ איידעלן קאַוואַלער פֿאַר אַ טאַטן?"

אַ ווילדער, אומזיניקער צאָרן קומט אויף אין זיסן. ווי קומט אָט דער מענטש צום געדאַנק, אַז ער וועט זיך אַראָפּכאַפּן אונטערן באַקוועמען שויס פֿונם קריסטנטום? ווי שפּאָטיש ער שטייט דאָ איצט און ווי ער קוקט דאָס פֿון אויבן אַראָפּ מיט זיינע טריבע, גראָע אויגן, פּונקט ווי אַ דערציער. וואָס האָט דערטאַפּט זיין האָדעוואַניק ביי עפּעס אַ נאַריש־פּוסטן אויסרייד. איז ער איצט בדעה אַרויסצוריסן ביי אים זיין אידישן יחוס, זיין קרבן, אים באַווייזן, אַז זיין גרויסער געפֿיל איז געווען נאָר אַ שווימיקער ליגן, אָפּנעמען ביי אים זיין בעסטן חלק ירושה?

זיין כּעס אויף דעם רבין, ווי טעמפּ ער איז אויך געווען, איז געווען ערלעך. צום ערשטן מאָל האָט ער געפֿילט, אַז ער איז אָן שום מליצות און דרייענישן גערעכט קעגן יענעם, צום ערשטן מאָל האָט יענער חוזק געמאַכט פֿון אים אָן אַ שום סיבה. ס׳איז פֿאַרשוווּנדן די ליימענדיקע אייגנשאַפֿט, וואָס האָט שטענדיק אַרויסגעשטראָמט פֿון דעם מקובל, און פּלוצים איז געקומען דער באַשלוס, וואָס איז אַזוי לאַנג אָן אַ געשטאַלט באַהאַלטן געווען

אין פינצטערניש, ער איז זיכער און קלאָר ארויסגעשפרונגען צו דער ליכטיקער שיין, האָט זעלבסטפאַרשטענדלעך און ניט־אומצו־וואַרפן זיך אַוועקגעשטעלט אַנטקעגן.

מיט א זאַכלעכער, באַפרייטער שטים האָט ער געזאָגט: „איך פאָר קיין הירזאו, צו נעמיי".

דעם איבערראשטן מקובל האָט עס אַ ריס געטאָן נעענטער צו זיסן. דער פנים קלאָרער, האַלב־אומגלויביק, מיט כמעט גוט־מוטיקן קאַטאָוועס: „נקמה צו נעמען אָן אדום?"

אָבער זים איז געבליבן רואיק, ניט אופגערעקט, זיכער און פעסט האָט ער געזאָגט: „זי וויל מיך זען. ווייז איך זיך פאר איר".

ר' גבריאל האָט אָנגענומען זיין האַנט. אים אריינגעקוקט אין פנים. האָט געזען אומריינקייט, פאלשקייט, ברוד. אָבער אונ־טער דעם האָט ער דערזען עפּעס אַנדערש. ער האָט צום ערשטן מאָל דערזען ליכטיקייט אונטער הויט, פלייש און ביינער.

„גוט!" האָט ער געזאָגט, און זיין שטים האָט ווידער, ווי שטענדיק, אָפּגעקלונגען אָנגעברוגזט. „קום מיט צום קינד!"

Free Public Library, Newark, N. J.

דער פארלאג „ביכער פאר אלעמען"
אין ריגע גיט ארויס דעם וועלט-בארימטן היסטארישן ראָמאַן פון אידישן לעבן פון אידיש-דייטשן שריפט-שטעלער ליאָן פייכטוואנגער

„י ו ד - ז י ס"

דער ערשטער טייל פונם ראָמאַן אונטערן נאמען „ג ע ל ט א ו ן מ אַ כ ט" איז דערשינען מיט אַ קורצע צייט צוריק. דער דאזיקער באַנד אונטערן נאמען „א י ד ן" שטעלט מיט זיך פאר דעם צווייטן טייל פונם ראָמאַן.

די לעצטע צוויי טיילן דרוקן זיך און דער-שיינען בקרוב.

דער ראָמאַן ווערט איבערזעצט אין אידיש דורך מ. ראַזומני אונטער דער רעדאקציע און מיט אַן אריינפיר פון ז. קאַלמאַנאָוויטש.